

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

A Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség mindenüti bensőségesen foglalkozik az ifjúság nevelésével — Képünk a viroviticei helyi csoport ifjúságát és vezetőit ábrázolja

TARTALOM:

Balla Pál dr.: A magyar-szerb politikai kapcsolatok alakulása napjainkig — Kordás Ferenc: Anyám kenyeret süt (Vers) — Kniezsa István: Legrégibb magyar-bolgár kapcsolatok — Tóth Kálmán dr.: Magyarok Nyugat-kanadában — Szalotnai Rezső: Egy szlovák regényfordítás margójára — Négy világtáj krónikája — Könyvszemle — Sajtószemle — Őrhely — Gazdasági Láthatár

XI. ÉV

1943 JUNIUS

6. SZÁM

ÁRA 1-30 PENGŐ

A LÁTHATÁR több mint egy évtizede tartja fenn az összeköttetést az elszakított és külföldre vándorolt magyarság és az anyaország magyarsága között. Ez az egyébként eléggé fel nem értékelhető munka azonban inkább a kulturális élet szemléletére szorított. Nem terjedt annak tüzetesebb figyelésére, hogy idegenbe szakadt testvéreink ipari, kereskedelmi, általában gazdasági téren milyen körülmények között élnek? Hogyan kezelik őket, mint iparosokat, dolgozókat-e nyugodtan, kapnak-e közszállítást, stb.? Hogyan bántanak velük, mint kereskedővel, áll-e elegendő tőke rendelkezésükre, pártolják-e őket az ottani többségek? — Ugyancsak nagy figyelmet kell szentelnünk az utódállomokkal folytatott gazdasági kapcsolatoknak is, ami igen fontos különösen úgy a gyáripar, mint a nagykereskedelem szempontjából. — Azonkívül figyelemmel kell kísérnünk az itt élő kisebbségi, illetve nemzetiségi gazdasági helyzetét abból a szempontból, hogy miként aránylanak az ő gazdasági viszonyaik egyrészt a miénkhez, másrészt különösen az utódállomokban élő magyarok gazdasági viszonyaihoz. Ezek mind, de mind olyan kérdések, amelyek feltétlen kell, hogy érdekeljenek minden anyaországbeli igaz magyart, akiben csak egy szikrányi érzés is van szerte a nagyvilágban élő magyarsággal való egyvértartozás magasztos gondolatából.

A LÁTHATÁR ujonan induló GAZDASÁGI LÁTHATÁR rovata ezt a szemléletet tűzte ki céljául. Vajha az illetékesek figyelemmel kísérik és a lehetőség szerint meg is valósítanak azt az óhajunkat, amit kint élő magyar testvéreink gazdasági viszonyainak megjavítása érdekében szeretnénk elérni.

SZLOVÁKIAI GAZDASÁGI HIREK

A Rózsahegy-i Népbank alaptőkéjét fel emelte 11,6 millió koronáról 16 millióra, az u. n. stabilizációs alappól vesz, míg a még pedig úgy, hogy 2,9 millió koronát többi (1,5 millió koronát) új részvények kibocsátásával fedezik.

A Szlovák Legfelső Közellátási Hivatal a nyári (jun.—szept.) hónapokra úgy biztosítja a polgári lakosság hűseltetését, hogy a vágómarhákat — a mezőgazdasági kamarák útján — önkéntes eladás útján szerzi be. A vágómarha önkéntes eladói takarmánykiutalási kedvezményben részesülnek, azonkívül az eladott marhák élő súlyú kilogrammja után egy korona prémiumot kapnak.

Magyarország behozatala Szlovákiából az elmúlt évben 32 millió pengő volt a tavalyi 21,1 millió pengővel szemben, míg kivitele Szlovákiába 17,1 millió pengő az előző évvel szemben 39,4 millió pengő volt.

A Pozsonyi Raktárház Rt. május 15-én tartott közgyűlést. A vállalat éves nyeresége 4 millió korona alaptőke mellett 0,1 millió korona volt.

Szlovákiában ez év ápr. 16-tól szept. 15-ig házi használatra (főzésre) minden háztartás részére 500 kg szén vagy kokszt és 1000 kg tüzelőfát engedélyezett a hatóság. Szén és kokszt helyébe fát lehet átvenni, olyképen, hogy 1 q szén (kokszt) 2,5 q fának felel meg.

Délkelet-európai állategészségügyi szakemberek kongresszusát tartják meg Szlovákiában német kezdeményezésre. A kongresszuson Németország, Magyarország, Románia, Horvátország, Bulgária, Szlovákia, valamint a belgrádi katonai megbízott képviselték magukat. A kongresszust Pozsonyban nyitják meg, majd Tapolcsány, Pöstyén és Tatraalomnie községekben folytatják.

Az Eperjesi Kereskedelmi és Iparkamara most adta ki jelentését Kelet-Szlovákia gazdasági viszonyairól. A kamara területén a legnagyobb gyáripari vállalat, a Bata-cég batizfai gyára teljes kapacitással dolgozik. A Wein Károly és Társa cég — ennek a cégnek Budafokon is van egy nagy üzeme — késmárki lencsövet gyára már 150 szövőszéket tart üzemben. Ez a gyár az elmúlt évben 250 vagon nyerskenderrel szerzett be, úgyhogy nyersanyagszükséglete hosszú időre biztosítva van. A gyár

a jövőben nagyobb területen kíván kenderet termelni, hogy ezáltal még jobban biztosítsa és fokozza nyersanyagszükségletét. Kelet-Szlovákia többi gyáripari vállalatának az eredménye szintén kielégítő.

ROMÁNIAI GAZDASÁGI HIREK

Az elmúlt hónap gazdasági eseményeinek előterében a román hivatalos lap május 1. számában megjelent „Szabotázstörvény” áll. Ez nem egyéb, mint az 1941 május 3-án megjelent, a termelés előmozdításáról tiltott áruszóra leküzdéséről és a gazdasági szabotázstörvény módosítása és szigorítása. Kihatásában és jelentőségében igen fontos ez a törvény. Szigorúan ellenőrzi az ipari és kereskedelmi vállalatokat és 10.000–500.000 leig terjedő pénzbírságot, valamint 5 évig terjedhető munkatáborba való utalást helyez kiállításba már abban az esetben is, ha pl. egy kereskedő nem tartja be a fogyasztók tájékoztatására hozott (és pedig a legkisebb részletekig kiterjedő) rendelkezéseket.

Azok a javításokat végző iparosok, akik két szakmunkásnál és három bejelentett tanoncnál többet nem tartanak, illetve dolgoztatnak, forgalmi adómentességet élveznek, ha egy löerő meg nem hajadó géppel dolgoznak.

Idegen állampolgárokat érintő rendelkezést hozott a külügyminisztérium a pénzügyminiszterrel együtt a visszacsatolási adó kivétele tárgyában. Eszerint a Románia területén tartózkodó görög, svájci, magyar, német, bulgár, svéd, szerb és portugál állampolgárok nem élvezik a visszacsatolási adó létesítéséről intézkedő rendeltetvényben levő mentességet, mivel a felsorolt állampolgárok anyaországaik hasonló adómentet vezettek be s az a'ó, a román állampolgárokat nem mentesítették. Az említett államok polgárai tehát visszacsatolási adót tartoznak fizetni, kivéve, ha a kivetelt adó összegét visszacsatolási kölcsön alakjában előzőleg lejegyezték.

A SORG ANTAL ÉPÍTŐIPARI RT. május 27-i rendes közgyűlésén felügyelőbizottsági tagokat is választott. A bevételek meghaladták a 2,2 millió pengőt és a tiszta nyereség 375.000 pengő.

A MAGYAR KENDER- LEN- ÉS JUTA-IPAR RT. beavaszta az igazgatóságát Tisza Lajos gróf nagybirtokost.

ÚJ IDŐK IRODALMI RT. (Singer és Wolfner)-re változtatták a Singer és Wolfner Irodalmi Rt. részvényesei a vállalat cégszövegét. Az új cégszöveg jóváhagyását május 18-án vezették be a cégjegyzékbe. E naptól kezdve az ország egyik legnagyobb és legrégebb kiadványátalata már az új nevet viseli.

ZUDOR JÁNOS A DERMATA VEZÉRGIGAZGATÓJA. A kolozsvári Dermata Művek Bőr- és Cipőgyár Rt. legutóbbi ülésén Zudor Jánost, a társaság ügyvezető igazgatóját vezérgazgatóvá nevezték ki. Zudor vezérgazgató kisebb megszakítással egyfolytában fontos vezetőállást töltött be a Dermatánál, melynek felvirágozása nagymértékben az ő nevéhez fűződik.

JÚNIUS ELSŐ NAPJAIBAN TARTJA KÖZGYŰLÉSÉT A GYOSZ. Mint 35 tőrszóból értesülünk, a magyar gyáripari csúcsszervezete, a Gyosz június első napjaiban tartja meg rendes évi közgyűlését. A közgyűlés iránt országsszerte nagy érdeklődés nyilvánul meg és azon teljes számban képviselteti magát nemcsak a fővárosok, hanem az egész vidéki ipar is.

MÁJUS 25-ÉN TARTJÁK MEG A SZÖVETKEZETI KONGRESSZUST. Az Országos Központi Hitelszövetkezet ezidei közgyűlésével kapcsolatosan tartják meg a szövetségi kongresszust, amelyet ez idén május 25-re hívtak egybe. Nemcsak az OKH közgyűlése iránt, de a szövetségi kongresszus iránt is országos nagy érdeklődés nyilvánul meg. A szövetségi kongresszuson résztvesznek az erdélyi és a bácskai hitelszövetkezetek is igen nagy számmal.

Magyar-szerb politikai kapcsolatok alakulása napjainkig*

Az utóbbi időben a magyar közvélemény különös érdeklődést mutat a szerb kérdés iránt s azt a legkülönbözőbb szempontok szerint itéli meg. A közvéleményt természetesen inkább a kérdés aktuális vonatkozásai érdeklik, s ha figyelme ki is terjed a magyar-szerb viszony jövő alakulásának lehetőségeire, ezt az általa jobban érzékelhető aktuálitásokon keresztül igyekszik megrajzolni. Nézetem szerint azonban ennek a problémának helyes megítéléséhez csak úgy juthatunk el, ha azt szervesen beleillesztjük a magyar-szerb viszony történelmi fejlődésének vonalába, vagyis ha vizsgálat tárgyává tesszük, s ezzel megismerjük azokat a ható okokat, amelyek a két nép egymáshoz való viszonyaira, politikai és hatalmi helyzetére az egymással való élési századai alatt irányító befolyással voltak.

A magyar-szerb multbeli kapcsolatok ismertetését tehát nem szabad elvont, tisztára elméleti témaként felfognunk, márcsak azért sem, mert e viszony történelmi fejlődésének behatóbb megismeréséből oly következtetéseket vonhatunk le, amelyeknek figyelembevétele a két nép jövő helyzetének kialakulása, illetve kialakítása szempontjából jelentős érdekekkel bírhat. Abban pedig bizonyára mindannyian egyetértünk, hogy a szerb-magyar politikai kapcsolatok alakulása a jövőben nemcsak a közvetlenül érdekelt két nép jól felfogott érdekei szempontjából bír fontossággal, de közvetve kihat a Duna mellett élő népek politikai és hatalmi egyensúlyára és így végső eredményben ez a kérdés — túlzás nélkül — általános európai érdeknek is beállítható.

Előljáróban szabadjon rámutatnom arra, hogy magyar szempontból a szerb kérdés kettős politikai síkon jelentkezik. Jelentkezik elsősorban mint külpolitikai probléma, de jelentkezik mint belső, nemzeti érdeki kérdés is. Rá kell erre mutatni már csak azért is, mert a szerbekkel való viszonyunk belső, nemzeti érdeki jelentős befolyással voltak a multban és lesznek bizonyára a jövőben is a magyar-szerb külpolitikai kapcsolatok kialakulására. A kérdés kettős jellege történelmünk folyamán változó intenzitással érvényesült a szerbekkel való viszonyunkban. Voltak idők — és ez volt közöttünk a legharmonikusabb időszak, — amikor a két nép egyedül külpolitikai vonalon volt egymással érintkezésben és kapcsolataikat nemzeti érdeki vonatkozások nem zavarták. Ez volt főleg az Árpádok és Anjouk korszaka. Később azután, amidőn Szerbia megszűnt független állam lenni és a török invázió elől a szerbek nagy tömegei hazánk területén menedéket nyertek, a szerb kérdés elvesztette külpolitikai jellegét, s különösen a XVII. század utolsó évtizede óta magyar szemszögből nézve lényegében belső, nemzeti érdeki problémává változott. Ez volt a helyzet körülbelül a mult század közepéig, amidőn Szerbiának sikerült függetlenségét kivívnia és külpolitikai kapcsolatainkat a fiatal szerb állammal ismét felvehettük. Azóta a szerbekkel való viszonyunk kettős jellegűvé válik, abban kül- és belpolitikai elemek egyaránt érvényesülnek és pedig nem egymástól függetlenül, hanem egymásra szoros és lényeges befolyással.

Áttérve most már a magyar-szerb viszony történelmi kialakulásának ismertetésére, rá kell mindenekelőtt mutatnom arra a fontos körülményre, hogy a két nép egymás melletti elhelyezkedése igen előnyös földrajzi és következtetés-képpen geopolitikai adottságok mellett ment végbe. Tényleg, amidőn elődeink keletről jövet, új hazát keresve a IX. század utolsó tizedében behatoltak a Duna-Tisza térségbe, terjeszkedésük határait a X. század folyamán helyes politikai érzékkel oly természetes vonalakig tolták ki, amelyek a tökéletes földrajzi és gazdasági egységgé kialakított új hazának könnyű védelmet biztosították. Ez a határ délen a Duna-Száva vonalát követte, mely a VI. és VII. század folyamán a Balkánra vándorolt szerb törzsek településének

északi határa volt. Ez a természetes választóvonal, továbbá az a körülmény, hogy a Duna-Száva folyók a két népet néprajzilag is élesen elválasztották, előnyösen determinálta a két nép közötti kapcsolatok kialakulását, mert hosszú ideig határt szabott a másik fél területére irányuló hatalmi aspirációknak és ezzel megteremtette a baráti, jószomszédi érintkezés felvételének előfeltételeit. Ezekre a kedvező előfeltételekre, továbbá a délkeletről jövő közös veszedelemekkel szembeni védekezés szükségességének felismerésére vezethető vissza, hogy a két nép között már a XI. század folyamán bensőséges, sokszor szoros szövetségi viszony alakult ki tehát *nyomban azután*, hogy a Nemanyáknak sikerült az addig egymástól független szerb törzsek egy részének összefogása által a Valjevtól délre, a Duna és Morava között fekvő területen a *Raska (Rascia)* néven ismert szerb államot megszervezni. Bizánc, Bulgária, majd később a felföld hódító törekvésével szemben a szorongatott szerbek ösztönösen a hatalmas északi szomszéd támogatását keresték és nem is eredmény nélkül, mert a magyarság kellő időben felismerte a második vonalban őt is fenyegető veszély imminens voltát és annak megelőzése és elhárítása érdekében habozás nélkül segítőkészet nyújtott déli szomszédjának.

A mindkét részről felismert érdekközösség az Árpád és a szerb *Nemanya* dinasztia között szoros rokoni összeköttetésekre, összeházasodásokra vezetett. Így 1129-ben *Vak Béla* feleségül vette *Nemanya Uros*, *Raska* zsupánjának leányát *Ilonát*, mely házasság révén az árpád-házi királyok vére szerb vérrel keveredett. *Vak Béla* utódának, a kiskorú *II. Géznak* gyámja, anyai nagybátyja, *Ilona özvegy királyné* fivére: *Belos* volt, aki 1146-ban Magyarország nádora lett. Ezidőben a két ország viszonya annyira szorosra, bensőségesre vált, hogy *Belos* *Raskát* Magyarországgal akarta egyesíteni. Szerbiában ekkor *II. Uros* zsupán, *Géza* unokatestvére uralkodott, akit Bizánc elleni harcaiban *Géza* hathatósan támogatott. Szoros szövetségben hadakoztak Bizánc ellen *Nemanya István* főzsupán és *III. Béla* is és együttes erőfeszítéseikkel 1183-ban sikerült Bizánc korábban elismert felsőbbbbségét leráznok. Az Árpádok és a Nemanyák közötti viszonyt további házasságok még szorosabbá fűzték. *Dragutin, I. Uros István* király idősebb fia elvette *IV. Béla* unokáját, a későbbi *V. István* magyar király leányát, *Katalint*, s 1276-ban magyar segítséggel foglalta el apjától *Raskát*. 1282-ben *Dragutin* lemondott trónjáról *II. Uros István Mitutin* javára, aki feleségül vette *Erzsébet* magyar hercegnőt, *III. András* leányát. E házasságból született *Decsanszki István*, aki 1331-ben lépett Szerbia trónjára.

Az Árpád-dinasztia és a Nemanya házból származó szerb uralkodók között évszázadokon át fennállott kapcsolatok bensőséges voltát nem zavarta meg tartósan az a tény sem, hogy Szerbia az idők folyamán Magyarországgal szemben hűbéres viszonyba került, s ennek külső jeleként *Imre* magyar király 1202-ben, amidőn *Nemanya Vuk* trónkövetelőt *István* főzsupán és később megkoronázott király ellen megsegítette, felvette a *Rex Serviae*-címet, amelyet azután utódai is megtartottak. Ez, az akkori kor felfogásának megfelelően, természetes folyamánya volt a két nép közötti erőviszonyoknak és tulajdonképpen csak azt jelentette, hogy a gyengébb, a segítségre szoruló felet a támogatást nyújtó erősebb hatalom mintegy patronátusa alá vette, anélkül azonban, hogy annak függetlenségét, nemzeti önállóságát lényegében korlátozta volna. A magyar királyok Szerbia állami különállását mindvégig tiszteletben is tartották és csak akkor avatkoztak be Szerbia ügyeibe, amikor azt a Nemanya dinasztia belső viszállyai, vagy valamely szerb uralkodónak a hagyományos magyar-szerb érdekközösséggel ellentétes politikája szükségessé tette. Az ily esetekben való beavatkozás végeredményben szerb érdeket is jelent, mert a fenyegető külső veszélyekkel szemben csak egy belsőleg egységes és a magyarsággal fenntartás nélkül, őszintén együttműködő Szerbia szállhatott eredményesen szembe, csak egy

* Elhangzott a Magyar Külügyi Társaság Balkán-Bizottságának május 13-án a Parlamenti Múzeum előadótermében tartott felolvasó ülésén.

ily hatalom birt a magyarság szempontjából szövetségi értekel és számíthatott annak hatékony támogatására. Nem zavarta meg tartósan a magyar—szerb viszonyt az a körülmény sem, hogy Imre király a XII. század végefelé magyar fennhatóság alá helyezte a Raskától északra a Dunáig húzódó területet, ahol addig nomád, állami közösséghez nem tartozó, főleg szerb törzsek éltek. E területen, amelyre mint előretölti állásra, déli határának védelme érdekében volt Magyarországnak szüksége, szerveződött meg azután a *Macsoi Bánság*, mint Magyarország agregált része.

Hogy a magyar—szerb jóviszonyt a most említett tények lényegében nem zavarták meg, bizonyítja az, hogy a Nemanya ház uralkodása alatt a családi viszályokba való magyar beavatkozásokat nem számítva, ellenséges cselekményekre a két nemzet között tulajdonképpen csak két ízben került sor: 1268-ban, amidőn I. Uros István szerb király betört a macsoi bánságba, de IV. Béla elfogatta, majd szabadon bocsátva, őt Magyarország barátjává tette és 1355-ben, amikor Szerbia legnagyobb uralkodója, az egész Balkán uralmára törő *Dusán cár* ugyancsak megtámadta a macsoi bánságot és ezzel felidézte Rasciának magyar csapatok által való megtámadását.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a *Nemanya dinasztia uralkodása alatti időszak a magyar—szerb bensőséges együttműködés korszaka volt*. Ha figyelembe vesszük, hogy ebben az időszakban a két nemzet minden külső befolyástól mentesen, egyedül a kölcsönösen felismert érdekközösség alapján alakítható ki egymáshoz való kapcsolatait, s azokra nemzetiségi szempontok sem hatottak ki hátrányosan, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy ily adottságok mellett a magyar—szerb viszony nem is alakulhatott ki másként, mint baráti irányban.

A Nemanya dinasztia férfiága 1371-ben halt ki, oly időben, amidőn a Balkánon a hódító török hatalom megsemmisítéssel fenyegette az ott élő keresztény népeket és amelynek Nyugatra és Északra törő expanziójával szemben a szerb nép is élet-halál küzdelemre kényszerült. Az ország létét fenyegető veszély nagyságát felismerve, *Lázár fejedelem*, aki mint a Nemanyák rokona 1371-ben lépett Szerbia trónjára, *Zsigmond* magyar királyhoz fordult segítségért. Elismerte Zsigmond hűbéruraságát és ennek fejében megkapta tőle Belgrádot és a macsoi bánságot. Több magyarországi birtokot is kapott. Magyar kapcsolatait azzal is igyekezett kimélyíteni, hogy egyik nővérét *Gara Miklós* nádorhoz adta feleségül. Zsigmond támogatásában is részesítette Lázárt, ez a segítség azonban nem jelentkezett kellő időben, s Lázár fejedelem 1389 június 28-án Rigómezőnél a törökök ellen vívott csatában életét veszítette. Halála után Szerbia élete már csak tengődés volt. Utóda *Lazarevics István* (1389—1427) uralkodása első éveiben azzal igyekezett népét a végpusztulástól megmenteni, hogy behódolt a töröknek. Amikor azonban 1402-ben Ankara mellett I. Bajazít szultán seregét Timur Lenk tatár kán tönkre verte, a magyar királyhoz pártolt. A szultán fenyegető fellépésének nyomása alatt 1411-ben Budán letette a hűség esküt Zsigmondnak, akitől ugyanúgy mint elődje, jelentős birtokokat kapott Magyarországon és ezzel Magyarország egyik legelső főura lett. Nem sokkal később 1427-ben, mint a Magyar Szent Korona hűbérese, Tatán szerződést írt alá, amelyben elismerte a magyar királyok jogát Szerbiára azzal, hogy amennyiben utódok nélkül hal meg, Szerbia a Magyar Szent Koronára száll. Utóda *Brankovits György*, akinek utódlási jogát Zsigmond király mint *Rex Serviae*, a tatabi szerződés alapján elismerte. 1439-ben, amikor a törökök a Dunáig nyomultak előre, családiával együtt Magyarországra menekült. A most már Magyarországot is közvetlenül fenyegető veszedelem elhárítására Hunyadi János 1441-ben hadra kelt, a törököt Szendrőnél (Szendria) megverte, majd két évvel később egy újabb hadjáratban a Balkán hegységig nyomult előre. A szultán erre Brankovits közvetítésére 1444-ben Szegeden tíz évre békét kötött, amelynek alapján Brankovits összes balkáni birtokait visszanyerte. A pápa azonban Ulászló királyt a szegedi béke alkalmával tett esküje alól feloldotta és *Hunyadi János* még

abban az esztendőben hadba vonult a török ellen. Ezen hadjáratban Brankovits semleges maradt, a magyar sereget pedig a törökök Várnánál 1444. november 10-én tönkre verték. Hunyadi János 1448-ban újból a törökök ellen fordult, de Rigómezőn ismét csatát veszített. Menekülés közben Brankovits elfogatta és csak nagy váltságdíj fejében bocsátotta szabadon. Konstantinápolyban 1453-ban történt bevétel után II. Mohamed szultán Szerbiára tört, de Brankovits despotának sikerült őt magyar segítséggel Krusevánál feltartóztatni. Hunyadi 1456-ban aratta híres belgrádi győzelmét a török felett, de azt — a keresztény világ reménykedő várakozásának megfelelően — kiaknázni már nem tudta, mert ugyanezen esztendőben úgy ő, mint Brankovits György meghaltak. Brankovits György fia Lázár kénytelen volt II. Mohamed szultánnak behódolni. Szerbia 1459-ben végleg beolvadt a török birodalomba, s ezzel hosszú időre megszűnt politikai és hatalmi tényező lenni.

Függetlenségük elvesztése utáni időkben a szerbek több felé szakadnak; egy részük a törökkel harcolt, sokan a magyar királyokat szolgálták. Így Mátyás király is számos szerb zsoldost fogadott fel seregébe, s adatok vannak arra is, hogy Mohácsnál a Bakics testvérek vezetése alatt szerb csapatok is harcoltak a török ellen. Mohács után sok szerb a Habsburgok szolgálatába állott. Brankovits Lázár utódai 1471-től kezdődően Magyarországon találtak menedéket és a magyar királyok részéről megbecsülésben volt részük. Despota címet is megtarthatták, de csak „*despotus Rasciae*” és nem „*despotus Rasciorum*” formában, tehát kizárólag csak Szerbia területére szóban. Közülük többen, mint magyar főnemesek a magyar királyok szolgálatában állottak. Így például *Brankovits* Gergely egyidőben Mátyás déli seregeinek főparancsnoka volt.

Szerbia önálló állami létének megszűntével alapvető változás állott be a szerbekkel való viszonyunkban. A török birodalomba beolvasztott szerb nemzet, mint kulturális tényező már nem jöhetett számításba s következképpen ily természetű kapcsolataink évszázadokra megbénultak. A külpolitikai relációk megszűnésével egyidejűleg a szerb kérdés hazánkban mint helypolitikai, mint nemzetiségi probléma kezdett jelentőségre szert tenni. A török veszedelem, majd a török uralom elől ugyanis a szerbek mind nagyobb számban menekültek Magyarországra s számuk az idők folyamán annyira megnövekedett, hogy jelenlétükkel a magyarságnak annál inkább számolnia kellett, mert a menekültek körében, különösen a XVII. század utolsó évtizedétől kezdve — nem utolsó sorban a Habsburgok politikai sakkhúzásaira visszavezethetően — a magyar állam egységével össze nem egyeztethető oly különállási követelések jelentkeztek, amelyeknek elhárítása, lefékezésére nem egyszer súlyos gondot okozott a magyar politikának.

Mielőtt e kérdést ebben a vonatkozásban ismertetnénk, le kell szögeznünk azt a történelmi tény, hogy a szerbek nem tartoztak a Kárpátmedence őslakói közé, s hogy a honfoglaló magyarság a Szerémségben, a Duna—Tisza között, a Marosközben s a Tiszántúl alatt ugyan délszláv törzseket, de ezek bolgárok s nem szerbek voltak. Hazánk e déli területeit a honfoglaló magyarság a X. század folyamán nemcsak birtokba vette, de mint településre kiválóan alkalmas sík, vízöz területet sűrűn be is népesítette, olyannyira, hogy hiteles adatok szerint annak magyar etnikumát az Árpádok alatt s azt követőleg a mohácsi vész idegen népelemek jelenléte egyáltalán nem, vagy csak elenyésző mértékben zavarta meg.

A szerbek az 1389. évi rigómezei csatavesztés utáni időkben tűnnek fel először hazánk területén. Ekkor jönnek át az első menekülő csoportok s indul meg az átrajzás, amely azután csaknem megszakítás nélkül folyik majdnem a XVIII. század végéig. Az átrajzás elsősorban a Délvidék felé irányult, de egyes rajok, főleg a Duna mentén, messze északra is elkerültek, főleg a kereskedés üzésére alkalmas városokba, mint Győr, Komárom, Buda, Szentendre vidéke, de ezenkívül Szombathely, Eger, Nagyvárád stb. A mohácsi csata után a törökök az elvérzett, elpusztult magyarság helyére

szerbeket telepítettek az elnéptelenedett déli területekre, amelyeknek etnikai képe már a XVII. század elején a szerbek javára lényegesen megváltozott. A vértelen megszállás oly arányú volt, hogy a török hódoltság alatt Szegeden, Lipán, Versecen, Pécsen, sőt Budán is szerb püspökségek létesültek, melyek az ipeki patriarchatus alá tartoztak. Természetes, hogy ily körülmények között a hazai szerbség politikai jelentőségét magyar részről kellő időben felismerték, amint azt Bocskay István fejedelmnek 1605-ben a szerbekhez intézett proklamációja is bizonyítja, melyben csatlakozásra hívja fel őket, a magyarokkal egyenlő jogokat s elbánást ígérve nekik. Hasonló kísérletet tett Rákóczi Ferenc is 1703-ban, majd 1704-ben, amidőn utasítására Károlyi Sándor a szerbek megbízottait Sümegre kérlette s velük tárgyalásokat folytatott. Ezek a magyar kísérletek azonban nem vezettek eredményre, mert érdekeiket a szerbek inkább a török, illetve később, a félhold hanyatlása idején, a Habsburgok szolgálatában vélték megtalálni, akik nem is kések ezt a szolgálatot a magyarság függetlenségi törekvéseinek leküzdésére igénybe venni.

A legnagyobb arányú s egyben politikai kihatásaiban legjelentősebb bevándorlás 1690-ben következett be, amikor Crnojević III. Arzén ipeki patriarcha vezetése alatt a törökök bosszúja elől mintegy 40.000 szerb család menekült át Magyarországra. Ezzel a hazai szerbség nemcsak számban s következképpen súlyban erősödött meg, de azért, hogy I. Lipót a patriarchához intézett patensében s kiváltságlevelében a menekültek részére messzemenő jogokat biztosított, a szerbek ezekre az uralkodói ígéretekre hivatkozva s azokat céltudatosan félremagyarázva, ürügyet találtak arra, hogy ettől kezdve oly politikai követeléseket támasszanak, amelyek a magyar állam területi épsége ellen egyenesen támadást jelentettek. Szándékosan figyelmen kívül hagyva, hogy I. Lipót patensét a szerbekhez kifejezetten, mint menekültekhez (exules) s vendégekhez (hospites) intézte, akik Magyarország területén csak ideiglenesen kaptak menedéket s így kiváltságuk nem erre, hanem régi hazájuk területére szóltak, ahová a viszonyok kedvező alakulása esetén vissza akarták őket telepíteni, a szerbek nyomban 1690. után követelték, hogy az általuk lakott területekből a „caput nationis” címmel felruházott patriarchának egyházi és világi joghatósága alatt külön közigazgatási egységet alakítsanak. Ezt a szertelen követelést még Bécs is sokallta, s azt I. Lipót, amikor a szerbeket közvetlenül a bécsi kormány alá helyezte, visszautasította. Ez a körülmény azonban nem felezte a szerbséget abban, hogy I. Lipót halála után I. Józseftől 1708-ban a „szerb nemzet” részére megint külön területet igényeljen azzal, hogy összes jogait és területi követeléseit a magyar országgyűlés is ismerje el. Mivel pedig az uralkodóháznak a magyarság fékentartásához szüksége volt az e célra felkínálkozó szerbségre, I. József és III. Károly elismerték a szerb nemzetiség kiváltságait, de már csak azzal a megszorítással, hogy azok nem ellenkezhetnek az uralkodónak járó szolgálattal és az ország törvényeivel. Ugyanezt tette Mária Terézia is, aki az 1771. és 1777. évi „Regulamentum Illyricae Nationis”, valamint az 1779. évi „Declaratio Regulamenti Illyricae” c. szabályrendeletekkel rendezte a hazai szerbség iskolai, valamint egyházi és világi ügyeit, utóbbiakat akként, hogy a határvidéki szerbek továbbra is a bécsi haditanács alá tartozzanak, a többiek pedig a vármegyei és városi hatóságoktól és a földesuraktól függenek. Ez az újabb elutasítás azonban a szerbeket nem csüggesztette el s helyzetük végleges rendezése céljából II. Lipót engedélyével 1790. augusztusában Temesvárra „nemzetgyűlést” hívtak össze, s azon a szerblakta területeknek a magyar államtestből való kiharítását és azokból Habsburg-jogar alatt egy külön szerb vajdaság alakítását, ezenkívül pedig a szerb ügyek intézésére Bécsben egy központi szerv felállítását követelték. Ez a Bécs kezdeményezésére megrendezett akció az udvar elgondolása szerint voltaképpen a magyar rendek megpuhítását célozta, melyek az alkotmány védelmében egy új hitvel kibocsátását szorgalmazták. Miatán azonban az országgyűlés ezt a követelést részben a szer-

bek elszakadási határozatának hatása alatt elejtette, II. Lipót a temesvári kongresszusnak egy külön szerb tartomány felállítására vonatkozó kérélmét elutasította. Meg kell azonban jegyezni, hogy a temesvári kongresszus határozatának a szerbek között is voltak meggyőződéses ellenzői, akik a magyarsággal való szoros együttműködés mellett törtek lándzsát. E csoport vezére Tökölyi Szabás a kongresszus egyik ülésén, ellenezve a szerb vajdaság felállítását, kijelentette, hogy „a szerbek csakis a törvényes fórumoktól, a magyar rendek gyűlésétől és a magyar királytól várhatják kérélmek teljesítését; rút hálátlanság lenne, ha a magyar nemzet ellen fordulnának, amely őseiket hazájuk elvesztése után vendégként befogadta.

Ami a temesvári szerb kongresszusig a hazai szerbség helyzetének rendezése terén történt, az lényegileg az uralkodó és a bécsi katonai és polgári kormányzati tényezők műve volt. Ők létesítették és igazgatták, több mint egy évszázadon át a katonai határőrvidéket is. A magyar országgyűlés csak a déli katonai határőrvidék javarészeinek a XVIII. század vége felé bekövetkezett felosztása és a magyar állami és megyei közigazgatás alá helyezése után foglalkozhatott érdemlegesen a szerb nemzetiségi kérdéssel. Ez először az 1790—91. évi országgyűlésen a XXVII. és az 1792. évi országgyűlésen a X. t. c. megalkotásával történt meg, mely törvények megadták a magyar területre beköltözött szerbeknek a magyar állampolgárságot és biztosították nekik a földtulajdonhoz való jogot. A szerb egyházi és iskolai ügyek, valamint a különböző szerb kiváltságok szabályozásának a jogát viszont a király tartotta fenn magának, azzal, hogy „ezek a kiváltságok nem ellenkezhetnek a magyar királyság alkotmányának az alapelveivel”. Ezeknek a királyi jogoknak a gyakorlását az uralkodó az 1791. évi márciusában felállított illír udvari kancelláriára bízta, de ennek a hatáskörét már 1792-ben a királyi magyar udvari kancelláriára ruházta át.

A dolgok ily alakulásába a szerbek természetesen nem nyugodtak bele s csak megfelelő alkalomra vártak követeléseik újabb érvényesítésére. Ez az alkalom 1848-ban nyílt meg számukra, amikor a magyarság kénytelen volt függetlensége védelmében Bécs ellen fegyvert ragadni.

Törekvéseiket ebben az időben már a török hűbéres szerb fejedelemség is támogatta, amely az 1805—6. évi Kara György-féle és az 1815—16. évi Obrenović Milos vezette szerb felkelések eredményeként, az 1829. évi orosz—török drinápolyi békeszerződésbe való felvétel által, a belgrádi pasalik hat kisebb körletéből 1830-ban alakult meg, mint nemzetközileg biztosított autonóm terület. A fiatal fejedelemség, nyomban megalakulása után, szószólója s irányítója lett a nagyszerb törekvéseknek s Garasanin Ilyés, a fejedelemség külügyeit is intéző belügyi főnöke, a délszlávok szerb vezetés egyesülésének első öntudatos hirdetője, már 1844-ben Szerbia, Macedónia, Bosznia és Hercegovina, valamint Horvát-Szlavonország, a Szerémség, Bánát és Bácska egyesítését és Nagyszerbiába való beolvasztását tűzte ki a szerb politika főcéljául.

Az 1848-as események torlódása a hazai szerbeket is cselekvésre készítette. A május 13-án Karlócan összeült „szerb nemzetgyűlés” Rajacsics József érseket patriarchává, Suplikac István cs. k. ezredeset vajdává választotta és a „szerb nemzet követeléseit” 10 pontban foglalta össze. A 2. pont értelmében a magyarországi „szerb nemzet” a Habsburg dinasztia alatt a Magyar Szent Korona kötelékében politikailag szabad és független nemzet. A 3. pont a Szerémséget a határőrvidékkel, Baranyát, Bácskát a tiszai koronaterülettel és a csajkás-zászlóaljjal, a Bánátot a határőrvidékkel és a kiskindai kerülettel szerb vajdasággá nyilvánította; a 4. pont pedig a szerb vajdaságnak a horvát-szlávon és dalmát háromgy királysággal való politikai szövetségét mondta ki, melynek éle nyilvánvalóan Magyarország ellen irányult.

Ez a meg nem alkuvó szélsőséges magatartás, melyet már nem csupán a belgrádi és bécsi udvar biztatása, hanem az orosz befolyás is fűtött, hiúsította meg aztán a magyar kormányzat egyezkedési tárgyalásait és megbékítési kísérle-

teit. E magatartással szemben hiábavalónak bizonyult az 1848 tavaszán hozott XX. t. c., amely a „görög nem egyesülteknek vallási és iskolai ügyeik iránti intézkedési jogát”, így tehát a görögkeleti vallású szerbeket is állami felügyelet alatt biztosította; hiábavalónak bizonyult Kossuthnak 1849 májusában a lázadó szerbség leszerelésére tett békejavaslata, továbbá a magyar kormánynak 1849. július havában kidolgozott s a szegedi országgyűlés által elfogadott nemzetiségi törvényjavaslata is.

A karlócai határozatokkal a hazai szerbek — amint az *Hadzsits János* a „nemzetgyűlésen” kisebbségben maradt békepárti vezére is megállapította, — a forradalom terére léptek és a dinasztia védőszárnya alatt s a belgrádi kormány titkos támogatásával szerbiai szabad csapatokkal együtt fegyveresen törtek a vendéglátó magyar hazára.

Állapítsuk azonban meg tárgyilagosan hogy a szabadságharc alatt is akadtak kiváló szerb egyéniségek, akik nemcsak nem azonosították magukat fajtestvéreik álláspontjával, de szóval és tettel a magyar—szerb őszinte barátságának és szorosabb együttműködésnek szószólói voltak. Ilyenek voltak *Vukovics Sebő*, aki 1849 április 14-én a magyar kormány igazságügyminisztere lett; *Damjanich János*, az aradi vértanú, *Zákó István*, aki a branyiszközi csatában mint honvédszázados rendkívüli vitézségével tünt ki; *Blagojevich Imre* tábornok pétervárad, később pedig budai várparancsnok, aki a hozzáfutó szerbeknek kijelentette, hogy Magyarország nem ismer el szerb tartományt; *Csernovics Péter* temesi főispán és királyi biztos és még sokan mások.

Azok a várakozások melyeket hazai szerbjeink a magyar szabadságharc leveréséhez fűztek, nem váltak valóra. Az autonóm koronataromány helyett csak Bécsből német nyelven adminisztrált területet kaptak s azt is a határőrvidékek nélkül. Azonban ez a Vojvodina névvel felékesített közigazgatási egység is csak rövidéletű volt, mert már 1860-ban ismét visszacsatolták Magyarországhoz.

A szerbek az 1861. és 1865-i országgyűlésen is kísérletet tettek egy saját igazgatás alatt álló külön terület felállításának kivívására. Kívánságuk nem találván meghallgatásra, a szerb képviselők passzivitásba vonultak. A magyar országgyűlés így az ő közreműködésük nélkül alkotta meg az 1868:XLIV. törvénycikket, mely a nemzetiségi jogok ügyszólván teljességét biztosította a hazai nemzetiségeknek, továbbá az 1868:IX. törvénycikket, mely nemcsak külföldi, de elfogulatlan szerb közirók megállapítása szerint is a hazai szerbségnek egészen kivételes nemzeti, egyházi és iskolaügyi autonómiát biztosított.

E törvényes rendelkezések gyakorlati kihatásai szerbjeink kulturális és gazdasági életében rövidesen a legelőnyösebben érvényesültek. Egyházi és iskolai önkormányzatuk maradéktalan birtokában kulturális életüket egészen szabadon irányíthatták és fejleszthették. Az országgyűlés mindkét házában, a megyei és városi törvényhatósági bizottságokban, a községi képviselőtestületekben és az összes érdekképviseletekben meg voltak saját választott, vagy kinevezett képviselőik. A helyi közigazgatási tisztviselők között számárányukhoz képest a legmagasabb állásokig képviselve voltak, a szerb nyelv használata a helyi közigazgatásban az államnyelv mellett akadálytalanul érvényesülhetett. Bácska és Bánát gazdag földjének tekintélyes része volt szerb kezében, az iparban és kereskedelemben több helyütt egyenesen vezetőserepet vittek. E kedvező helyzetben hazai szerbjeink szellemi és életmódja oly fokra emelkedett, amely nemcsak rélmúltja az országon kívül élő szerbek életmódját és kultúráját, de arra serkentőleg és fejlesztőleg is hatott. Bizonyára erre a kedvező helyzetre vezethető vissza, hogy a kiegyezést követő korszakban szerbjeink hangulatában megnyugvás állott be és észrevehetőleg igyekeztek a fennálló rendhez és tényleges helyzethez alkalmazkodni.

Bizonyítja ezt többek között az 1884-ben Maximovics Miklós zombori földbirtokos és ügyvéd által Nagyikindára összehívott szerb pártközi értekezlet, amelyen kimondották, hogy az 1867. évi XII. t. c. alapján állva, hazafias szellemtől áthatva, a magyar állam gyarapodását óhajtják, s a

magyar államtól csak a 1868:XLIV. t. c. szoros végrehajtását s az 1868:IX. t. c. által biztosított egyházi autonómia szabad érvényesülését kívánják. Szerbjeink megnyugvására mutat az is, hogy a nyolcvanas évek után még a szélsőséges irányzat vezetői sem adtak nyíltan hangot az állam egységével és biztonságával össze nem egyeztethető követeléseknek. Ezt a fordulatot az akkori európai erőviszonyoknak helyes felismerése is elősegítette, valamint az a körülmény, hogy *Obrenovits Milán* és *Sándor* uralkodása alatt Szerbia külpolitikája a német és olasz birodalommal szövetséges osztrák-magyar monarchiára támaszkodott, annak külpolitikai és katonai támogatását élvezte, így különösen az 1878. évi berlini kongresszuson, melyen *Andrássy Gyula* gróf külügyminiszter a szerb fejedelemségnek a Nis, Vranje és Pirov városokat magában foglaló területre irányuló követeléseit sikeresen támogatta, továbbá az 1885. évi szerb—bolgár háborúban, amikor a támadó Szerbiát csak a Monarchia közbe lépése mentette meg attól, hogy a győztes bolgár csapatok Szerbiába törjenek.

A Milán és Sándor királyok uralkodása alatt beállott nyugalmi helyzet azonban nem tartott sokáig. 1903-ban a monarchia ellenes orosz-barátirányzat kerekedett felül Belgrádban és a június 11-i királygyilkosság után *Karagyorgyevits Péter* került trónra. Ettől kezdve Szerbia, nyilvánvalóan orosz irányításra, a monarchia-ellenes agitációnak a fókusza lett. A kívülről jövő izgatás szerbjeinkre sem maradt hatás nélkül. Ha a politikával nem foglalkozó nagy tömeg nyugodt is maradt, az értelmiség bizonyos rétegeiben ismét szélsőséges irányzat kerekedett felül. A titokban megindult irredenta tevékenységre az európai erőviszonyok a 900-as évek elején beállott eltolódás, majd a két balkáni háborúból győztesen kikerült Szerbia tekintélyének megnövekedése is serkentőleg hatott. Nyílt agitációra nem került ugyan sor, de a világháború kitörésekor a levegő már meg volt töltelve és az addig az államalkotó magyarság és a szerbek közötti békés együttműködést bizalmatlanság és gyanakvás váltotta fel.

Szerbia orosz biztatásra egyre kihívóbban lépett fel a Monarchia ellen. A tervszerűen fokozott izgatás s a hírhedt „Fekete kéz” aknamunkája 1914. június 28-án végül is a sarajevói merényletbe és ezzel az első világháború kitöréséhez vezetett, amelyben az entente-hatalmak oldalán Szerbia is derekasan kivette részét. A háborúban hozott áldozatok nem bizonyultak hiábavalóknak, mert a központi hatalmaknak 1918-ban bekövetkezett összeomlásával a Garasinin által megjelölt szerb politikai célkitűzések valóra váltak. A szerb csapatok 1918 őszén kardcsapás nélkül megszállták a Károlyi-kormány által védtelenül hagyott magyar délvidéket. A megszálló csapatok árnyékában ült össze azután Ujvidéken 1918 november 25-én a belgrádi utasításra megrendezett, úgynevezett nagygyűlés, amelyen a berendelt szláv, túlnyomóan szerb kiküldöttek a terület lakosságának abszolút többségét kitevő magyarság és németiség teljes kirekesztésével kimondták a megszállott Bánát, Bácska és Baranyának Magyarországtól való elszakadását.

A szerb területi igényeket a trianoni békediktátum csaknem száz százalékgig honorálta, úgy hogy a kérdéses terület, továbbá a Muraköz és a Vendvidék 1921-ben de iure is kivált az ezeréves magyar államközösségből.

Trianon igazságtalan területi rendezései, valamint az a mostoha bánásmód, amelyben Belgrád az uracma alá került több mint félmillió lelket számláló magyarságot részesített, természetesen hátrányosan hatottak ki a magyar—szerb külpolitikai kapcsolatokra. A magyarság nem mondhatott le jogos revíziós igényeiről és nem hagyhatta őt közömbösen a jugoszláviai magyarság jogfosztott helyzetét. Viszont Belgrád mereven ragaszkodott a Trianon által létrehozott helyzet megrögzítéséhez és ennek biztosítása érdekében, mint a Benes által létrehozott kis-entente tagja, hatékonyan vett részt abban a diplomáciai meserkedésben, amely Magyarország politikai gúzsakötésének állandósítását tűzte ki célul. Ezen magatartása akkor sem változott, amidőn a Kormányzó Ur Ófömlétsége 1926-ban ismeretes mohácsi beszédében han-

got adott a magyarság azon realpolitikai megfontolásokra visszavezethető készségének, hogy viszonyát déli szomszédjával egy modus vivendi megteremtésével rendezze. Közeledésre csak jóval később, s csak akkor mutatott némi hajlamot, amidőn a harmincas évek vége felé az európai hatalmi helyzet lényegesen megváltozott és a kis-entente Csehszlovákia kikapcsolódása folytán felbomlott. Az 1939-ben kitört európai náború kiterjedésének megakadályozásához fűződő kölcsönös érdekek felismerése 1941-ben a két állam között örök barátsági szerződés megkötésére vezetett. E szerződés azonban a gyakorlatban nem érezthette jótékony hatását, mert néhány héttel később a Szimovics-puccs s azt követőleg Belgrád agresszív fellépése következtében új helyzet állott elő, amely végső kihatásaiban Jugoszlávia összeomlásához és részünkről az ezeréves déli határnak visszaállításához vezetett.

E fordulatban mi magyarok egy évszázados vitának a befejezését szeretnők látni, annak a vitának, amelynek nem mi voltunk az előidézői, de amelyben mi voltunk a megtá-

madott fél. Mi csak ezeréves jogainkat védjük akkor, amikor azt kívánjuk, hogy a területi kérdés kapcsolódassék ki azok közül a tényezők közül, amelyek a magyar—szerb viszonyt a jövőben akár bel-, akár külpolitikai vonatkozásban befolyásolhatják. Kívánjuk ezt annál is inkább, mert tudatában vagyunk a két nép között sok tekintetben fennálló érdekösszességnek, sőt egymásra utaltságnak, tudatában vagyunk annak, hogy könnyebben állhatjuk meg helyünket, könnyebben tölthetjük be hivatásunkat azon a helyen, ahová a sors rendelt, ha ismét megtaláljuk a zavartalan együttműködéshez, a hasznos összefogáshoz vezető utat. Mi az őszinte összefogás felújítására bármikor készen is vagyunk, de — s ezt határainkon kívül és belül mindenkinek meg kell értenie — nem azon az áron, hogy ismét vitássá engedjük tenni jogainkat arra a területre, amely ezer éven át a miénk volt, s amelynek hozzánktartozását semmiféle szempont, sem történelmi, sem földrajzi, sem gazdasági, de még néprajzi szempont sem, teheti kétségessé.

Balla Pál dr.

Anyám kenyeret süt . . .

Anyám kenyeret süt... Ünnepe ez mindünk.

A kenyér jó: áldás, szeretet és élet!

Milyen mozgalmas lesz faluvégi házuink!

Óh, de jó éreznünk a szobékességet!

Napszamosok vagyunk, zselédtek, cselédtek.

A „gróf” sokezernyi holdján tengve élünk.

Házzd az igát, dolgozz! — ez a földi érdek, —

De másképp senki sem törődik mivélünk . . .

Anyám kenyeret süt... ilyenkor tavasszal

Már kölesönből házzuk, félzsák lisztből, mállén

S ha hosszabb az éltünk egy rövid arasszal,

Ennek is örülünk, óh, de legkívált én!

Mert hisz olyan jó az: egy koréj kenyérral

Bámulni a Napot, mint száll fokról-fokra

S míg az Istenáldás eggyé lesz a vérrel,

Fütyülni a téli korgó, rossz napokra!

Anyám kenyeret süt... A rogyant kazalból

Két ponyva szalmát már behordtam az este

A piszkos pitarba, hol a szurtoz falról

Rémít a kemence fűrge, tüzes teste.

Józsí öcsém lábtul alszik s a két hugom!

Édesen ringatja a reggeli átom.

Hirtelen szívembe hasít s halkán ságom:

Istenem, vajjon mért vagyok a világon?! . . .

Anyám kenyeret süt... Dagasztja a tésztát.

Nehéz munka, tudom én; én is megpróbáltam;

A teknő sarkában néha egy-egy rést ad,

De belényilallik gyenge-iffjú hátam.

Anyám gyözi, tíz-húsz, tán harminc év óta

Minden héten egyszer kenyeret süt, mos, fész;

Ilyenkor megszépül s magasztott új nótá

Szárnyol a szívében s minden bajt megelőz . . .

Anyám kenyeret süt... Most veti be, hallom,

Halkon házza vissza a sütő lapátot.

Há! Istennek — mondja, s mint valami baltén,

Imaszárnyú lelke ránk repesve szállott.

Négy-öt gyerek raklat körülötte naponta;

Az „apjuk” . . . messze jár, egész héten távol,

How uraság földjén, — és annyi a gondja,

Hogy sötét homloka csak ritkán világol.

Anyám kenyeret süt... Most szedi ki, érzem

A jó kenyérszagot a kis cselédházban.

Megkordul a gyomrom, megsercen a vérem

S magamrakapom a ruhám pajkos lázban.

Anyánk üres zsákra rakja a szent testet,

Amelyből élet lesz; s vízzel megsimítja,

S rárajzol egy félénk pápista keresztet:

Óh, a kenyér: Titok, — hisz az élet nyitja . . .

Anyám kenyeret süt... A cipő már meghűlt,

Megszegi és ránk néz. Áldott e pillanat.

Szegény asszonyokra ha friss kenyér került,

Kalácsá lett szarvuk a szűkös falat.

Iskolás voltam már, és az égi kenyér:

A Tudás ízét is megízlette a szám

S hivoगतott, tartott a nagy Isten-tenyér:

A Világ és benne kicsi pont: a Hazám . . .

Anyám kenyeret süt... Most idegen földön,

Árván, elhagyottan érzem csak igazán,

Amikor a búmat csak magamba öltöm:

Ki volt nekem akkor az én édesanyám!

Bejártam a földet, a szűkös-tág eget.

Kisebb lett a világ, a vén Európa,

S hogy elszürkültek a híres nagy emberek,

Óh, de édes anyám hogy megnőtt azóta!

Kordás Ferenc

Legrégibb bolgár-magyar kapcsolatok

Ma már a bolgár és magyar közvélemény előtt — hála a bolgár és magyar tudósok vállalt munkájának, amelylyel a bolgár és magyar őstörténet ködbevező multját feltárni és népükkel megismertetni igyekeznek — nem ismeretlen, hogy a bolgár és magyar nép az eltérő nyelv ellenére is valamiképen rokonságban van egymással. A rokonság természetéről azonban már általában csak halvány elképzelések vannak elterjedve. Ezzel a kérdéssel óhajtok foglalkozni. Nem mulasztatom el azonban, hogy meg ne emlékezzem azokról a bolgár és magyar tudósokról, akik hosszú és fáradságos munkával, görög, szír, örmény, arab, perzsa, nyugati és hazai források szélszórát és látszólag össze nem függő adataiból valamint nyelvünk bizonyos elemeinek figyelembe vételével ma már összefüggő és világos képet rajzoltak a bolgár és magyar nép közös őstörténetéről. A részletek még ma is homályosak ugyan — hiszen sajnos a forrásaink sem nem elég bőbeszédűek, sem pedig nem hézag nélküliek — a nagy vonalak azonban ma már tisztázottaknak tekinthetők. Nem sorolhatom itt elő a kutatók valamennyiét, akik ezeknek a kérdéseknek tisztázásához munkáikkal hozzájárultak, csak azokat említem meg, akiknek döntő szerepük van a bolgár-magyar őstörténet feltárásában. Ezek bolgár részről Zlataroki és Mladenov, magyar részről pedig boldogult Gombocz Zoltán mellett különösen Fehér Géza, Németh Gyula és Moravcsik Gyula. A külföldi érdemes kutatók közül pedig csak a finn Mikkolát említem meg, aki a bolgár fejedelmi lista török szavainak megfejtésével megvetette a bolgár-magyar őstörténet szilárd alapját.

A magyar nyelv eredetére vonatkozólag nem lehet kétségünk. A rokonság kérdésében döntő jelentőségű primitív fogalmakra vonatkozó szókincs, mint pl. testrészek, rokonság, a természet tárgyai és jelenségei, állat- és növényvilág, számnevek, névmások nevei, elemi életjelenségek és cselekvések jelölésére szolgáló igék, valamint a nyelv szerkezete világosan és félreérthetetlenül bizonyítja, hogy a magyar nyelv finnugor eredetű, tehát a vogul, osztják, zürjén, volják, cseremis, mordvin, finn, észt és lapp nyelvekkel van rokonságban. Ez azt is jelenti, hogy a magyarság legrégebb története ezeknek a népeknek a történetével állt a legszorosabb kapcsolatban. Azonban a magyarság a történelem porondján nem a többi finnugor népekhez hasonlóan mint békés — legfeljebb védekező harcokat vivó — halász-vadász nép, hanem mint türk jellegű hódító lovaspásztor nép jelenik meg. Neve is több külföldi forrásban türk. Hagyományai is a hatalmas hódító húnok legendás híri uralkodójához, Attilához kapcsolódnak. Ez a kettősség, a nyelvtudomány és a történeti források közt mutatkozó látszólagos szakadék az oka annak, hogy közvéleményünk még ma sem képes elfogadni nyelvünknek finnugor származására vonatkozó eredményeket.

A nyelv és a történeti források azonban mégsem mondanak annyira ellent egymásnak, mint az az előzőkből következnék. Már régóta észrevettük, hogy a magyar nyelvben számos szó él, amelyeknek pontos mása a török nyelvekben van meg. Sőt az is kiderült, hogy török eredetű szavaink nagy többsége nem is akármilyen török nyelvből, hanem csakis a török nyelveknek egy bizonyos csoportjából származhatnak. Van egy török nyelv, amely a mássalhangzók terén egész sajátosan viselkedik. Ez a csuvas, a Volga-könyök tájékán élő kb. 1.200.000-et számláló nép nyelve. Ebben a nyelvben a köztörök szóvégi és szóközépi *z*-nek *r*, az *š*-nek *l*, a szóeleji *j*-nek *s* felel meg, és még néhány hasonló eltérés jellemzi. A magyar nyelv legrégebbi török jövevény szavaiban pedig éppen ezek a csuvasos jellegűek találhatók. Pl. a köztörök *öküz, buzajn, jüzük, ikiz, kazyk, tangiz* stb. szavakkal szemben *ökör, borjú, gyűrű, iker, karó, tenger*, azaz a török *z*-vel szemben *r* van, a köztörök *tüş, tüş*-sel szemben a magyarban *dél, döl* található, a köztörök *jil, jiläk, jöjöl, jüzük* szókezdő *j*-jével szemben *szél, szöllő, szücs, szérü* pedig szintén világosan mutatja, hogy a magyar szavak egy csuvasos jellegű török nyelvből származnak.

A csuvas nép ma azon a vidéken lakik, ahol valamikor a mongol betörés előtt egy hatalmas birodalom terült el. Ezt a birodalmat forrásaink bolgárnak nevezik. Fővárosának, *Bulgari*-nak romjai Kazany várostól nem messze ma is tanúskodnak hajdani nagysága mellett. Ennek a *Bulgari*-nak temetőjében sok feliratot találtak és megállapították, hogy a feliratok egy része csuvas jellegű török nyelven van írva. Ezzel tehát kétségtelenné vált, hogy a csuvasok a Volgamenti bolgároknak a leszármazottai.

Első pillanatra tetszetősnek látszik az a feltevés, hogy a magyarság, mely a többi finnugor népekkel együtt a Volga-könyök tájékáról indult el vándorútjára, a csuvasos jellegű török elemeket éppen a mai csuvasok ősétől, a volgai bolgároktól vette át. Ennek azonban számos érv a leghatározottabban ellenmond. Mindenekelőtt is a magyar nyelv török elemei világosan mutatják, hogy a magyar-török érintkezés nem északon, hanem délen játszódott le, mert a *kökény, som, kóris* növények, de főképp a szőlőművelés kifejezései, mint a *szöllő, bor, szür, seprő* olyan vidékre mutatnak, ahol az említett növények még élnek és szőlőtermelés is folyik. Ez pedig nem lehet a Volga-könyök vidéke. Azonban történeti okok is ellene mondanak e feltevésnek. Tudjuk ugyanis, hogy a bolgárok csak a VII. század után költöztek ide déli, Kaukázus vidéki hazájukból, a magyarság viszont ez időben már régen nem a Volga-könyök vidékén élt, hanem szintén a Kaukázus környékén.

A magyarság tehát a Kr. u. VII. század körüli időben a Kaukázustól északra elterülő vidéken lehetett kapcsolatban a csuvasos jellegű török nyelvű bolgárokkal. A törökségnek ez az ága — bár harcos lovas nép volt — még sokban különbözött a többi török népektől. A többi török népek nomád pásztorkodása helyett itt az egy helyre való települtség határozott nyomaival találkozunk. A bolgár-török nép előtt ugyanis már a földművelés sem ismeretlen. Forrásaink nyomtatékosan hangsúlyozzák, hogy yennek a népnek az állattalomány mellett kiterjedt szántóföldjei is vannak. Ezeknek a tudósításoknak pontosan megfelelnek a magyar nyelv török jövevénysszavai is. Az állattenyésztés szókincsén kívül (*bika, ökör, tulok, üdő, tinó, borjú, kos, ürü; ggapjú; kecske, oltó, gödölgye, disznó, ártány, öl, békó; gyeplő; köpü; iró, sajt* stb.) a török eredetű szavak tekintélyes része éppen a földművelésre vonatkozik (*tarló, árpa, búza, eke, sarló, urat, kéve, szérü, szór, öröl, komló, kender, tiló, orsó*).

Kérdés azonban, hogy a magyarság és a bolgár-törökség mikor és hogyan jutott ide a Kaukázus vidékre. Legújabb kutatások, amelyekben Ligeti Lajosnak nagy része van, azt mutatják, hogy a törökség őshazája valahol az Altaj-hegységtől északra, a szibériai-mongol határterületen lehetett. Innen — ma már ki nem deríthető okok miatt — különösen két irányban rajzott ki. Az egyik ág dél felé, a mongol puszták felé vette útját, ahonnan vagy a kínai birodalom ellen tört, vagy pedig délnyugat felé haladva, a Tarim medencén keresztül, az úgy nevezett „selyem útján” vonult nyugat felé. Az összes köztörök népek vonala ez volt. Ezzel szemben a másik rész azonnal nyugatnak fordulva az erdőregió déli szélén, a mai szibériai vasút vonalán, az úgynevezett prém útján terjeszkedett nyugat felé. Ez volt az a törökség, amelyet ma összefoglaló néven bolgár-töröknek nevezünk. Ez a törökség a Kr. születése körüli időben Nyugat-Szibériában hatalmas birodalmat alapított. A Kr. utáni V. században (463 táján) azonban Belső-Ázsiából kiinduló nagy népvándorlás következtében az avarok ezt a birodalmat megsemmisítették és a nyugatszibériai törökséget menekülésre kényszerítették. Ez nyugat felé haladva az Ural hegy-ségnél lépte át Európa határát. Itt az Ural körül találkozott a magyarsággal és sodorta magával délkelet felé, a Don torkolat vidékére. A népnevek, amelyeket ezzel az eseménnyel kapcsolatban említenek: *saragur, urog* és *onogur*, világosan mutatják, hogy az úgynevezett *r* — törökökről, azaz bolgár törökökről van szó. A *saragur* ugyanis nem más mint a *sar*, fehér, köztörök *saz*, és *ogur*, amely a köztörök *oguz* törzs-

névnek felel meg. Az *urog*, valószínűleg *ogur*, az *on-ogur* pedig *tiz-ogur*-t, azaz 'tíz törzset' jelent.

A nyugatsziberiai törökség változatos délkelet európai történetéből magasan kiemelkedik az onogurok szerepe és jelentősége. Az új hazában — a Don és Kubán mentén — hatalmas birodalmat alapítanak. Bár az avarok és az utánuk következő törökök állandóan támadják őket, az onogurok nem szakadnak szét más török törzsszövetséghez hasonlóan, hanem még a törökök győzelme után is sokáig megtartják nevüket és különállásukat.

A VI. század közepétől kezdve azonban olyankor is, amikor egyéb források alapján onogurokat várhatnánk, más elnevezésekkel is találkozunk: *kutrigur*, *utigur* és *bolgár*. A kutrigurokról és utigurokról tudják a források, hogy testvér-nép, a bolgárokról ismétlenül említik, hogy az onogurokkal azonosak, a kutrigurokról pedig megjegyzik, hogy szintén Nagy-Bulgáriából, azaz Onoguriából származnak és a bolgároknak törzsrökonai. A dunai bolgárokat egy bizánci forrás még 713-ban is onogur-bolgároknak nevezi. Ebből az következik, hogy a VI. század folyamán az eredetileg egységes onogur törzsszövetség felbomlott és egyes törzsei saját külön törzsnévük alatt kezdenek szerepelni ugyan, az onogur-törzsszövetséghez való egykori tartozás emléke azonban még nem halványodott el egészen a törzsek tudatában.

De hol volt ekkor a magyarság? Mivel minden adatunk arra mutat, hogy a magyarság a Kr. utáni V—IX. században a Kubán és Don folyók tájékán lakott, azaz ott, ahol a források először az onogurokat, majd a bolgárokat és kutrigurokat említik, nyilvánvaló, hogy e nevek mögött kell a magyarságnak is rejtőznie. Ehhez járul még az is, hogy a magyarság jelölésére idegenek által használt szláv ogre (orosz *ugor*, lengyel *wegier*, cseh *uhor*, tót *uhor*, stb.), német *Unger-Ungar*, latin *Hungri-Hungari* stb. név — mint Melich bebizonyította — az *Onogur* névből származik. A magyarokat tehát az idegenek a mai napig *onogurok*-nak vagy, — mivel az *onogur* névvel később a *bolgár* egyértelműen használják — 'bolgároknak' nevezik.

A magyar és a bolgár népnél tehát egyaránt megtaláljuk a közös politikai hovatartozás emlékét őrző *onogur* nevet. Ez önmagában azonban még nem bizonyította sokat a magyar és bolgár ősök közös életére vonatkozólag. Erre azonban van sokkal fontosabb bizonyítékunk is. Ismeretes az úgynevezett bolgár fejedelmi lajstrom, amely a dunai bolgár fejedelmek sorát a legősibb időktől kezdve 725-ig bezárolag sorolja elő. Ez a fejedelmi lajstrom ugyan egyházi szláv nyelven van írva, azonban az uralkodási időt nem szláv nyelven fejezi ki. Mikkola mutatta ki, hogy ezek a szavak a keleti népeknél használt 12 éves állat ciklus évének nevével, a hónap számát jelölő török nyelven. Ami már most számunkra nagyon fontos, kétségtelen, hogy ez a török nyelv nem a köztörök, hanem a csuvasos úgynevezett bolgár-török, tehát ugyanaz, amelyből a magyar nyelv honfoglaláselőtti török jövevényszavainak nagy része származik. Ha tehát egyéb adatunk nem is volna, a közös onogur törzsszövetségbe való tartozás és a dunai bolgár török nyelvnek csuvasos jellege is elegendő volna annak a feltevésére, hogy a két nép valaha Kelet Európában érintkezett egymással.

Van azonban még ennél is határozottabb bizonyítékunk. A bolgár fejedelmi lajstrom élén egy legendás ős neve áll, aki 300 évig uralkodott. Ennek neve itt *Avitochol*. A nevet a következő név, *Irník* fejtí meg, aki a lista szerint 150 évig uralkodott, tehát szintén legendás személy. Az *Irník* nem lehet más, mint *Attila* fia *Irník*, azaz *Avitochol* azonos *Attilával*. A név furcsa eltorzulásán nem kell csodálkozni, mert a jegyzék igen kései, XVI. századi másolatokban maradt

ránk. *Attilának*, mint a bolgár fejedelmi család őseinek, megvan a pontos megfelelője az Árpád-háznál is. Mint Hóman Bálint kimutatta, a magyarságnak a húnoktól való leszármazás tudata az uralkodó családtól indult ki, amely magát Attila leszármazottjának és örökösének tartotta. A bolgároknak a húnokkal való kapcsolatát egyébként a bizánci források névhasználatá is bizonyítja. A bolgárokat, kutrigurokat ugyanígy gyakran hunoknak is nevezik. Sőt nem ismeretlen ez a név a magyarokkal kapcsolatban sem.

A bolgár fejedelmi lajstromban van még egy név, amely semmiesetre sem véletlenül cseng össze a magyar krónikák egy névvel. A bolgár fejedelmi lajstrom szerint ugyanis a legrégebb bolgár fejedelmek egészen Kormisó-ig a *Dulo* nemzetségből származtak. A *Dulo* nemzetségből való tehát nemcsak *Avitochol*, a mondai ős, hanem *Ispérich* is, aki 679-ben átlépte a Dunát, megszállta Moesiát és megalapította a bolgár államot. Ennek a *Dulo*-nak pontos mása a Kézai krónika *Dula* alán fejedelme, akinek két lányát *Hunor* és *Magyor* elrabolta és feleségül vette. A magyar krónikának ez az adata halvány emléke a valamikor az őshazában a *Dula* nemzetségből származó uralkodóknak. Az sem lehet véletlen, hogy ugyanott említi *Belar* nevét is, akinek a lányait a vitézek szintén elrabolták. *Belar* — mint abban mindenki egyetért — a *bolgár*-ral azonos és itt a bolgár-magyar kapcsolatot szemlélteti.

A dunai bolgárokat a VII. században szakadtak ki a bolgár-magyar törzsközösségből. Ezt az eseményt a kazárok támadása idézi elő. Bizánci források (Theophanes, Nikephoros) szerint Kovrat bolgár fejedelem halála után a fiai elválnak egymástól. Az egyik fű Bathajan a régi hazában marad. A másik Kotragos átkel a Donon és a Don nyugati partján telepszik le. A harmadik pedig Asparuch a mai Besszarábiába költözik. Ezután következik a kazárok támadása, akiknek az otthon maradt testvér meghódol. Egy másik forrás viszont úgy tudja, hogy Asparuch a kazárok elő menekült a Dunavidékre. Valószínűbb is, hogy e nagy birodalom szétszakadását valami külső erő idézte elő. Asparuch bolgárai tehát elhagyták az őshazát. A magyarság pedig minden bizonnyal a hátramaradt rész sorsában osztozott. Ez annál inkább valószínű, mert a magyarság csak jóval később indult el itteni hazájából nyugatra és mint tudjuk, mielőtt nyugatra költözött volna, a kazárok fennhatósága alatt élt. A harmadik rész pedig északra, a Volga környéke mellé húzódtott. A három rész tehát egyidőre elszakadt egymástól. Azonban nem teljesen. Az északi résszel való kapcsolatok sokáig fennállhattak. Sőt még a magyar honfoglalás után sem zárultak le teljesen. Anonymus szerint Taksony fejedelem alatt *Bular* földjéről nagy tömeg izmaelita érkezett, akiket a fejedelem különböző helyekre, egyebek között Pestvára mellé is telepített. Ez a terra *Bular* csak a volgai bolgárok földje lehet. A dunai bolgárokkal sem szakadt meg teljesen az összeköttetés. Moravcsik Gyula hívta fel a figyelmet arra, hogy amikor 837-ben a Dunától északra telepített macedónok fellázdáltak a bolgárok ellen, ezek egy *Ungrói*, *Unnoi*, *Turkoi* névvel említett nép segítségét kérték. Mivel ez a nép nem lehet más, mint a magyarság, ez az adat azt mutatja, hogy a bolgár-magyar közösség emléke még közel kétszáz évvel a szétválás után seem vészett ki teljesen. A bolgár-magyar kapcsolatok szétszakadását, sőt ősi együvé tartozásuk tudatát valószínűen csak a bolgárok elszlávosodása és kereszténységre való térése törülte el. Mindenesetre a honfoglalás előtti években a bolgárság és a magyarság már teljesen idegenül állt egymással szemben. Az együvé tartozás érzését csak évszázadokkal később, a közös pogány ellenség ébresztette fel újra.

Kniezsa István

Magyarok Nyugatkanadában

A nyugatkanadai magyarsággal, mint nagy egészszel megismerkedve, a róla mintegy madártávlatból szerzett képpel birtokunkban, most ereszkedjünk közelebb és nézzünk be a tömegszállásokra, a családi otthonokba, iskoláikba és ujságjaikba, pénztárcájukba, sőt szívébe is.

Bevezetésül pedig szolgáltatassunk még elégtételt annak a könyvnek, amelynek készüléséről multikori közleményünk írásakor már tudtunk, de elkészültét és hozzánk eléréését e háborús időben remélni nem mertük. *Ruzsa Jenő* torontói ev. lelkésznek „*A kanadai magyarság története*” c. könyve ez, amely a maga 500 lapon felüli terjedelmével olyan hatalmas megnyilatkozás, hogy a kanadai magyarság irodalma egyszeriben kiemelkedik vele a hamupipőke-sorsból.

Mostani mondanivalónk azonban inkább a követlen tapasztalás szülötte. Ugy érezzük, lehetetlen, hogy „amiket láttunk és hallottunk” nyugatkanadai véreink felől, meg ne próbáljuk beírni az itthonvalók szívébe.

Megélhetés — anyagi helyzet

A földművesmunkára érkezett telepesek kezdetől fogva élvezték a kanadai kormány támogatását, amire a kietlen életkörülmények és a kezdeti esztendőkhöz nehézségei miatt ugyancsak szükségük volt. Tudjuk pl., hogy az a 35 család, amely 1886-ban az USA-ból Saskatchewanba telepedett az Esterházy-féle expedíció eredményeképpen és a legrégebb kanadai magyar telepet, *Kaposvárt* ez év július 4-én megalapította, nemcsak hogy ingyen földterületet kapott, hanem családonként 2 ökröt, 2 tehent, 1 szekeret, 1 ekét, 1 boronát, puskát és puskaport is, kétesuladonként pedig — építendő házuk anyagára és építési költségére 1000—1000 dollárt. (Ruzsa J.)

Tömegesen voltak azonban olyanok, akik vagy család- vagy teljes tőke-hijján önálló életet nem kezdhettek s az éppen nagy lendülettel folyó vasútépítési munkáknál mint pályamunkások, mások pedig mint farmi napszámosok vagy hónapszámosok a háború előtt, sőt alatti proszperitás esztendeiben nagyon szépen kerestek és későbbi önálló életük alapját megvetették. Nemesak Fordnál és a keletkanadai nagyipari városok magyarjai kereshették hát meg a napi 10—12 dollárt, hanem ugyanez a lehetőség megvolt a *prairie* és a *frontier* agrár bérmunkásainak is.

Mondják, hogy a bőség ez esztendeiben a rártartóság magas polcán fényelt az előbbi itthoni magyar agrárproletár.

— Kifeküdtem a köröszítóra, — mondja dicsékvő emlékezésel, — ráírtam krétával a cipőm talpára: az egyikre, hogy „10”, a másikra, hogy „dollár”. Mondom, ha gyüm a farmer, oszt csak nyócat akar adni, föl ne kötsön!

Az ilyen könnyen szerzett kereset aztán sok esetben könnyen el is úszott mulatozásokban — kalandokban. De más esetekben meg alapjává lett annak, hogy a régi álom valóra váljon: az élet prédájaként kóborló magános ember kihozathassa „*az Országból*” szíve választottját vagy éppen az otthon hagyott családot s a maga kis otthonában vagy — szerencsésebb esetekben — a saját gazdájaképpen együtt küzdjenek a jövőddéért.

Am az önállóság nem mindig volt irigyléreméltó. Sőt! A *prairie* nem egyszer nagyon kegyetlenül becsapta a benne bízó magyar farmert. Szárazság, fagy sorozatosan következő esztendőknél keresztül sujtották telepes magyarjainkat is s nem egyet a jómódból, a többszázholdas birtokosság biztonságából taszítottak a tönkre.

— De hitvány a termésed, tesvér, — mondja a barátja látogatására messzeföldről érkezett ember sajnálkozással, amint rég látott földijét a mezei munkában megtalálja.

— Sose sajnálkozz, tesvér, — nyugtatja meg érte aggódó barátját emez, — neked elárulom: ez a föld nem az enyém; a

gazda ahun van a'; én csak dógozok neki.

Igen, a *prairie* csúnyán elbánt számtalan hazánkfíval. De nem azért vállalta a magyar a kivándorlás kockázatát, hogy most az első kudarc után kétségbeessék. *Rényi* bácsit pl. élete javában érte a csapás. Ő is a dr. Gedeon-féle „*gentleman-farmer*” telepítési akció javadalmasa, helyesebben áldozata volt. Tönkrement a *prairie*-n mint annyi társa. Annyi pénze maradt, hogy Saskatchewanból British Columbiába utazott s ott beállt napszámba almát szedni. Később rendes vincellére, majd bérlője lett a gyümölcsösnek. Most kicsi, de igen jólmenő szőlészet és gyümölcsöse van B. C.-ben, melynek gyümölcsös völgyeiben ma az egykori „*gentleman farmer*”-ek közül igen sokat megtalálunk.

A 30-as évek elején a *depresszió* nagyon sok embert tönkretett s a nyomában beálló pangás a háborúig érezhető volt. A 38—39-es években is még az volt pl. a helyzet, hogy Albertában 51 centért vették át a farmertől annak a búzának busheljét, amelynek megtermelése — földet, magot, munkát felszámítva — bushelenként 53 centbe került.

Beküldik a farmerek legalkalmasabb társukat a városba, hogy tartsa szemmel a piacot és jelezze táviratilag az eladás legalkalmasabb időpontját. Sokáig semmi válsz. Mindenki tükön ül. Végre jön a távirat: „Némelyek szerint emelkedik, mások szerint esik. Eladjátok vagy tartjátok, mindenképpen rossz. Azonnal cselekedjétek.”

Ha voltak, akik kezdetől fogva félték a nehéz farmer-élettel s itthoni földművesmúltjukat csak ürügynek használták, hogy Kanadába a bevándorlási hatóságok sűrű szűrőjén át bejuthassanak s ott a legelső alkalommal *más pályára* megugorhassanak, a 30-as — mondhatjuk úgy: *depressziós* — évtized még inkább megszorította az ezirányú törekvéseket. Természetesen ez évtizedben a szakképzetlen ipari munkásság helyzete sem volt fényes: átlag 18—25 dollár heti kereset. Aki t. i. dolgozott. A munkanélküliség ugyanis éppen a tőke vállalkozókedvének megcsappanása miatt ijesztő méreteket öltött s az iparra való átnyergetés is csak csöbörből vödörbe jutást jelentett. Legszerencsésebben jártak azok, akiket a British Columbia-i *gyümölcs- vagy dohány-völgyek* vagy az *albertai öntöző farmvidékek* fogadtak be. Ezek pár év alatt kihaveráltak vereséget. Leleményességük és szorgalmuk árán irigyléreméltó jólétre emelkedtek.

Az elesettek sincsenek azonban ebek harmincadjára vetve. Akár a gazdasági élet áldozatai, akár az ipari munkanélküliség „proletár”-jai, tisztességes megélhetésüket megtalálják a Kanadaszerte szépen kidolgozott *munkanélküliség-rendszer* mellett, amelyre éppen az egyik *frontier*-tartomány, Alberta legutóbbi kormánya, az *Aberhardt*-kormány szolgáltatott Amerika-szerte követett mintát. Ez a prédikátorból lett miniszterelnök a „25 dollárt minden elsején” jelszóval csinált magának programot és pártot s a tőke és a nagybirtok megadóztatásával olyan tsztesztes munkanélküli segélyeket osztogatott, hogy magyarjainknak akármilyen munkára nem is igen ízllett visszamenniük.

Dicséretére válják azonban népünknek: aki tehetta, igyekezett megszabadulni e kegyelemkenyértől és igyekezett munkához látni. A kormány a munkanélküliség leküzdésére irányuló politikájának egy része volt az *agrár-telepítés* újrafelvétel. Albertában pl. a még korlátozott számmal mindig meglévő, kormánykézen levő birtokokból „*homestead*”-eket létesítettek s készpénzzel és felszereléssel segítve — mint az első telepítések idején, — munkanélküli családokat telepített. Városban sanyalódó magyar családjaink közül is többen ragadták meg a földhözjutásnak ezt az újabb s talán utolsó kedvező alkalmát.

Az erkölcsi helyzet

A keleti városok magyarságának a bűnügyi statisztikájában elfoglalt helyéről már szoltunk. Amikor a nyugati magyarságról szoltunk, még mikor erkölcsról van szó, ne feledjük el megtenni az általunk többször hangoztatott különbséget a keleti nagyváros ipari és a nyugati prairie- és frontier-vidék földműves magyarsága közt. Saskatchewan és Manitoba friss széljárása, Alberta napsugara és British Columbia zord-fenségu hegyei éppen úgy, mint gyümölcstermelő nyhe melege — szembeállítva a keleti nagyváros szennyes ipari negyedével, környörtelen iramával, személytelen túlsúfoltsággal és rideg üzleti szellemével, — szimbóliumai a nyugati erkölcsnek úgyannyira, hogy bátran állíthatjuk: ennek az erkölcsnek levegője behatolt a Nyugatnak még nagyvárosaiba is.

A munkáról beszélve, szoltunk már a nyugati magyar ember munkaerkölcséről is. Könnyen felfedezhetjük benne a pionir szellemet: az úttörés, nem egyszer kalandteljes vállalkozás és rendkívüli munkateljesítmény hősi szellemét. Farmi munkán éppen úgy, mint fakitermelésnél szakszerű erőpróbán igen jó nevet vívott ki a magyar magának mint alkalmazott, de mint önálló gazda is a maga természetes eszével, a megváltozott körülményekkel szemben való tanulmányosságával és jó teljesítményével. Színezi azonban a nyugati magyarban a pionir-szellemet bizonyos dekadencia, amelynek magyarázatáért — előbbi rámutatásaink alapján — ismét törökös embertani típusunk érzelmi, indulati sajátosságaihoz megyünk vissza. Ide tartozik a jólétben való hetvenkedés („10 dollár!”), valamint a depressziós időkben, a munkáért való versenyben egymást letromfoló legénykedés. (Fatelepen tartja a magyar a vállát a két ember számára való gerenda alá: „Hé, Miszter, ide föl azt az istenverte gerendát...!”)

A nyugatkanadai magyar közösségnek különös képet ad a az egyén és a közösség számára egyaránt különleges erkölcsi helyzetet teremt a „magányos ember”, (the „single man”). A frontier bizonytalan, nem egyszer környörtelen élete első hívását nem küldi a családok felé. A magányos fiatalember vagy a családjától akár esztendőkre megválni, rideg életet vállalni kész pionir az ő embere. Magányos ember. Az utána vágó kedves vagy az otthonhagyott, idősövérgott család képe délibábként ott leng előtte, de a pusztai, vadon, a rideg legényszoba vagy a kietlen tömegszállás tagadólag szól neki: „Még nem!” Töri magát a családtartásra is elégséges megélhetés után, tervezeti és építgeti a hajlékát és gyűjti a dollárokat a hajójegyre. De közben esztendő telnek el egyedülállóan. Kint a „homestead”-en ruháját maga mossa, csirkéit maga eteti-ülteti, kevésszer főtt vacsoráját maga „bacsolja” („bachelor” — agglégény szóból ez az ige!); hapedig városban él, valamelyik régibb, tehetősebb magyar család asztonya látja el — sokszor a magányos emberek egész seregét szállással, kosztal — nem egyszer mindennel.

S így jutunk a „boarding house”-ok (afféle külvárosias és családias jellegű penziók) problémájához. A lakó és kosztos: a burdos (board-os) — ha kis létszámmal tartják, másod-harmadmagával van — afféle sógor és nagybácsi szerepet tölt be a család életében s hozzátartozik a magyar miszisz-nek a közösség által is elnézett, sőt megbecsült, nem egyszer irigyelt udvarához. Nagyobb létszám esetén azonban füstös és lármás, mosdatlan beszédű tömegszállássá válik a családi ház.

A főhaj ott van, hogy a frontiernek ez az átmeneti életstílusa kivándorolt magyarjaink százainál állandó életformává vált. Nemcsak a kényelmét féltő magányos fiatalember találja ezt az életformát olcsóbbnak, mint a családi élet teherviseletét és mégis kielégítőnek, hanem a családos ember is hajlandó hosszabb időre elszakadni, sőt megfélekezni otthonhagyott családjáról és magát az idegenben családjá számára elveszíteni. Az evangélium igazsága azért ebben az esetben is érvényesül: „Aki

meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt...” A magának élni akaró „single man” sem munkateljesítményben, de még csak rideg anyagi szerzeményben sem tud valamirevaló eredményt felmutatni.

Örvendéses jelenségek azért ezen a téren is vannak. Nemcsak egymásravágyó fiatalok és egymástól elszakadt családtagok egyesülései, hanem egyedül küzdő özvegyembereknek vagy megrögzött agglégényeknek a családi élet felé való törekvései. E sorok írója a háború miatt még most is adósa több pusztai, magányos ember ilyen kérésének:

— Tessék nekünk asszonyt kommandálni!

Magyarok otthona

Istennek hála: a prairie és a frontier is a magyar családi élet szép példáit tudja felmutatni. Nézzünk be azokba az egyszerű külsejű otthonokba, amelyek a családi életnek szerény keretei.

A Saskatchewan-folyó partján vagyunk. Messze bent az irtás-foltokkal mégcsak tarkított őserdőben. Órákhosszat hajtottunk autónkon, keserves erdei úton a legutolsó valamirevaló, faluszerű település óta. Az is 80 km-re van már mögöttünk. Végre egy vízmosásos völgyben megáll a kocsi. Lent ólak, istállók, karám, kacsauszató, csirkefarm. Még van vagy 120 holdnyi irtatlan erdő az állattartásra. Fent a dombtetőn durvánfaragott szál-fákból gerendaház. A gerendaközök tapaszta vannak; mészre még nem telt. Az ablakok ezért egészségesen nagyméretűek és sok van belőlük. Belül a falak deszkaburkolatúak s a talaj is padlózott; fa jut mindenre. A tágas épület két részre rekesztve jókora konyhát és még nagyobb szobát ad, de a padlás is úgy van berendezve, hogy szükség esetén a nagylétszámú család gyermekei is meghúzódhatnak. Felszerelés, bútorzat még hiányos. Csak a legszükségesebbek vannak meg. De ha közügyről, egyházzal, egyesületről, otthonvalók, városiak segítségéről van szó, mindenre jut. A légtört megüli az állandó munkára-feszültség. Még a gyermekek is be vannak állítva a vadon meghódításának hősközlésébe. Házközüli munkák, állatörzés az első feladatok, de korán meg kell tanulni a boltba, iskolába-járáshoz a lovgalást, szekerezést, de a szántást és erdőirtást is. A nagyobb gyermek az otthoni munka és a családon kívüli bérszolgálat között örlődik. Kell a munkája otthon is, de arra a pár dollárra is szükség van, amit a közeli, régibb és nagyobb farmokon kereshet. Az első években jóformán ez az egyetlen készpénzforrás. Együtt ritkán találkozik a család; még az étkezések se hozzák mindig össze, mert nagy a terület és sürgős a munka: tavasztól őszig a mezei, télen pedig az erdőirtás. Találkozás vacsoránál, meg vasárnapokon esik s abban benne van az otthoni emlékek és itteni tervek, magyar-tudomány és vallási ismeretek megbeszélése is. Mert — mondanunk sem kell, — az erdei telepescsalád élete, egy-két fölvetett idegen szótól eltekintve, lithonjan magyar és tradicionálisan vallásos.

A létért való küzdelem pusztai életmotívumát a városban a polgáriasságotól való küzdelem helyettesíti magyarjaink életében. A létminimum megvan; egy kis keret, egy kis könnyebbség, egy kis „existencia”, — ez az, amit szeretne magának és családjának kiverekedni.

Feri kalotaszegi székely. Nem állhatta a román mundért magán. Teljes fegyverzetben átszökött a határon Majd a prairie-n folytatja. Napszámosként. A városi kárpitósműhelyben ugyanúgy. De megnősült, hazulról. Vasuti pályamunkán hányódnak kint északnyugaton. Ismét a városban. A kereset kevés. Házat bérelnék, lakókat, kosztosokat tartanak. Ma az egyik magyar utcában szép, emeletes téglaházuk van. Előtte beton és aszfalt. Árnyatadó a fasor, a nyírt sővényen belül pázsit, és lépcsősor visz föl az utcánéző, nyitott verandára („porch”-ra). Minden mint az előkelők „residential section”-jeiben, csak egy árnyalattal szeré-

nyebb, elhasználtabb és igénytelenebb. De itthon úgy mondanák: „hallos, összkomfortos lakás”. Benne párnázott bútorok, valóban „minden kényelemmel”, központi fűtés, villanymosógép, a vízvezeték, rádió, újságokat nem is említve. Napközben nem sok érdekes történhet. A „Mrs.” a kislánykával és a nagy házzal van elfoglalva. A „Mr.” reggel munkába ment; a műhelyben, ahova előbb csak sóprögetni járt, kitanulta a mesteriséget; most szakképzett iparos. Ebédjét a kis „lunch boxy”-ban magával vitte reggel 4–5 óra felé már otthon van. Fűrészfűrészes, kerti munka tölti ki az időt a főétkezésig, a 6 óra körüli „supper”-ig. A vacsora természetesen valami jöfőle magyar étel; csak ritkán kerül sor arra, hogy „a miszisz egy kis porcsapzot süssön ki hőri-ap-ba” vagy „szteket sztimoljon”. Évtizedes kanadások magyar házában is a gulyás vagy a paszuly a mindennél többet érő étel. Vacsora után újságolvasás, rádiószó, vagy egy héten egyszer-kétszer moziba, színházba, látogatásba, egyházi, egyesületi összejövetelekre való „kimenetel” a napi munka kedves koronája. Ma nyugaton még nem igen akad fényűző magyar otthon. Csak a polgári kényelem az, amit keresnek. 2–3 szobánál többet — ha van is a házban — nem tartanak fenn maguknak. Az előbb említett házi gépfelszerelés és ahol gyermek van, a zongora is, nem fényűzés-számba megy, hanem az életszükségletekhez tartozik. Mindezt a kényelmet megtaifaljuk a vidék jobb módú farmercsaládjainál is. Némely helyen — az utóbbiaknál még gyakrabban, bár nem olyan gyakran, mint keleten, — az autó is hozzátartozik a házi felszereléshez.

Műveltség — művelődés

Kivándorlottaink tömegeit vizsgálva minél inkább haladunk az első világháború előttiektől az utániak, anyaországiaktól a megszállt területek, keletkanadaiaktól a nyugatiak felé, annál inkább erősödik az a meggyőződésünk, hogy itt természetből fogva „értelmes elemmel” állunk szemben. Nem a vak elkéséredés űzte ki őket csupán otthonaikból, hanem józan megfontolás és racionális számítás, és újhazai eredményeiket nem a vak szerencse hozta meg, hanem a természetes ész vezette vállalkozó szellem. Természeti adottságait illetően tehát Nyugaton jó emberanyagunk van.

Az iskolázottságot illetően is jó átlagot mutat fel a Nyugat. A mostani vezető nemzedékben iskolázatlansággal, írástudatlansággal alig találkozunk, mert vagy az ötven-hatvan évvel ezelőtti legrégebbi kivándorlásunk második, harmadik nemzedékéből, vagy a háború utáni kivándorlásból való az; az utóbbinak itthon, az előbbinek pedig már a kanadai iskolákban volt alkalmuk az alapvető ismeretek megszerzésére.

A nyugatkanadai műveltségi viszonyoknak sajátos képet ad az, hogy ottani honfitársaink között óhazai értelmiségi középrétegünk aránylag nagy számmal van képviselve. Nemcsak lelkészeink (dr. Sántha, dr. Hoffmann, dr. Molnár), hanem orvosaink (dr. Bíró Károly, Saskatoon), még inkább művészeink, — mint a legközelebbi „nemzetközi nyelvbirtokosai, — igen szép nevet vívtak ki maguknak az angolszász világ szellemi porondján. Szolgáltassunk némi igazságot itthon nem sokat emlegetett kanadai művészvilágunknak, hogy a keletiek: a szepességi származású montreali festő, Sulyok-Papp József, a montreali szobrász, Zoltványi Bélára, a flamand iskolát járt Hornyánszky Miklós torontói festőre és grafikusra, a nemrég Hubay örökébe bázahívott Kresz Gézára, a „Montreal Liszt”-jeként emlegetett Márky Pálra való hivatkozás mellett — tárgyunk parancsa szerint — külön is kihangsúlyozzuk a nyugatiakat: Bácskai-Payerle Béli, Putnik Lulu White (Fehér) Lajos, aki a bányamunkás, szobafestő és mázó nehézsorsán át önképzéssel küzdötte fel magát templomfestővé és Montreal neves freskőfestőjévé, vancouveri munkáival, különösen pedig az egyik hangversenyterem óriási freskójával lépett bele a Nyugat életébe. A nyugatkanadai zenei

élet csillaga a Hubay-tanítvány: Rimnóczy János, aki előbb Calgaryban, most esztendőnk óta már Vancouverben hegedül, de a Canadian Broadcasting Corporation rádióműsoraiból nemcsak Kanada, de Amerikaszerte közismert és közkedvelt magyar művész.

Az általános szellemi színvonal emeléséhez nagyban hozzájárulnak azok a névtelen értelmiségiek, akik — a gentleman farmerek — a megszállt területi kisebbségi élet vagy az anyaország szellemiségi túlermelés és munkanélküliség áldozataiként menekültek Kanadába új egzisztencia teremtésére. Amilyen jó farmerek, gyümölcskertészek, gyári munkavezetők váltak belőlük British Columbiában, épp olyan hűségesen ápolják könyvtáraikban, óhazai kapcsolataik fenntartásában, egymás közötti eszmecsereikben egészen modern magyar műveltségüket.

Gyakran találkozunk „félbenmaradt emberekkel”, akik aztán nem mulasztották el az alkalmat, hogy hazai félműveltségüket amerikai módra, hajlamaik és a kínálókozó lehetőségek szerint, megfejelejk. Egyik legértékesebb embertípusunkat alkotják éppen az ilyen „sel-made” emberek.

A társas és kulturális élet utáni vágynak mind jele, mind elégtője az egyházak mellett a szép számmal előállott egyesület a kanadai magyar életben. Társas, sport és segítő törekvések azelőtt születtek ezek, de műsoros összejöveteleiken, előadásaink és könyvtáraik által szellemi igényeket is kielégítettek. Különösen említésreméltók a könyvtárak, melyeknek fenntartásában és bővítésében az egyesületek az egyházakkal versenyeznek.

„Last but not least”, — sőt inkább a kihangsúlyozás kedvéért maradt utolsónak, — a kanadai magyar hírlapirodalom.

A legrégebbi kanadai magyar újságokat a Nyugat teremtette meg. Soós Istvánnak, a prairie-telepek plébánosának „Kanadai Magyar Néplap”-ja, Istvánffy Miklós „Kanadai Magyarorság”-a és Nyomárkay B. János „Nagy Nyugat” c. szépirodalmi és gazdasági lapja (Winnipeg) azonban csak rövidéletűek voltak. Dr. Hoffmann Ferenc ref. lelkész szerkesztésében s az Egyesült Egyház kiadásában azonban 16 éven át adott szellemi és lelki táplálékot, irodalmi és gazdasági-gyakorlati olvasnivalókat nemcsak a Nyugat, hanem egész Kanada magyarságának is „Az Otthon” c. havi folyóirat (1921–37). Utóda a Torontóban dr. Czákó Ambró által szerkesztett „Tárogató”. Szórványosan eljutott Nyugatra az „Amerikai Magyar Népszava”, a „Szabadság”, a „Kanadai Kisújság” (Welland), mely egyik legrégebbi kanadai politikai hetilap, a „Kanadai Magyar Munkás” c. baloldali újság s a torontói, legmagasabb színvonalú kommunistaellenes „Híradó”. Az egész kanadai magyarság számára szerkesztik Winnipegben a „Kanadai Magyar Újság”-ot, melynek alapítása és hosszú időn át szerkesztése Bácskai Payerle Béla munkája és érdeme, kinek New Yorkba távoztaival a szerkesztést Nemes Gusztáv vette át. A lapot nemzeti szellemben szerkesztik s az anyaországi kapcsolatok ápolására nagy gondot fordítanak. Hetenként háromszor jelenik meg. Az a törekvés azonban, hogy az egész ország magyarságát kiszolgálja, az aránylag legjobb középponti elhelyezés (Winnipeg) ellenére sem valószínű az óriási távolság miatt csak úgy, ha a lap két külön (keleti és nyugati) kiadásban volna megjelentethető.

A második nemzedéktől a negyedikig

Kanadában — s éppen Nyugaton — nemcsak második, harmadik, de negyedik magyar nemzedékről is beszélhetünk. A kaposvári és békevári őstelepeseinknek ma már dedunokái is vannak.

Erdemes megjegyeznünk, hogy a nyugatkanadai magyar első és második nemzedék között nincs meg az a szakadék, amiről kivándoroltakkal kapcsolatban beszélni szoktak. Nincs a legrégebbi települők világában, mert azok a prairie emberei voltak s gyermekeik — még ha a pusztai angolnyelvű iskolát

járták is — ott nőttek fel a pusztán szétszórtságban, mégis tömbben élő magyarság körében, azonos életfeltételek között az öregekkel, velük közvetlen közelségben s az amerikanizáló hatások csak lassan, — mert messziről — szívárogtak bele életükbe, mint az első nemzedékébe is. De nincs meg a sokat emlegetett szakadék a legújabb, háború utáni kivándoroltak két nemzedéke között sem, mert itt az első nemzedékbeliek is elég fiatalok, fiatalosak, hajlékonyak s modernül alkalmazkodni tudók (talán mert háború-utániak) voltak ahhoz, hogy részben gyermekekkel lépést tartsanak a kanadai élethez való alkalmazkodásban, részben pedig hogy az őhazai hagyományokat azokhoz közelhosszák.

A gyermekek természetesen — fehérrhólló-számában — kivétel nélkül — angolnyelvű iskolákba, nyolcosztályú elemibe járnak, de a kisebb városkában is megvan a módjuk arra, hogy utána, teljesen költségmentesen, középiskolát (*high school*) végezzenek. A *prairie* és az erdővidékek szétszórt tanyavilágában természetesen megvannak helyenként a körülmények okozta nehézségek. Messze, 5—8 km-re van a tanyavilág központjában elhelyezett iskola s a gyermekeknek erdőköz, havas hegyháton át órákhoz tartó gyaloglással lehet azt megközelíteni. Emiatt iskolalátogatásuk némely esetben olyan hiányos, mint itthoni tanyasi gyermekeinké. Igyekeznek azonban a helyzetet segíteni, „ahogy lehet.” A kis magyar farmer korán, 6—7 éves korában megtanulja ponny-ját megülni vagy kis kordját hajtani s azon megy iskolába egyedül vagy a szomszédgyermekek társaságában. Van ugyan eset — egészen elhagyott északnyugati erdővidékeken arra is, hogy a 8—10 esztendő megérett gyermek még nem járhatott iskolába a 10—15 km-nyi távolság és a téli járhatatlan utak miatt. (Mackay, Alta.) Ilyen esetben a szülők és a nagyrítán megjelenő lelkész felelőse, hogy a gyermekeket az elemi ismeretekbe bevezessék. 1938—39-ben Albertában éppen az ilyen esetek hatása alatt fölvetődött egy magyar *tanyainternátus* gondolata, amelyet azonban a háború csirájába fojtott.

A gyermekek magyar nyelven és magyar szellemben való tanítása és nevelése kizárólag az egyházak munkája. Az amerikai magyar iskolák között is kiemelkedő a katolikus szociális nővéreknek az a vállalkozása, hogy a saskatchewan Stockholmban állandó, *mindennapos magyar iskolát* tartanak fenn. (A montreali magyar református egyháznak is van egész esztendőn át tartó, heti négynapos magyar iskolája 1930 óta.) A békevári tanyavilágban a század eleje óta áll a *Rákóczi- és a Kossuth-iskola*, de — úgy tudjuk — benne a tanítás nyelve nem magyar.

Magyar nyelvű *vasárnapi iskolák* — különösen a protestáns egyházak hatáskörében nemcsak ott vannak, ahol lelkész van, hanem szórványhelyeken buzgó világiak is lelkesíti irányítás mellett szép eredménnyel használják az ifjúság vallásérköcsi nevelésének ezt az alkalmát. A vasárnapi iskolák kettős jelentőségét akkor látjuk meg, ha arra gondolunk, hogy némely esetben *második, sőt harmadiknemzedékbeli* „vasárnapi iskolai tanítók” tanítják *magyarul* a kicsinyeket. Más esetekben — a szétszórtságban — a *szülők* adják meg gyermekeiknek — lelkesíti irányítás mellett — az ilyen vasárnapi alkalmakon a vallásos nevelést és a konfirmációra való előkészítést is.

A magyar nyelvű, történelmi, földrajzi s természetesen vallási ismereteket is adó *nyári iskolák* inkább a lelkészek fáradozásainak eredménye. Szívesen áldozzák nyári két hónapjukat ők is, de a gyermekek is, hogy az angol iskola szünetjében most magyarul tanuljanak. Am a lelkesítő miatt egy lelkésznek gyakran két-három helyen is 3—4 hetes tanfolyamokban kell a nyári iskolai munkát elvégeznie. Így aztán örvendetes, ha magyar egyesületek — nem mindig *nemes* versengésből — szintén állítanak fel nyári tanfolyamokat s kevesebb hozzáértéssel, de legtöbbször nagy jóindulattal veszik át a munka egy részét

Érdekes jelensége ezeknek a nyári magyar iskoláknak, ha néha egy-két másnemzetiségű gyermek is rendes látogatójává csap fel magyar barátai kedvéért s a magyarságra vonatkozó ismeretekből, ének- és nótakincsükből a szimpátia kedvéért egyet-mást elsajátít.

Egyházak és egyesületek egyaránt gondoskodnak *ifjúsági egyesületek*, szakosztályok alakításáról. Rendes vallásos, kulturális, hazafias és szórakozó tevékenységek mellett említünk meg külön is a winniepegieknek a sportéletben való részvételét, akik közt Nemes Gusztáv vezetésével Kanada első *vívóklubja* működik; a saskatooniak dr. Hoffmann Ferenc vezetésével az egyetem Szent András kollégiumában *magyar szobát* rendeztek be; a calgaryak a világmagyarság-tudat ápolására erdővidéki, budapesti, párizsi és braziliai fiatalokkal *leveleztek* s a vancouveriekkel együtt magyar *táncsal* sok dicsőséget szereztek; a délalbertaiak 1939-ben több város magyar fiataljainak részvételével nagyszabású *ifjúsági konferenciát* rendeztek.

Különlegesebb vállalkozásaik sajátos keveréke a magyar és kanadai élet elemeinek. Október 31-én szívesen rendeznek — amerikai módra — *Hallowe'en party*-kat: álarcos multságokat háttorzongató, farsangi-féle tréfákkal. Magyar farmer-fiúk „*Hungarian cowboys*” néven nagykalappal és bendzsóval a *prairie* romantikát éltetik tovább Délalbertában (Asztalos testvérek). Viszont Calgaryban a magyarországi *Bethlehem-járást* elevenítették fel: egyetlen utcában öt-hat magyarországi táj szokását kutatták föl magyar házakban s alából állították össze betlehemes játékkukat, lefordították angolra is és így mindkét szöveggel birtokukban járták be a magyar házakon kívül angol ismerőseik házáat is, meghívást kaptak angol templomokba s előadták a magyar Bethlehetet a rádióban is.

Nem a második nemzedék munkája, de az egész amerikai magyar ifjúság részére készül — s azért említjük itt, mert éppen Nyugatkanadában, Winnipegben született és jóideig ott is szerkesztették a Kanadai Magyar Ujságot testvéreként — a *Young Magyar American*. Bácskai Payerle Bélának, a Kanadai Magyar Ujság szerkesztőjének zseniális elgondolása volt ennek az angolul beszélő, második és következő amerikai magyar nemzedékek számára magyar kultúrértékeket angolul hirdető, igen jól szerkesztett és izléses formában kiadott havi folyóiratnak a megteremtése. Már betűmintái is a fejleceken a magyar művelődés aranykorát hirdetik az olvasóknak: Mátyás király nyomdájának betűfűpúsa. A lap — és vele együtt az amerikai magyar ifjúság — címe a Corvin-hólló, szájában az aranygyűrűvel. Mintha a fekete madár a kivándorlók fekete seregének képe volna. Maga még hazulról vitt gatlásai, nyelvi nehézségei miatt képtelen volt rá, de az utána jövő nemzedékre bízta, hogy a fajtája történelmében, műveltségében, hagyományában, adottságaiban lelkében tudat alatt is magával hozott káncsét — ékes aranygyűrűjét — az öt befogadó újhaza és népe előtt fajtája nevében fölmutassa és ott továbbadja. A jól összeválogatott cikkek, a többnyire Kirkonell *Watson* winniepegi professzor fordításában megjelenő irodalmi szemelvények, Serédy Kató és mások művészi illusztrációi előkelő megjelenítései voltak a fiatal amerikai magyar nemzedék és angolul beszélő társaik előtt a magyar szellemi értékvilágnak. Nem tudjuk, a *Young Magyar American* él-e a háborús esztendőkhöz is, de bizonyos, hogyha valamikor, akkor a háború után nagy szükség lesz reá ismét.

Visszavándorlás

Utolsóinak maradt, mert a *jövő* problémája: a visszavándorlás. Balga dolognak látszik erről *most* beszélni, amikor az óceánon egyetlen levelet is átküldeni a lehetetlennel határos: amikor a megnövekedett országnak ezer más, máris égető problémája van s amikor még azt sem tudjuk, hova fordul s mit hoz reánk a háború sorsa. Készülnünk kell reá. És lehetetlen, hogy

ne sűrgesse a készülést mindaz, aki a külföldön elsűlyedni készülő magyar százezrek szerelmese és megmentésének fanatikusa.

A kanadai magyarságról beszélve, éppen helyénvaló felvetnünk a visszavándorlás lehetőségének kérdését, mert éppen itt találkozunk olyan tömegekkel, melyek nem régi kivándoroltak, az új talajban még nem mélyen gyökerezettek s akikre még leginkább számíthatunk. Ha nem egyetemes, nagy, millióstömegű hazatépítésre gondolunk is, arra mindenestre kell gondolnunk és fel kell rá készülnünk, hogy a háború szerencsés befejezte után meginduló visszavándorlás, ha egyéni vállalkozásokból történik is, ne csak hogy akadályokba ne ütközzék, hanem inkább kész talajt és segítő kezet kapjon.

Miért számíthatunk elsősorban éppen a kanadai magyarságra? Azért, mert mint rámutattunk, jelentős eleme a világháború utáni kivándorlásból való; mert sokan közülük éppen a nemzetiségi elnyomás miatt megsűlyt — s időközben felszabadult — területről vándoroltak ki; mert nagyszámmal vannak köztük megállapodatlan, még bizonytalan megélhetésű emberek. mert már egzisztenciál alapítottak között is nagyon sokan érzelmileg még nem gyökereztek meg az új hazában; mert az angol-szász világnak a háborús psziché diktálta magyarellenes magatartása bizonyos lélektanilag is előkészíti az új hazából el és a régiébe visszakívánczó lelkületet.

De az általános nosztalgianak — ennek az alkalmas hazatelepítési lehetőség adtán jól kihasználható lelki magatartásnak — jelét látjuk kanadai magyarjaink minden rétegénél, minden korosztályánál. Nótájuk így sóvárog hazafelé.

*„Nyugatkanadában hideg szelek fujnak
Lassú sóhajtásim hazafelé szállnak.
En itt a szenvedést elviselem könnyen,
De ha rád gondolok, kicsordul a könnyem.“*

Fogadásukra való itthoni előkészületeink elsősorban gazdasági természetűek kell, hogy legyenek. Nem mintha az anyagiaink volna számukra a legfontosabbak, — hiszen többen kijelentették, hogy rosszabb anyagi körülmények közé is szívesen hazajönnének; — de ez a legkevésbé, amit adhatunk.

Helyszűke miatt most már nem panaszkodhatunk. Megnövekedett országunkban, hanyatló erejű népünkkel inkább az a probléma, hogy a rendelkezésünkre álló kárpátmedencei életteret hogyan tudjuk betölteni. Nem volna tanácsos minden esetben a régi faluba visszatelepíteni a visszavándorlókat, mert igényük és anyagi erejüknek megfelelő terület éppen ott nem kapnának (hiszen éppen annak hiánya miatt szorultak ki onnan), másrészt azért sem, mert az ottani életszínvonal, amelyre visszahullanának, nem biztosítan elégedettségüket és állandóságukat. Az egyke által megritkított lakosságú területek egyrészt, a nagybirtokok parcellázandó részei másrészt alkalmas területet szolgáltatnának a külföldi magyar vagyon befektetésére, és új gazdák itthoni megtelepítésére.

Szándékosan nem beszélünk visszatelepítésről, hanem visszatelepülésről, ezzel is kifejezni akarva azt, hogy ez nem tömegmunka és nem kényszer műve, hanem lassú hazaszívárgás, kis csoportokban való önkéntes, spontán, itthon csak előkészített és elősegített hazatelepítés volna.

A földműveselemmel könnyebb dolgunk volna. De gondolnunk kellene azokra is, akik vagy már eredetileg is ipari

foglalkozást űztek, vagy az idegenben tanultak ki valamely mesterséget. Akár a városokban, akár a megalkotandó visszavándorló telepeken való elhelyezkedés céljából nyissuk meg útnon mind az ipari, mind a kereskedelmi pályákat — akár valamilyen felvételi vagy különbözeti mestervizsga beállításával — azok előtt a külföldi magyarok előtt, akiknek nincs ugyan meg az itthon „qualifikációjuk“ a formások szerint, de akiket tehetségük, külföldön szerzett gyakorlati szaktudásuk és tapasztalatuk legalább annyira képesít, mint itthon tanult szakmabeli társai. Szellemi pályákon talán nehezebb volna ezt megtenni, de ott sem lehetetlen. Így válhatnánk a gyakorlati élet aprópénzére azt a sokat hangzatosított elvünket, hogy milyen nagy meggazdagodást jelentene a sok tapasztalattal megrakódott külföldi magyarságnak a hazai életbe való visszatérése.

Az anyagi és gyakorlati megoldásoknál még sokkal fontosabb azonban a külföldi magyarok hazatérésének előkészítése szempontjából a társadalmi légkör elviselhetőbbé tétele. Hiszen nem egy kivándorlónál az anyagiaknál is sokkal erősebb motívum éppen ez volt. „Az életnek egyszerűbbé és emberibbé tételése az egyéneknek, mint embernek és mint munkásembernek megbecsülése!“ — talán ebben foglalható össze a külföldről hazatért magyar embernek kenyérgényénél fontosabb kívánalma. S akár tengerentúlról, akár megsűlyt területi kisebbségi sorából vándorolt vissza, vagy „tért haza“ valaki, tudja, milyen kiáltó és milyen helyénvaló a lelkében ez az igény. Nem szeretnénk, ha a külföldről hazatérő magyar orronütve kullogna ki a hazából az Ady Endre sírásával ajkán: „Elűzött a földem...“ Mert akkor egy második visszatérésre nem számíthatunk. Éppen ezért volna szükséges, hogy szakemberek vegyék tanulmány tárgyává a társas lélektan szempontjából a visszavándorló magyart és az itthoni társadalmi légkört egyaránt s dolgozzanak ki módszert a kettőnek egymáshoz való alkalmazására.

Ez előkészítés után, ha majd megnyílik a tenger és megnyílnak a magyar százezreinket gazdaságunkkal, magas életszínvonalukkal fogvatartó országok, álljunk készen arra is, hogy életrevaló agitációval tudjuk megmozdítani és a hazafelé való útra megszervezni külföldi magyarjainkat. Annakidején ügynökök járták országunkat, drága magyar életeteket idegen gyárak, bányák, pusztaságok, rengetegek számára összehűsítve. Ma meg kell csinálnunk ezt a vásárt újra, de megfordítva. Visszaigítani és visszavásárolni idegenben levő „foglyainkat!“ Legyen nekünk ma legalább annyira szívünk ügye a testvérszázerek hazamentése, mint annakidején kufárlekeknek az a rabszolgavásár volt!

Kodolányi János írja a „Juliánusz barát“-ban, hogy az őshaza magyarjai ünnepi köleskása-ebédjükön egy helyet üresen hagynak s a nyugatra vándorolt testvér-magyarokra, rájuk, emlékeznek. Az üres hely a messze távozott testvérnek a helye.

Nemcsak esztendőnként egy ünnepnapra, gyászünnepnapra van szükségünk, hanem mindennapos emlékezésre, hogy megérezzük a tőlünk messzeszakadt, nyugatvándorolt testvér üres helyét mind a szívünkben, mind a munkában, mind az életünkben. És fájjon az üresség és ne nyugodjunk, míg a visszatérők be nem töltik azt!

Dr. Tóth Kálmán

Egy szlovák regényfordítás margójára

1.

Magyar regény szlovák fordítása hívja fel a figyelmünket a tényből adódó öröme és szőértésre. Mindkettő párhuzamosan jár és természetes, mint a fordítás maga. Elvégre szomszédok vagyunk, egymás-mellettiségünk készlet a kölcsönösségre. Köztudomású a szlovák irodalmi alkotások megbecsülése és tolmácsolása a magyar oldalon. S a magyar alkotás szlovák visszhangja is szép, művészi és megbecsülendő. Ilyen volt két éve Lukáč csöpp Ady-antológiája, ilyenek az Elánban megjelent Beniák és Lukáč-fordítások, aztán Zilahy és Krudy szlovák bemutatása, Most Nyirő József egyik regénye, az Uz Bence, jelent meg szlovákul. A könyvet rangos kiadó jelentette meg, a Spoločnosť priateľov klasických kníh, szép külsőben. A fordítás L'udo Zúbek írói munkája, dicsérnivaló teljesítmény. Zúbek pontosan fordít, mégis Nyirő stíljének sajátos zamatát nem mindig élvezzük a szlovák tolmácsolásban. Például Nyirő így mesél: „Olyan vacsorát rílyent, hogy az ember az üdvösségét is odaadná érte.” Zúbek ezt így adja vissza: „Navaril takú večeru, že človek by dal za nu aj svoj život.” Pontos, csak éppen a hangulat egy fokkal alacsonyabb, mint az eredetiben. Meg vagyunk róla győződve, hogy a szlovák olvasó élvezettel fűrdik meg a székelly havasok tiszta levegőjében, emberséget és okosságot sugárzó élményében.

Ennek ellenére meg kell mondanunk: nem elsősorban ilyen regények képviselik a szlovákság előtt a magyar próza mai hitelét. A székelly tárgyú regionalitás nagyon közel áll a szlovák regionalitáshoz. A szlovák író sajátos eseményanyaga és képelete olyanforma, mint az Uz Bence írójé. Ha már Nyirőről volt szó, jobb lett volna inkább az Isten igájában című regényét kiválasztani. Ugy tűnik, az Uz Bence külföldi sikere vezette a szlovák fordítót. Ám ami a német, olasz és cseh olvasónak exotikus, az ebben az esetben a szlovák számára mindennapi élmény, sőt életsors. A szlovák publikum az Uz Benceben a hozzá hasonló hangulatot kapja, holott nyilván az eltérőre kíváncsi. Mily kevéssé ismeri az igazi magyar mondanivalót, az írói képelet és emberi bizonyosság eredeti nagy dokumentumait. A magyar közfoglalom régi és újonnan elrajzolt képe a szlovák észjárásban éppen e hiányzó fordítások miatt van. Éppen azért, úgy hisszük, a magyar művek szlovák fordításra való kiválogatását sajátos szempontokkal kellene irányítani. Elsősorban főként művészeti szempontok, azután a nemzeti karakterológia indítékai itt a lényegesek.

2.

E szempontok megvalósítása nem olyan könnyű, mint amilyen szerénynek látszik. Minden nemzet irodalmi életének Aranybullája ezt a törvényt mondja ki: Az irodalmon kívüli vélemény semmiképpen se befolyásolja irodalmi ítéletünket! A magyar-szlovák irodalmi érintkezés útjába azonban időnként üveghegyek állnak. S üveghegyeket megmászni főként körülményes dolog. Körülményes, de mégis meg kell tenni.

Épp azért foglalkoznunk kell azzal a névtelen cikkel, mely a pozsonyi Gardistában jelent meg a magyar fordítások margójára. A cikk írója és véleménye felett nyugodtan napirendre lehetne térni mind szlováknak, mind magyarnak. Azonban a napilap nyújtotta publicitás és a szószólás beállítása veszélyessé teszi a cikk hatását. Tévedések és megtévesztések összefonódásából állott össze ez az írásmű, mely leplezetlenül felszólítja a szlovák irodalmi életet, ne hozzanak több magyar könyvet szlovák fordításban. A felszólításhoz nekünk az észlelésen kívül semmi közünk. Ez a szlovák irodalmi élet belső ügye. Tény azonban, hogy ilyen felszólítás irodalmi fordítások ügyében a szlovák sajtóban most hangzott el először. Hogy felelősen, vagy felelőtlenül, ez sem a mi lelkiismeretünk kérdése.

A szlovák cikk gondolatmenete a következő: A szlovák

irodalomnak közvetítenie kell az európai irodalom legjobb alkotásait. Ehez azonban túlságosan a magyarral foglalkozik. Tudnia kellene, hogyan bizonyították be a magyar írók igenlő álláspontjukat a szlovák nemzetel szemben. A legjobb szlovák költők fordítják a magyar költőket. A reciprocitás alapján kérdezzük, mit fordított a szlovák irodalomból Ady, Juhász, Kosztolányi, Babits? A Magyar Szemle és a Láthatár cikkei azt mutatják, hogy a szlovák írók tisztán irodalmi törekvésből a túlsó oldalon politikumot csinálnak. Így tehát minden magyarból szlovákra fordított mű árt a szlovák nemzeti érdekeknek s a mai idő alkalmatlan a magyar irodalom szlovák nyelvű terjesztésére. Minél több lesz itt a szlovák fordítás, annál több lesz odaát a magyar bizonyítás a magyar szellem titokzatos hatásáról a szlovákságra. Különbösen is ezt a munkát, a hatás tudományát, Szalantai Rezső a Láthatárban már megkezdte. A szlovák fordítók nem látják munkájuk végső értelmezését a magyar oldalon. Szlovák dolgokat csekély számban jelentetnek meg Budapesten. Itt pedig a magyar fordítás jóval szebb külsőben jelenik meg, mint eredetije Pesten. Nem vagyunk rászorulva a magyar irodalomra, mely egyébként is a francia dekadens irodalom főzetéből való.

3.

A névtelen kritikus bizony csekély tárgyi ismerettel indult a kérdéshez. Pedig a tárgyi ismeret az író moráljának is alapvető része. Ha kérdezi, meg kell mondani, hogy a magyar írók rendkívül munkával, példátlan önzetlenséggel és keserű egyéni tapasztalatok után is minden hasznosság nélkül vállalták a szlovák élet és szellem bemutatását a magyar oldalon. Az indító ezen a téren valóban Ady volt, aki versben megvallotta a magyar-szlovák közösséget, olyannyira, hogy ezt a régi reciprocitást szlovák oldalról egy Hviezdoslav megnyilatkozása viszonzotta. Ez már történelmi tény, amit tudomásul kell venni. Hviezdoslav Adyt és a vele tartó magyarságot egy új kor heroldjának nevezte. A nagy szlovák költő képeletében a szabad anyanyelvek zengtek az Ady-strófák olvasásakor. Ez a magyar invokációra érkező szlovák válasz és magatartás eszméi alapja és példája mindnyájunk idevágó munkájának. Azóta indultak meg a fordítások is, bár a magyar irodalomnak vannak régebbi műfordításai is szlovákból.

Alig van szlovák író, aki legalább részben ne volna ismerős a magyarság, főleg a fiatalabb magyarság előtt. Ez a fejezet a szlovák szellem történetének megíratlan része még. A szlovák alkotás értéktudata elsősorban a magyaroknál jelent meg. A szlovák irodalomnak egyetlen egy nyelvben sincs annyi fordítása és közvetítése, annyi ismertetése és bemutatása, mint a magyarban. Sőt összesen sem tesznek ki az idegen fordítások annyit, mint a magyarok. Magyarul megvan úgyszólván az egész Sládkovič, megvan Hviezdoslav legszebb műve és verseinek antológiája, Hurban-Vajansky néhány elbeszélése és verse, Kukučín legnagyobb kétkötetes regénye és legjobb novellái, Jesensky legfőbb műve, a Demokrati, Milo Urban legnagyobb műve, a Živý bič két kötetben, Gregor Tajovský egy novellagyűjteménye, van két szlovák próza antológia: a Farkas-féle és a Franklin-antológia, bennük húsz szlovák prózaíró huszonhat válogatott elbeszélése található. Megjelent három szlovák lírai antológia és egy vegyes, lírai és prózai, bennük a szlovák szépirodalom színe-java alkotásai. Megvan magyarul Jozef Bránecky ismeri népies történelmi regénye. Tudnivaló, hogy a legjobb szlovák színművet, Iván Stodola egyik darabját is, idegen nyelven először magyarul mutatták be a budapesti rádióban. Nemrég megjelent egy, ha nem is tökéletes és részleteiben hiányos, szlovák irodalomtörténet magyarul, ugyanannál a nagy pesti kiadónál, mely Jesensky regényét és az egyik próza antológiát is kiadta. Tudni kell, hogy a magyar folyóiratok és újságok, elsősorban a szlovák-magyar közvetítést végző szlovákiai magyar újságok, húsz éven át akkora mennyiségű szlovákból fordított irodalmi munkát és ismerető cik-

ket közöltek, hogy abból több vaskos kötet telne ki. Az új szlovák könyvekkel és művészeti jelességekkel rendszeresen foglalkozott a magyar kritika. És csak a magyar kritika méltatta a szlovák írókat, mint egy nemzeti irodalom képviselőjét, akkor is, amikor a szlovák irodalmi kritikusok vitatták a dolgot, van-e szlovák, vagy csak csehszlovák nyelv és irodalom? Emlékeztetnünk kell egy új magyar lexikon tekintélyes szlovák anyagára. Emlékeztetnünk kell arra, hogy a szlovákiai magyar fiatalságot két évtized óta az első emittől a maturáig elkíséri a szlovák irodalom: a magyar tankönyvek több mint egy harmada ugyanis szlovák írókat is bemutatott. Hozzá kell vennünk ehhez azt is, hogy a Matice Slovenská kezében van a teljes szlovák népdal- és dallam-gyűjtemény: a magyar Bartók Béla hatalmas munkája, mely maig is kiadásra vár, igazságot tisztelünk vele, ha megállapítjuk, hogy a szlovák képzőművészettel könyvben és tanulmányok, kiállítási ismertetések révén elsők és rendszeresen a magyar kritika foglalkozott. A szlovák tudományosság rangos megnyilatkozásait magyar ismertetések vitték a világ elé.

Mindez a magyar viszonyosság számlája, melyet ilyen hasznossági gondolat nélkül készített s melyről a szlovák olvasó csodálatosképpen nem értesülhet. Ezzel a munkával,

melynek bibliográfiáját és filológiáját el kellene készíteni már, egy jobb és tökéletesebb szlovák közfogalmat alakítottunk ki a magyar oldalán. Lehet berzenkedni amiatt, hogy a halott Ady nem fordította le Lukács Emil verseit, holott Lukács éppen Adyt fordítja, lehet gáncsoskodni amiatt, hogy a szlovák Uz Bence kiállítása szebb, mint az eredeti magyar, holott Nyíró regényeinek székely-halinnaköltése és grafikai díszítése a szlovák kiadás külsejét jóval meghaladja. Lehet olyat is állítani az én Láthatár-beli tanulmányaimról, hogy azok a magyar „vplyvologió“-t kezdeményezték, holott én inkrimináli tanulmányomat éppen ezzel fejeztem be, hogy „kötelességünk a szlovák szellemi törekvések ismertetése és méltó írói alkotások magyar tolmácsolása.“ Azt azonban joggal megkívánhatjuk a szlovák értékre és nemzeti önértékre kényesen s hevesen ügyelő öröktől, hogy ha névtelenül lámadni akarják a magyar szellemi kultúrát és annak a szlovákság felé készséges és őszinte munkáit, legalább némi felkészültséggel tegyék ezt. Az ilyen írás, mint a Gardista anonimuszé, csak rontja a szlovák íróról való elképzelésünket és gáncsolja azokat a terveinket, melyek a szlovák szellem további magyar elismerését célozzák. S talán ez mégsem cél.

Szalantai Rezső

N É G Y V I L Á G T Á J K R Ó N I K Á J A

É S Z A K

A Magyar Párt pozsonyi helyi szervezete március 23-án tartotta márciusi havi rendes ülését Neumann Tibor dr., a helyi szervezet elnökének vezetésével. A pártvezetőség elhatározta, hogy májusban, miként minden évben, megrendezi a máriavölgyi fogadalmi zárandoklatot, melyen az egész pozsonyi magyarság részt vesz. A pártvezetőség tagjai hosszabban megvitatták a pozsonyi lakáskérdést is és arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a városi lakosság és így az itélő magyarság érdekeiket is közvetlenül érinti a lakáskérdés és hogy azt a főváros vezetésének kell megoldania. A Magyar Párt azonban addig, amíg ez sikerül, a lakás nélküli pozsonyi magyarokat ideiglenes otthonhoz juttatja.

A Magyar Párt eperjesi tagjai az eperjesi Magyar Házban megbeszélést tartottak. Szepesházy Bertalan dr. kerületi pártelnök meglehetősen üdvözölte a megjelent párttagokat, valamint Aizinger László dr. központi pártigazgatót és a vele megjelent Környei Elek szerkesztőt. Szepesházy Bertalan dr. felkérésére ezután Aizinger László dr. központi pártigazgató ismertette a magyarság időszaki kérdéseit és foglalkozott azokkal a kötelességekkel és feladatokkal, amelyeket minden magyarnak vállalnia kell. Utána Környei Elek szerkesztő azokra a kultúrális példaadásokra hivatkozott, amelyekkel a sárosi magyar társadalom gazdagította az egyetemes magyar kultúrát.

Négy világtáj krónikája

Gyürky Akos dr. körzeti elnök vezetésével a Magyar Párt nyitrai körzet-pártvezetősége is ülést tartott, amelyen huszonnégy helyi csoport kiküldöttei vettek részt. Az ülésen megtárgyalták a tagdíjrendezés ügyét, majd Fasching kerületi főtítkár időszaki kérdésekről számolt be, melyeket a gyűlés tudomásul vett. Örömmel értesültek arról, hogy a Magyar Néplap újból megjelenik. A szervezetek kiküldöttei kérték a gazdasági tanfolyamok megrendezését is.

Értékes munkát fejt ki a Magyar Párt főrévi helyi szervezete. A főrévi szervezet 1934-ben alakult meg, akkor még a Magyar Nemzeti Párt zászlaja alatt 1937 január 31-én aztán kimondta a csatlakozást az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párthoz. Főrévi magyarsága már akkor is megmutatta élni akarását és életrealitását. Az utolsó köz-

ségi képviselőtestületi választáson csupán Főrév 635 szavazatot adott le az Egyesült Magyar Pártra. Ehhez járult Zabos 238 szavazattal. Ennek a gyönyörű teljesítménynek volt az eredménye, hogy a harminc községi tanácstagságból tizenhárom tagság a magyaroknak jutott!

Az emlékeztetés 1939-i pozsonyi Jakab-városbíróteri felvonuláson szembeszökően mutatta ki Főrév a kiállítását, amikor is nyolcszáz taggal csatlakozott a zöldfehér zászló alá. A szervezet volt elnöke, Neumann Ferenc a szervezet mostani munkájáról a következőket mondotta: „A bécsi döntést követő időben Főrév magyarságának ügyét egy nyolctagú bizottság intézte a párt regisztrálásáig. Ma már ott tartunk, hogy ötszázharom regisztrált tagunk van, ami a családtagokat is figyelembe véve, kétezer magyarnak felel meg. Miután az 1940. évi hivatalos népszámlálás adatai szerint az összlakosság Főréven 7500 lélek, bátran állíthatjuk, hogy a főrévi magyarság a lakosság huszonkét százalékának felel meg. Főréven tehát alig van magát magyarnak valló családfeje, aki nem volna regisztrált tagja a Magyar Pártnak. Ez százszázalékos eredmény. Sikerült is az eddig két tanterős magyar elemi iskolát három tanterősre kibővítenünk. Czinege Jenő igazgató mellett két tanítónő látja el a tanítást a magyar elemi iskolában.“

Esterházy János, a Magyar Párt elnöke Kostyál János lemondott bédai elnök helyébe február 1-i hatállyal Fülöp Imre gazdálkodót, Gaál Mihály Józsefet ugyancsak február 1-i hatállyal a bédai helyiszervezet titkárává, továbbá elkölözés miatt az állásról lemondott Csillagh Gábor dr. zsolnai pártkerületi elnökhelyettes helyébe február 1-i hatállyal Sztrechay Ágoston dr. trencsényi ügyvédet, a privigyei helyiszervezet titkárává március 1-i hatállyal Richter Endréné, Somlay Pirit nevezte ki. A kinevezések egy év tartamára szólnak.

Március első napjaiban tartotta közgyűlését a két legnagyobb szlovákiai magyar sportegyesület, a PTE és a VAS. A PTE, amely már 63 éve működik, elsősorban az iskolás fiatalok testnevelését tartja szem előtt és 12 működő szakosztályában nyújtott alkalmat a magyar fiataloknak a sportolásra. A PTE legerősebb szakosztályai az úszó és atlétikai szakosztályok, ezzel szemben a VAS-nak a futballszakosztály a főerőssége. A VAS-ban is fontos szervezési munka folyik, amelynek főcélja, hogy a

magyar ifjúságot minél nagyobb számban kapcsolja be az egyesület munkájába. A VAS megszervezte könyvtárát is és most van folyamatban az ifjúsági könyvtár felállítása, melyhez a magyar társadalom segítségét kéri.

A Magyar Párt mezőgazdasági szakosztályának tanácsadó testülete március 23-án tartotta első megbeszélését. A szakosztály főelőadójának, valamint az osztály ügyvezetőjének beszámolója után a tanácsadó testület tagjai érdekes és tartalmas hozzászólásokkal fejtették ki álláspontjukat és véleményüket, a fennforgó kérdésekkel kapcsolatban. Az ügyvezető beszámolójában különösen azokkal a kérdésekkel foglalkozott, melyek a magyar gazdák közönség, valamint a mezőgazdasági munkásság és az újabbban megalakult Slovenskó Polnohospodárske Sdruženie viszonya folytán merültek fel. A tanácsadó testület tagjai értékes észrevételeikkel és hozzászólásaikkal végül lehetővé tették, hogy ebben a kérdésben végleges álláspont alakuljon ki, mégpedig olyan értelemben, hogy a SPES-vel való benső együttműködés, bizonyos konkrét magyar kívánság teljesítése esetén lehetővé legyen. A tanácsadó testület elfogadta és helyeselte a vezetőség ama tervét, hogy a magyar falvakat, a szakosztály előadója minél gyakrabban látogassa meg gazdasági szaktanácsadás céljából. A vita során részletes megbeszélés tárgyát alkották mindazok a problémák, amelyek az itteni magyar mezőgazdátársadalmat érdeklik.

K E L E T

A száz év előtti Brassónak három nemzetiségre oszlott lakossága között kulturális, valamint anyagi téren tagadhatatlanul a szászok vezettek. Kezükből volt a töke, egyházuknál a hatalom. Iskoláik is csaknem kizárólag az ő népi érdekeket szolgálták. Amikor nagynevű reformátoruk, *Honterus János* 1544-ben megalapította a brassói középiskolát, elsősorban a maga népére gondolt. Egyházuk hatalma odáig terjedt, hogy nemcsak a brassói, hanem az egész környék valamennyi papját az itteni Stadtpfarrer nevezte ki; a tanítót ugyan a község választotta, de véglegesítése a helybeli papoktól függött. Így tehát a közép- és elemi iskolák német nyelvűek voltak.

A római katolikusok csak a XIII. században alapítottak iskolát, de egyelőre ez is német nyelvű volt. Sokan látták a hiányt és pótolni is szerették volna. Így amikor I. Ferenc 1817-ben meglátogatta a várost, kijelentette, hogy „...helyén való volna itt egy katolikus gimnázium”. 1831-ben nagy ünnepe volt a városkának, az ünnepi misét *Lamásch József* plébános mondta és a szónok ez alkalommal *Feljusai Kovács* Antal nagyági plébános volt. Az ő beszéde annyira megtetszett a brassóiaknak, hogy amikor 1835-ben az öreg *Lamásch* meghalt, őt hívták meg Brassóba. Hat különböző nyelven beszélt, de mégis hívei nyelvén tudott legjobban beszélni.

Kovács Antal mindenekelőtt két ujságot alapított Brassóban: a *Kronstädter Wochenblattot* és a *Brassói Hírlapot*. Azután vasárnapi iskolát rendezett be és sokat fáradozott egy háromnyelvű olvasóegylet felállításán. Egyesek „megbotránkozására” még tornaegyesületet is alapított. Rövidesen kötelezte az elemi iskolai tanítókat, hogy az elemi iskola harmadik osztályában latin nyelvet tanítsanak. Így 35 növendéket készített elő arra, hogy felsőbb osztályba léphessenek. 1837-ben nyitotta meg a gimnáziumot, amelynek az első évben csak hat tanulója volt, a következő évben pedig már húsz. Ezután évről-évre újabb osztály nyílt meg.

Igy jött létre több, mint száz évvel ezelőtt a brassói magyar alapította a brassói középiskolát, elsősorban a maga népére gondolt katolikus gimnázium. Azóta már sokezer diák tanult ott.

Ebben az évben lesz 160 éve annak, hogy a brassói magyar evangélikus templom felépült. A templom ünnepélyes felavatása

1873. november 2-án volt. Ez már a negyedik brassói evangélikus magyar templom, az első három a történelem folyamán elpusztult. E templomok lelkészeinek neve az 1598. évtől, a tanítóknak neve pedig az 1580-as évektől van feljegyezve. Az evangélikus egyház anyakönyvei az 1735. évig nyúlnak vissza. A templom keresztelőmedencéje 1725-ből való. A gyülekezet akkori, valamint későbbi létszámára csak hozzávetőlegesen lehet következtetni, a népmozgalmi adatok összehasonlításából: 1742-ben a születések száma 22, 1842-ben 30, 1942-ben 23, 1742-ben az esketések száma 6, 1842-ben 7, 1942-ben 6, 1742-ben a halálozások száma 26, 1842-ben 36, 1942-ben 15. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a magyar evangélikusok az első időtől kezdve legalább 1200—1500-an lehettek, közel annyian, mint a mai napon. A magyar evangélikus lakosság úgy látszik állandó áramlásban volt elejétől fogva. Az egyház anyakönyvében számos olyan név van, amelyek később nyomtalanul eltűntek, de számosan vannak olyanok is, amelyek azután a szász evangélikus egyház anyakönyveiben fordulnak elő.

A brassómezei magyar evangélikus egyházközségek 1886-ban létesítették Gyámintézetüket, abból a célból, hogy elősegítsék jól tanuló és szorgalmas ifjak kiképzését. Kisebb-nagyobb megszaktításokkal állandó volt a Gyámintézet akciója és évente igen szép összegekkel járult hozzá a tanulók tanítási költségeihez. A segélyezett növendékek száma az elmúlt 50 és egynéhány esztendő alatt meghaladja a 200-at és 1940-ig 3600 koronát és 390.000 lejt osztott szét az évi közgyűléseken. Néhány év óta azonban a Gyámintézet a növendékek kiképzését elősegítendő, pályázatot írt ki és a dolgozatokat tekintélyes összegekkel jutalmazta. A kiosztott segélyek és pályadíjak értéke az elmúlt esztendőben 110.000 lei volt.

A közelmúltban tartotta meg ezévi közgyűlését a brassói magyar unitárius egyházközség. Ez alkalommal *Fekete Lajos* lelkész beszámolójában a következőket mondta: „Súlyos esztendő múlt el az 1942. évvel a brassói magyar unitárius egyházközség életében, mert csaknem egyszerre veszítette el lelképásztorát, *Kovács Lajos* esprest és főgondnokát. De összefogott az egyházközség és új vezetők kerültek az eltávozottak helyébe.” Az egyházközség pénztárosa mint örvendetes tény említette meg, hogy az elmúlt év végéig sikerült az egyházközség adósságait rendezni. A közgyűlés több pénzügyi és szervezési kérdés megvitatása után, mint új és időszerű adókövetési módszert, elfogadta a jövedelmek alapján, adókulcs szerint meghatározott adózást. A meghalt főgondnok helyébe a közgyűlés dr. *Zoltán Gyula* egyházi tanácsost választotta.

Magyarok Bukarestben. A Bukarestben élő magyarok pontos lélekszámát nem lehet megállapítani. Maguk az egyházak is csak hozzávetőleges adatokkal rendelkeznek. Bizonyos azonban, hogy a régebbi magyar lakosságnak csak kis töredéke maradt vissza. A lélekszámváltozás azonban nem befolyásolja az egyházak munkáját, amelyek ma is ugyanolyan buzgalommal végzik híveik lelki gondozását, mint az előző években. A katolikusok vasárnaponként ellátogatnak az érsekségi, a Szent Ilona, vagy a Barátie-templomba; az utóbbi templomba főleg *Zudor* páter 10 órai szentmiséjén van sok magyar. Sajnos, istentisztelet után szétszélednek, hitbuzgalmi, egyesületi, vagy egyéb közösségi kapcsolatok nem fűzi őket össze. Kivétel csupán a Szent Ilona-templom lelkésze, *Horváth* Sándor által vezetett hitbuzgalmi egyesület, az Imaapostolság bukaresti magyar tagozata, amely vallásos tárgyú templomi ünnepélyeket is szokott rendezni. Az egyik vasárnap jól sikerült, lélekemelő templomi ünnepség volt, amelyen felolvasásokat, énekszámokat és más hasonló műsorszámokat hallgattak végig a hívek.

Hivatalos helyen is Bukarest egyik legjobb elemi iskolájának tartják a reformátusok négy tanerős, jelenleg hat osztállyal működő, *Takács* Pál igazgató irányítása alatt álló tanintézetet.

A tevékeny iskolaigazgató szívvel-lélekkel dolgozik tanítványaiért. Számára a tanórák között szünetet jelző csengetés hangja nem a pihenést jelenti, mert ilyenkor 58 református, római katolikus és evangélikus növendékeinek iskolaszövetkezeti működését irányítja, vagy uzsonnával látja el őket. Az iskola minden egyes gyermeke naponta egy pohár friss, meleg tejet és kenyeret kap, teljesen ingyen. Minden nap 15 liter tejet mérnek ki a leánykák és fiúcskák részére. A faluról vásárolt tejet az eladó csak a város széléig szállítja, onnan maguk a gyermekek felváltva, villamosmal továbbítják az iskoláig. *Mátis* Endréné tanítónő vezetésével ebédeltetési akciója van az iskolának, naponta 25 gyermek, főleg külvárosi apróságok, jó meleg ebédhez jutnak. Ezenkívül 16 ugyancsak messzelakó növendékének, szegény magyar munkásberek gyermekeinek ingyen villamosbérletet ad az iskola.

Az iskola ebédeltetési akciójával kapcsolatosan említendő még, hogy nem egyszer a jobbmódú tanulók szülei látják vendégül a szegény gyermekeket, vállalva az aznapi ebéd költségét. Legutóbb *Száva* Gábor első osztályos fiúcska születésnapjára azt kérte tehetősebb szüleitől, hogy osztálytársait és az iskolai konyha kiegészítő kosztosait lássák vendégül ebédre. Kívánása teljesült.

A szegény gyermekek gondozását, a tejkiosztást, ebédeltetésüket, valamint téli ruhaneműekkel való ellátásukat Bukarest tehető magyarjai és az itteni református és evangélikus egyházak teszik lehetővé önkéntes adományaikkal. Az iskola karácsonyi ünnepségén például 180 gyermek kapott ajándékosomagot.

A „Szorgalom” iskolaszövetkezet, amelynek az egyik hetedik osztályos leánya: *Lenkey* Ibo'ya a vezetője, ebben a tanévben már több, mint 50.000 lei forgalmat eredményezett. Egy üzletrész ára 10 lei, sok gyermek tíz-húsz üzletrészt is jegyzett. A kis szövetkezeti boltban bármilyen iskolászer beszerezhető ugyanannyiért, amennyiért a városban árulják. Az árukészlet jelenlegi értéke meghaladja a tízezer leit.

Most készítette el *Hamar* Béla református lelkész a bukaresti református egyház elmúlt évi népmozgalmi adataiból összeállított kimutatását. Született 26 gyermek (10 fiú és 16 leány, 21 törvényes és 5 törvénytelen), az 1941. évi 43 születéssel szemben. Házasságot tíz pár kötött (négy esetben mindkét fél református volt, hat esetben vegyes házasságot kötöttek), az előző évi 16 esketéssel szemben. 37 reformátust temettek el 1942-ben (23 férfit és 14 nőt) az 1941. esztendői 30 halottal szemben. Tavaly 9 gyermek konfirmált, tavalyelőtt 14. Ugyancsak az elmúlt esztendőben négy személy református hitre tért, református vallását pedig 22 személy hagyta el. Tavalyelőtt ez a szám 9, illetve 11 volt.

A romániai németek szervezetének átalakulása. A *Neues Wiener Tagblatt* március 30-i számának értesülése szerint *Schmidt* András, a romániai német népcsoport vezetője azonnali hatállyal elrendelte a romániai némettség kerületi szervezeteinek felosztását.

Amikor 1918-ban megalakították Nagyromániát, három átlamból (Magyarország, Ausztria és Oroszország) öt olyan területet kapott, amelyen német kisebbségek laktak. Ezek a Bánság, Szatmár, Erdély, Bukovina és Besszarábia. Ezekhez a németekhez járultak még a régi Románia szórványnémetége, valamint egyes német települések Dobrudzsa területén. Mindezek a német népcsoportok származásukra, történelmi és kulturális kifejeződésükre, faji életszokásaikra, szociális strukturájukra, valamint, ahogy a mai német terminológia mondja, német vérbeli kapcsolataikra nézve egymástól különbözőek voltak. Ezeknek az egyes német népcsoportoknak mindegyike a politikai átalakulás első idejében az erdélyi szászokhoz hasonló külön politikai szervezetet alakított magának, nemzeti tanácsokat választott, egymás között azonban az egyes csoportok semmiféle kapcsolatot nem

teremtettek. *Brandsch* Rudolf törekvése, a romániai németeknek az egységesítésére nem sikerült. A nemzeti szocialista urakom hatása alatt azonban, németbirodalmi befolyásra, az egyes romániai népcsoportok közötti különbségek kezdtek elhomályosodni és megindult ezeknek a népcsoportoknak egybeforrasztása. Amikor két évvel ezelőtt *Schmidt* András átvette a romániai német népcsoportoknak a vezetését, még fennállottak a régi területi felosztások, még pedig a bánsági, az erdélyi és az erdélyi romániai Gau, valamint a szórványnémetéget magában foglaló negyedik Gau. Ezt a négy Gaut most, miután az egységesítések a munkája megfelelően előrehaladt és a birodalmi nagynémet gondolat a romániai németégeknek a sorában különbség nélkül tért hódított, a német népcsoportoknak a vezetése megszűntette.

Ezzel a romániai német népcsoport egybeforrasztása, a nagynémet nemzeti szocialista elgondolás szerint formailag is megtörtént.

D É L

A horvátországi németek. A horvátországi németek helyzetét négy törvényrendelet szabályozza. Az első még 1941. év nyarán jelent meg. Ez a rendelet csak nagy vonalakban szabályozta a németégek helyzetét és a német népcsoportot jogi személyiséggel ruházta fel. A következő három törvényrendelet 1941. október 30-án jelent meg, s ezek részletesen körülírták a német népcsoport jogi helyzetét. E törvények egyike a népcsoport vezetőjét „Staatsdirektor”-nak nevezte ki és biztosította németek számára nemzetiségük szabad gyakorlását s anyanyelvük szabad használatát. A törvények értelmében megfelelő számú tisztviselői szervezet illeti meg a német népcsoportot. A németeknek jogukban áll az egyenruha viselése és a jelvények alkalmazása. A németek által tömegesebben lakott községek német nevei is hivatalos feljegyzésbe kerültek.

A németek számára a legnagyobb nehézség az iskolai oktatás megszervezése volt. Maga a horvát iskolaügy is a legnehezebb helyzetben állott, úgyhogy a német népcsoport a horvát kormány támogatására egyáltalán nem számíthatott. Ma már Horvátországban a németeknek két főiskolájuk, hét középiskolájuk és 271 népiskolájuk van. A fiú- és leánytanulók száma kezeken 25.000.

Önálló fegyveres alakulatot is szerveztek a németek. Ezeknek a célja kettős. Egyrészt a németégek életét minden téren biztosítani, másrészt pedig segíteni a horvát véderőt a partizánok elleni harcban.

Ma már csak a történelmi Horvátországban és Szlavóniában élnek németek, hiszen a boszniai és hercegovinai németek hazatelepítése a Birodalomba már megtörtént. Ezenkívül még Észak-Dalmáciában él egy igen kisszámú németégek. A volt jugoszláv népszámlálások a horvátországi németek számát 145.000-ben állapították meg. Ezzel szemben a népcsoport vezetői a horvátországi németek számát 175.000-re teszik.

A múlt év december 13-án létrehozták Eszéken a horvátországi Német Bankot. A Német Bank a horvátországi németek gazdasági életében nélkülözhetetlen szerepet tölt be. Olcsó és hosszulejratú hitellel látja el a németeket és általában a gazdasági élet minden vonalon támogatja őket.

Itt említhető meg, hogy a szövetkezeti élet erős fejlődésnek indult az utóbbi időben. Minden német tagja valamilyen beszerzési, vagy fogyasztási szövetkezetnek.

Nem régen a horvát államfő a német népcsoport vezetőjét, *Altgayer* Branimit, aki eddig, mint Staatsführer állt a népcsoport élén, államtitkárrá nevezte ki. A horvátországi németek szerint ez még jobban elő fogja mozdítani a horvát kormány és a népcsoport közötti együttműködést.

A fentiekben már említettük, hogy a boszniai és hercegovinai németeket hazatelepítették, most pedig legújabbban arról kapunk hírt, hogy a horvát és német kormány megegyezett abban, hogy a zágrábkörnyéki szórványmérséget is áttelepítik a Birodalomba. A zágrábi németek szervezete teljes számú jelentkezésre hívta fel a zágrábkörnyéki németeket.

Eszékről indult el a német férfiaknak az az első csoportja, amely önként jelentkezett német fegyveres szolgálatra. A csoportban a németiség minden társadalmi osztálya képviselve van.

A *bánsági magyarság*. A bánsági DMKSZ népszámlálás adatai szerint 117.212 magyar él a Bánságban, abból máris 100.516 a DMKSZ-ben tömörült. A népszámlálás alkalmával megfigyelték, hogy a szélszórta élő szórványmagyarok inkább sietnek az egyesület tagjainak a sorába lépni, belátva a szervezkedés előnyeit, míg a teljesen magyar községekben akadnak családok, melyek még nem tagjai a DMKSZ-nek. A régi Szerbiában még mindig élnek magyarok. Számuk ugyan kevés, de ezek is szállingóznak haza. A belgrádi DMKSZ, amely függetlenül működik a bánságtól, ma is 600 tagot tart nyilván. Belgrádban azok a magyarok maradtak vissza, akik ottani munkájukkal kis vagyont: műhelyt, kereskedést, vagy házat szereztek, s annak értékesítése a mostani viszonyok között nem olyan könnyű, a véres verekkel szerzett vagyont pedig nem akarják elkótyavetyélni. Mégis mindenki haza készül, amit a DMKSZ a maga részéről a legmesszebbmenően elősegít.

A szórványmagyarság sorsa, hogy idegen népektől körülveve csak úgy tud eredményesen megállni a helyén, ha anyagilag gyarapodik és a családok alkalmassá teszik a mindennapi feladatokra. A DMKSZ ennek a gondolatnak a szolgálatában felvette a harcot a pusztító egyke ellen, amelynek fényűzését legkevésbé a szórványmagyarság engedheti meg. A legmesszebbmenően segítik a szülőanyákat, segínyt kapnak a családok, s ezt a célt szolgálja a vándor babakelengye is, amely sok család gondjait enyhítette. Ha a mai friss ütemben tovább javul a bánsági magyarság népszaporulata, akkor eljön az idő, amikor a bánsági szórványmagyarság népes családtagjai a legnagyobb feladatok elvégzésére is alkalmasak lesznek. A megélhetési viszonyok Bánságban változatlanul igen nehezek, a németek a németországi textilexport útján kapnak ruházati cikkeket. Zsír helyett főleg étolajat adnak, természetesen jegyre és húst hetenkint egyszer 20 dekagramot utalnak ki, aki azonban dísznót vágott, az nem tarthat igényt húsrá. A ruházati cikkek beszerzése is mind na-

gyobb nehézségbe ütközik. Vannak cikkek, amelyek teljesen eltűntek a piacról. A csempészéstől a Bánság sem mentesül, különösen Szerbiába csempésznek át csónakon Bánságból élelmiszert, hiszen Bánság még mindig a bőség földje Szerbiához képest.

Bulgárok Ukrajnában. Az ukrajnai Tauriában, az Azóvi-tengernek a partján a bulgárok kompakt népcsoportot alkotnak. A bulgár falvak mögött német települések vannak és csak est követően 200—300 kilométerre kezdődnek az orosz falvak. Az Azóvi-tenger partján élő bulgár népcsoportnak ez a földrajzi elhelyezkedése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy nyelvüket, kultúrájukat és hazai szokásukat meg tudták tartani, ki tudták fejleszteni és saját hazai művészetet és irodalmat tudtak teremteni. Ukrajnában az első bulgár iskolák 1923—24-ben létesültek. Karkovban bulgár tanítók által kiadott tankönyvek jelentek meg. Csakhamar minden ukrajnai bulgár faluban volt bulgár elemi iskola először Preszlavban, majd 1927-ben Insovoiban, Botevóban és Kolarovóban is megnyitott bulgár gimnáziumok. Míg az időben bulgár tanítóknak hiány mutatkozott, az odesszai pedagógiai intézet külön bulgár osztályt nyitott. A bulgár osztálynak első dékánja *Malcev* professzor volt, akit később a GPU kivégeztetett. Odesszában azonfelül az orvosi fakultáson és a színészképző iskolában is bulgár osztályokat nyitottak meg. A bulgár könyvkiadó cég Karkovból Kieyben költözött és itt a tíz osztályú bulgár elemi iskolák részére kiadta az összeg szükséges tankönyveket.

1936-ban az összes bulgár iskolákat, valamint az odesszai egyetem bulgár tagozatait is bezárták, a bulgár iskolakönyveket elégették és a tanítókat agyonlőtték. Nemesak a bulgárokat, hanem az ukrán, lengyel, német, moldvai kisebbségekhez tartozókat is, csak éppen a zsidókat kímélték meg. A Moszkvában fennálló bulgár társaságot feloszlatták, tagjait pedig Szibériába száműzték.

1930-ban Odesszában bulgár színházat engedélyeztek az orosz hatóságok. Ennek a színháznak a társulata a különböző bulgár falvakban vendéglátásokat tartott. Ennek a színháznak fennállása alatt tehetséges színészgenerációt képeztek ki. 1937-ben a bulgár színház Kieyben vendégszerepelt. A német—oros háború kitörése alkalmával a színházszület éppen ismét Odesszában szerepelt, ezóta azonban nincs róla hír, valószínűleg Szibériába utasították ki az egész színészársaságot.

Sümechy Mihály

K Ö N Y V S Z E M L E

BOGNER JÓZSEF: A SZERB URALOMNAK A DÉLVIDÉKI MAGYAROK NYELVÉRE TETT HATÁSA. *Keresztény Sajtószövetkezet, Szabadka, 1943.*

Közel negyedszázadig élt jugoszláv uralom alatt a délvidéki magyarság és ez a „délsláv” hatalom tulajdonképpen szerb uralmat jelentett, hiszen az egykori Jugoszlávia minden részén, de különösen a délmagyarországi részekben mindenütt a szerbek képviselték az államhatalmat. Már a kisebbségi sors első évtizedében mind erősebben lehetett érezni a délvidéki magyar nyelven a szerb hatást, hiszen a szerbek minden erejükkel arra törekedtek, hogy a közhasználatban csak a szerb nyelvet lehessen használni és a magyar polgár akárhová fordult, akár a postára, vasútra, piacra, városbázára, törvényszékre ment, mindenütt szerb szavakkal fogadták és még a véletlenül megmaradt magyar tisztviselők sem mertek velük harmadik

személy előtt anyanyelvükön beszélni, mert állásukat féltették. A szerb nyelv hatása már a békeidőkben, a régi magyar korszakban is megmutatkozott a délvidéki magyar nyelven, a jugoszláv államhatalom idején pedig ez a hatás a gőzhenger erejével tört előre és még a magyarok magánéletébe is bevonult. A mindennapi köznyelv, amellyel pedig az iskola és katonaság hatása igen nagy volt s a délvidéki magyar nyelv nem egy olyan szerb szót vett át, amely ép úgy meghonosodott a Délvidéken, mint ahogy hajdanában a németnyelvű közös katonaság szavai meghonosodtak és átformálódva polgárjogot nyertek a magyarban.

Már rég szüksége mutatkozott annak, hogy a szerb uralomnak a délvidéki magyar nyelvre tett hatását valaki rendszeresen összegyűjtse és mint ennek a nehéz korszaknak intő emlékének megörökítse. Erre a nehéz és nagy munkára Bogner József

vállalkozott és pedig a legteljesebb sikerrel. Figyelmét a mindennapi élet egyetlen ága vagy jelensége sem kerülte el és egész sor olyan szót jegyzett fel, amelyek a szerb uralom idején a délvidéki magyar nyelvből valóban közhasználatosak voltak. Természetes, hogy sok olyan szót is összegyűjtött, amelyek csak a kényelmesség és hanyagság pongyola kifejezései voltak s amelyeket nem használt a délvidéki magyarság rendszeresen s ha a törvényszéken az ügyvédek vagy iskolában a diákok az egyes szakkifejezéseket maguk között használták, ez még korántsem jelenti, hogy ezek a szavak a közhasználatba áttentek. Sőt azt lehet mondani, hogy a délvidéki magyar irodalom művelői, az írók ép ezekben a nehéz esztendőkhöz igyekeztek a délvidéki magyar nyelvet megtisztogatni azoktól az idegenszerűségektől, amelyek ezen a par excellence vegyes telepítési és nemzetiségi területen közhasználatosak voltak. Jól tudjuk, hogy székesfővárosunk, Budapest is tele volt ezekkel az idegenszerűségekké, sőt tele van még ma is, hiszen a világháború előtti korszak a leg-

vegyesebb lakosságot olvasztotta egybe. Ugyanígy voltunk a Délvidéken is és hol a szerb, hol a német hatást lehetett érezni a magyar nyelv szerkezetében és szavainál, így történelmet meg Bogner könyvében is, hogy számos olyan szerb szó előfordul, amelyeket a szerbek mellett élő magyarság már régebben átvett. Bogner több helyen maga is rámutat, hogy a kifejezés még a békeidőkben szivárgott át a magyar nyelvbe. A szerb uralom hatását inkább azoknál a szavaknál kell keresnünk, amelyek a megváltozott állammal, a katonasággal, iskolával, egyszóval intézményekkel és hivatalokkal kapcsolatosak.

Bogner József higgadtan és tárgyilagosan írta meg értékes tanulmányát s emellett a jó nyelvész gondosságával és elmélyedésével is. Ő maga tanulmánya végén szerényen megjegyzi, hogy kötete nem teljes, mert nem volt alkalom mások módszeres tapasztalataiból okulni. Mi azonban úgy érezzük, nagyon módszeres és gondos munkát végzett s hozzájárul ahhoz, hogy a trianoni békeszerződéssel ideiglenesen elcsatolt más országrészek nyelvi elváltozásait majdán egybe lehessen vetni és összehasonlítani. De hasznos és tanulságos a délvidéki magyarságra gyakorlati szempontból is a kötet, mert az idegenszerűségeket és átvett szavakat szemlélve szembe felismerve, hamarabb lehet a délvidéki magyar nyelvet megtisztítani tőlük és visszavezetni az egyetlen helyes és ősi alapra. Ép ezért a kötetnek nemcsak nyelvtudományi szempontból, hanem gyakorlatilag is nagy értéke van.

Csuka Zoltán

KÉT MODERN MAGYAR ÍRÓ CSEH FORDÍTÁSBA. (Kosztolányi Dezső: *Kravy básnik Nero „Nero, a véres költő”* című magyar eredetű fordítása és az utószót írta: Ján Kodet, Praha, 1942. Evropský Literární Klub kiadása, 249 l. — Nyírő József: *Snežná hora*. A „Die Schneeberge” című német fordításból csehre fordította dr. J. Blažková, Praha, 1942. Kvádr, nakladatelství a vydavatelská společnost s r. o. kiadása, 269 l.)

A cseh irodalmi élet újabban élénk érdeklődést mutat a magyar irodalom jelenléte iránt. Ennek az érdeklődésnek mind a cseh, mind pedig magyar részről megvannak az előzményei: a cseh szellemi életben Rádl professzor és köre jelentette az úttörést ezen a téren, nálunk legutóbb Sándor László szép Száda-fordítása mutatta, hogy a cseh-szlovák idők politikai feszültsége ellenére sem szakadt meg a szellemi vérkeringés Délkelet-Európa két népének szellemi élete között. Ez a két kötet a modern magyar irodalom két különböző irányzatát és korszakát képviselő, de egyformán jelentős írókat mutatja be a cseh közönségnek. Kosztolányi Dezső, mint ahogyan Ján Kodet-nek a regény fordítása sához írt utószava is hangsúlyozza, a magyar impresszionizmus kiemelkedő alakja, akinek Édes Anna című lélektani regényét már lefordították csehre „Služka” címmel. Nero történelmi regény, de egyáltalán örök emberi problémák drámai feszültségű feldolgozása is. — Nyírő József méltatását a könyv borítólapján kapja a cseh olvasó: székely eredete, a volt romániai kisebbségi életben játszott vezető szerepe, műveinek a székely havasok üde levegőjét magukból ársztó frissesége, amellyel az, hogy hennük drámai erővel

tárja fel a székelység kemény életharcát, a modern magyar irodalom legeredetibb alakjává teszik.

A két fordítás méltán nagy figyelemre tarthat számot.

Székely László

NAGY ISTVÁN: *OLTYÁNOK UNOKÁI*. Magyar Élet kiadása, 1942.

Nagy István regénye Romániában játszódik. Egy kis tanyáról indulnak el az események, s két nemzedék lépcsőfokán feljutnak a fővárosba, a balkáni háború idejéből a mai események kellős közepébe, a patriárkális, babonás, jobbgy-földesúri világából az iparosodó, munkásmozgalmas, vasgárdás, Károly-alkotmányos újjvilágba.

Mіндеzt az író két faluról elinduló tehetséges testvér, Dámitre és Alexa életének tükrében játssza le. Dámitre, az idősebb, gyermekes indulatból már öccse születésénél elfújja annak szülési babonából meggyújtott gyertyáját, s vele együtt a magáét. Ettől kezdve a két különböző természetű sarj élete állandóan keresztbe egymást, bármennyire is igyeksenek különböző utakon haladni. Eléinte más a természetük, később már felfogásuk is különbözik. Dámitre szeles fiú, az iskolában költőjének hívják, de álmodozó és élehetetlen. Alexa merész, ügyes, de inkább. Mindketlen géplakatosnak mennek, s Dámitre természete s tehetetlensége miatt az általa is jól ismert ingatag jellemű és érdekhajhászó, Vasgárda-vezetők karmába kerül, Alexa, mint öntudatos munkás, meggyőződéses szocialista lesz. Ettől kezdve tudják, hogy minden cselekedetük a másik veszedelmét is jelenti, de Dámitre nem tud a Vasgárda karmából szabadulni, Alexát meggyőződése nem engedi közel testvérehez. Csak akkor kerülnek össze ismét, mikor Dámitre végső csalódásában a Vasgárda-vezetők szemébe vágja aljasságukat, s a börtönben találkozik öccsével. De találkozásuk csak arra jó, hogy végkép belássák, megszüntek egymás számára létezni.

Az írónak ebben a beállításában van valamit oroszos, Dosztojevszkijes. A két testvér természete, problémáik, sorsuk fonódása, s talán a megoldás is, a nagy oroszra emlékeztet, anélkül, hogy határról lehetne beszélni. A kelet-európai sors-és szellemközösség bélyege ez. s Nagy István nagy feladatot vállalt, mikor ezt a bélyeglet tette regénye uralkodó jegyvé. Törökvisét azonban nem kísérte siker: regényének ez a mélyebbnek szánt, elméleti oldala sikerült legkevésbé. A problémák, mennél mélyebbek akarnak lenni, annál elmosodottabbak lesznek, s míg a két testvér ellentéte csupán természetükben mutatkozik meg, addig megértjük sorsuk különbségét, de mielőtt az elmélet is közbeszól, a tiszta határok elmosódnak, s a végén is nem látjuk tisztán, miért kell a két testvérnek végleg elszakadni egymástól.

Nagy István ereje: az események, az alakok és a környezet friss rajza. Regényének eseményeit szervesen, ötletesen és frissen bonyolítja, amihez módot ad neki, hogy rendkívüli mértékben ismeri anyagát. A világháború előtti oláh tanya nyomorult, jobbágy, kultúrátlan világa; a világháború utáni román falu, nyugtalanságaival, éleddíjével; a városi inasok, iparosok élete; Galac kikötő-negyede, kecskéi; a nagy politika, a kis emberek

körét is megmozgató hullámaival; a munkásrend lassú és tétova öntudatosodása; a Vasgárda, rajongóival és élődő hőseivel, az a politikai konjunktúra jellemetlen lovagjai; a román katonaság, stb., stb., mind friss mozgalmasságban ott hullámoznak a könyv lapjain. A szereplők is a két főszemély mellett élesen megfigyelt s jellemző elevénységgel felrajzolt alakok. A nagyapa, az apa, az anya, a testvérek, a „földesúr”, a falusi bíró, a leszerelt katonák, a pápa, a dászkal, a „bangyin” gépész, az inasok, a mester, a munkások, a mesterné, lányai, a mérnök úr, a kecsmáros, a gárdista diákok és vezérek, mind, mind ennek a világnak eleven és találó színeivel megrajzolt hősei. Itt nincs egy félreeső kezevónása Nagy István-nak.

Nagy Istvánban megvannak az elbeszélő írók legfőbb erényei: jó megfigyelő, kitűnő emlékező s pompásan tud beszélni a maga nyelvén, de a másokén is. Emlékei, megfigyelései Móríc Zsigmond-i bősséggel áradnak, s a nagy író jellemző közvetlenséggel tudja elő is adni azokat. S még egyszer mondjuk: ez az ő ereje: ez a friss és gazdag mesélőkedv, az életnek ez az eleven, találó ábrázolása — emlékek nélkül. Ezen az úton Nagy István legkiválóbb elbeszélőink közé emelkedhetik.

Érdekes, hogy az író román tárgyat választ. Ennek élményi alapja lehet, de cselekedete az olvasó szempontjából is nagyon hasznos, mert bepillantást enged egy velünk szorosan összekapcsolt nép életébe, amelybe kevesünknek nyílik alkalmom ily mély betekintésre. Nagy István megírhatta volna ugyanezeket Magyarországról is, de így többet tett: megmutatta, hogy a velünk szomszédos népek is ugyanazon a vajdácson mennek át, mint mi, a kelet-középeurópai népeknek egy s sorsa, vagy ahogy Ady mondja: „Dunának, Oltónak egy a hangja.” Nagy István érdeme az a tiszta, tárgyilagos hang, mellyel a román élet lényeit szemléli: velük szemben sohasem nemzeti, csak emberi állásfoglalása van. Könyvét, ha a mai politikai viszonyok engednék, minden változtatás nélkül le lehetne fordítani románra, s azt hiszem, a román irodalomnak is gyarapodása lenne, művészi és emberi érték szempontjából egyaránt.

Tóth Béla

BORSODY ISTVÁN: *BENEŠ*. Athenaeum kiadása. Budapest, 1943.

Borsody István valaha a kisebbségi sors közelségében tanulta szemlél-szemben szemlélni Massaryk és Beneš demokratikus elvek alapján alkotott műállamának, Csehszlovákiának gyöngéit s tanulta meg aprólékos vizsgálat alá venni ennek a műnek a szerkezetét, melynek alapja a propaganda homokjára épült. S most, hogy az áldemokratikusra felhízott Csehszlovákia immár évek óta halott, Beneš személyét helyezve az előtérbe, vizsgálja — immár többségi sorsból — vajjon milyen módszerekkel dolgozik Beneš a második emigrációban s lehet-e remény arra, hogy a tanulságokon okulva a megszületendő új Európában okosabb sorsot tudjon elképzelni a cseh népek annál a mélységénél, amelybe a nagy nacionalizmusok vették majmoló kis cseh nemzet végeredményben hullott. És pontról-pontra kimutatja, hogy Beneš ma sem tanult, következetesen azt az utat járja, amelyet az első világ-

háború előtt már egyszer végigjárt s ez az út, ha Beneš tervei sikerülnek, ismét csak egy második katasztrófa elindítója lenne, talán még nagyobb katasztrófa, mint a mostani.

Beneš a könyv szerzője „sovinizta gyűlölködéssel, nemzeti mohósággal és hatalmi terjeszkedéssel” vádolja s az olvasó a portré felrajzolása után szomorúan látja, hová vezethetnek kis és nagy népeket az ilyen jellemvonások. Mert az kétségtelen, hogyha csak Beneš személyéről is ír Borsody, a személyt sohasem lehet teljesen elválasztani attól a korszaktól, amelyben élt és jellemvonásai csak úgy fejlődhettek ki, ha ez a korszak az ilyen jellemvonások kifejlődését megengedve, alapot nyújtott rá. A gyűlölet tengerében megszületett párizskörnyéki békek kedvezhettek Benešnek és a Benešeknek s ejthették Európát és az egész világot abba a tévedésbe, hogy az etnográfiai határok meghúzásával a békét is biztosították. Mert kiderült, hogy néprajzi határokat Európában lehetetlen húzni. (Hiszen még a „nemzeti” Csehszlovákia sem ilyen határok alapján teremtődött, különben nem lett volna német és magyar kisebbsége, hogy a szlovákokról és ruszínokról ne is beszéljünk.) A néprajzi határok tehát csődöt mondtak az első világháború után, de mint a mostani világháború alakulásában látjuk, az új világháború után is aligha lehet ilyen határok alapján az új Európát elképzelni, mert akkor az örökkévalóságig húzhatják ide-oda a határokat, még sem lesz megoldás. Ez a megoldás a képmutatás, a csalás, az önzés, az imperialista gonoszok (tehát mindaz ami legfőbb fegyvere volt Benešnek) megszüntetését előfeltétel, tehát valóban egy egészen új Európának kell a vérből és szenvedésből megszületnie, hogy utána egy békés és nyugodt Európa következhesse. Beneš és társai pedig — legalább is eddigi terveik szerint — nem egy ilyen Európára gondolnak, hanem tovább akarják folytatni azt a veszélyes játszmát, amely már egyszer a szakadékba döntötte őket és nemzetüket. Hazug és machiavellista propagandákra nem lehet államokat és békéket építeni, ezt mondja Borsody könyvének tanulsága és ezt jó szem előtt tartaniok majdan azoknak, akik Európa új békéjét rendezni próbálják. Beneš szocialistának vallotta magát s Borsody kimondja az igazságot, hogy „más nemzetek elnyomása — nemzetközi viszonylatban — ugyanolyan bűn a szocializmus ellen, mint a nemzetben belül egyes társadalmi osztályok elnyomása”. Ez is igaz, Beneš viszonyla-

tában és minden más viszonylatban is. Csehszlovákia körül ellenséges gyűrű volt, „mert nem a szabad középeurópai nemzetek szabad együttműködésére építették jövőjüket” — írja Borsody és a csehek szörnyen megbűnhődtek ennek az alapigazságnak a megkerüléséért. Húsz év alatt egy sereg szerződést kötöttek Beneš világában s Borsody adataiból látjuk, hogyan semmisültek, tépődtek ronggyá ezek a szerződések. Szinte azt mondhatnánk, hogy az címűt húsz év a szerződések lábba tiprásának korszaka volt, mert az effajta benesi képmutató szellemből születek, szerzte egész Európában, sőt szerzte az egész világon. Az olvasó úgy érzi, hogy itt mindenki mindenkit becsapott, de vajon születetheti-e más, mint becsapás és szélhámoság abból a világból, amelyet a becsapás és szélhámoság békei teremtek Európának? Óh, bárcsak tanulna az emberiség ezekből a szörnyű példákából, s vigyázná arra, hogy a most megszülető új Európa ennek az ellenkezőjét jelentse.

A nemzetiségi kérdés természetesen szervesen beletartozott ebbe a képmutató, hazug rendbe s a wilsoni—benesi elgondolás szerint nem is juthatott máshová, mint kátyuba. De ez a kátyú legalább — reméljük — tanulsággal szolgál szolgál majd a nemzetiségi kérdés helyes megoldására, mert hogy nemzetiségi kérdés az új Európában is csak lesz, az bizonyosra vehető, hiszen olyan megoldást aligha lehet elképzelni, hogy egyetlen nemzetiség se éljen saját államának határain kívül.

Beneš legszörnyűbb tévedése mindenestre ott volt, hogy amidőn Csehországánál természetesen tartotta a történelmi határokat s ugyanilyen természetesen a szerinte „néprajzi” is — Csehszlovákiánál, ugyanekkor ennek természetességét tagadta Magyarországnál. Benešnél és társainál ma is a gyűlölet diktálja az új tervek kiépítését és szerintünk gyűlölettel nemzetiségi kérdést megoldani nem lehetett és ma sem lehet. Könyve végén Borsody saját szavainak igazságát olvassa Beneš fejére: „hazugsággal és erőszakkal eddig még egyetlen nemzet sem kerülte ki a sors csapásait”. Ha Beneš valaha igazat mondott, ez igaz s az igazságért ő maga bünhődött meg. Mi, akik a nemzetiségi kérdés józan és békes megoldásában rendületlen krisztusi hittel hiszünk, nyugodtan idézzük minden nemzet számára tanulsággal ezeket a mondatokat, Borsody fején találta a szegget, mikor könyvét ezzel a Beneš-idézetel fejezte be.

Csuka Zoltán

S A J T Ó S Z E M L E

MAGYAR SZEMLE. 1943 májusi szám. A szerkesztőség ezt a számot Szekfű Gyula a nagy magyar történetíró és a Magyar Szemle hosszú időn át volt szerkesztőjének 60. születésnapja alkalmából ünnepi számként adta ki s elejétől végig Szekfű személyének szentelte. A bevezető *gróf Bethlen* István, a szerkesztőbizottság elnöke írta, a többi tanulmány pedig a folyóirat legkiválóbb munkatársainak tollából a történetíró, a nagy magyar katolikus férfit, a nemzetpolitikus, az frót méltatja s külön tanulmány foglalkozik Szekfű Gyulával a „népi” íróval. *Gogolok*

Lajos a nemzetpolitika vonalán világítja meg Szekfű Gyula személyét s méltatja nemzetiségiszemléletét. Ezt a nemzetiségiszemléletet Széchenyi István példája vezeti s az 1842-es akadémiai beszéd az, amely Szekfű közéleti álláspontját is megszabja a nemzetiségi kérdésben. Széchenyi felfogása mellett Eötvös és Deák nemzetiségi felfogását tartja követendőnek és az 1868. évi 44. törvénycikk az a forma, amely hosszú időre biztosította volna becsületes végrehajtásával a nemzetiségi békét. Szekfű ismerte fel talán először a disszimiláció tényét és jelentőségét s ugyancsak ő mutatta

ki, hogy a középkori magyar állam nem ismerte, nem ismerhette az asszimilációt. A nemzetiségi kérdéssről vallott nézeteiben Szekfű Gyulát a méltányosság és természetjogi álláspont vezeti s egyben a nyilvánvaló „hungarico-politicum” tételeit, fanitását sok vita követte, ami nem is csoda, hiszen gondolatai merőben eltérnek a közgondolkodástól. De talán ép ezzel a bátor magatartásával — fejezi be cikkét Gogolák — vált Szekfű Gyula közéletünkben azzá, aminek sok-sok nemzedék tiszteli. — *Bisztray* Gyula a Magyar Szemle múltját ismerteti s ez a múlt egybekapcsolódik Szekfű Gyula nevével. Szekfű a lap alapítója óta állott az élen, egészen 1938 végéig, amikor súlyos betegsége miatt megvált a szerkesztőségtől. *Bisztray* ismerteti a folyóirat törekvéseit s ebből mi kiemelhetjük azt a részt, amely oly fontos és úttörő munka volt a magyar sajtóban; a kisebbségi sorsba szakított magyarság kérdéseinek állandó felszínén tartását és helyes megvilágítását. A megszállt területi magyarság kérdéseinek egész sor jeles cikkírója volt a Magyar Szemle. Ugyancsak ez a szemle adott igen jelentős mértékben helyet a külföldi magyarság kérdéseinek is.

ERDÉLYI SZEMLE, 1943 februári sz.

„Gondolatok a nemzetiségi kérdés rendezéséről” címen Dessewffy Sándor dr. ír cikket, amely mellett nem haladhatunk el szó nélkül. Talán nem is a cikkíró hibáztatjuk, mert hiszen minden tételődő magyar embernek vannak e kérdéssről „gondolatai”, hanem inkább a lap szerkesztőségén csodálkozunk (az egyébként igen buzgó cenzuráról nem is beszélve) amely az ilyenirányú cikkeknek helyet ad. Magyar középosztályunk feje amúgy is tele van a nemzetiségi kérdés háború utáni rendezésének ezerféle megoldási lehetőségével, amelyeket utcán, kávéházban s néha még előadásokon is hall a sok nemzetmentő magyartól. Kár volt e bonyolult és kényes kérdést még zavarosabbá tenni e cikk nyilvánosságra hozásával.

Sok helyes megállapítás is van a cikkben, amelyeket értékként könyvelhetünk el, de sajnos, még több a túlfűtöttség, a fantazmagória és az ellentmondó kijelentés, amelyek miatt az olvasó kétségbe vonja a cikkíró felkészültségét és megfontoltságát.

Izélitől közlünk néhány „gondolatot” és ellentmondást e cikkből:

Szerző már az elején nagy hangon kijelenti: „...csak két eshetőség van: — vagy ki kell rekesztenünk a nemzetiségeket országunkból... vagy pedig... és sokkal inkább... olyan állapotot kell teremtenünk, hogy önként beolvadjanak. Minden más elgondolás... alapvetően hibás”. S mégis hozzáfűzi: „Fellelhető még egy harmadik eshetőség is: az emberiség békevégya... és akkor a nemzetiségek valamely nemzeti államban megértésben élhetnek majd együtt. Előre látjuk azonban azt is, hogy... nem elég Magyarországot csak erre építeni.”

„A sovinizta álláspont ellenkezik az emberi joggal — mondja a szerző.” „A bőkezűség politikájának eredménye, hogy a nemzetiségek kiszorítják helyéből a befogadó nemzetet.” Viszont az sem helyes — mondja — ha csak „látszólag” adunk nekik jogokat, de gyakorlati végrehajtásuk elmarad.

Ellene van a szerző a konföderációs el-

képzésnek is, a kantonszerű „mellérendelt államok rendszeré”-nek, mert az Magyarországon természetellenes, mert bizonyos területekhez köti a nemzetiségeket és megnehezíti elvándorlásukat arról a helyről. (?)

De ellene van annak is, hogy egyes területek (pl. Erdély, Kárpátalja) önkormányzatot kapjanak, mert az a többi területekre veszedelmes lehet.

Elutasítja a nemzetiségek „személyhez” kötött jogainak megadását is, sőt a szent-istváni állam-eszmét azt mondja, le kell egyszer „számítani”.

Ellene van a kitelepítésnek is: „A kitelepítésnél figyelembe kell vennünk, hogy ez a megoldás a harcos, termelő és adózó alanyban való veszteségen kívül, az ellenségnek ugyanezen erőkhöz való gyarapodását jelenti egyben...” „Nem adhatjuk fel soha abbéli reményünket, hogy a nemzetiségeket idővel és mértékkel a magyarsághoz beolvasztjuk...”

„A lakosságcsere 1:1 arányban — báz egész Európára nézve járható út lehet, Magyarországon — nem.”

De „nem lehet megoldani úgy sem a kérdést — mondja a szerző —, hogy magyarokat telepítsünk a nemzetiségek közé... nincs annyi magyar, amennyit telepíteni kellene, ahhoz, hogy... beolvaszthassuk...” „Ezzel legfeljebb helyi érdekű problémákat oldhatunk meg...”

Fájdalommal állapítja meg a szerző, hogy a nemzetiségek magatartása a városok számára nem felel meg, régen látjuk túlléptünk a célon: az asszimiláció megszűnt...”

Végül is beismeri: „Ebben a pillanatban nem látom a megoldás lehetőségét.”

S mind e negatívumok után kijelenti: „A mi eszményünk... a pozitív magyar nemzeti politika. Egyetlen gondolat (??) se akarom hántani a nemzetiségeket, hajjuk szálát se (?) akarom megörbíteni...” „A magyarságvágyát” kell felkeltenünk az idegenekben — mondja jószívű cikkírónk.

De pár sorral lejjebb már egész más „húrokat” penget:

„A kenőcsök helyett az operáló késnek van itt szerepe. Ha tehát ma mintegy 15 vármegyéni területen szétszórtan élnek nagyobb tömegben nemzetiségeink... öszszé kell gereblyézni őket egy vagy két vármegyéni területre...” s így 14 vármegyéni visszahódítanánk a magyarság számára...” „Az áttelepítést... minden városból s azon helységekből... csinálnánk meg...” „amelyeknek vasútja van. A hegyi lakókat nem mozgatná meg” — mondja.

E nemzetmentő zavaros elgondolások után már a részletekbe is belekezd és elárulja például, hogy elsősorban a gazdagokat telepítse át. Majd beszél a kisajátítási alapról, a vagyonadóról és nemzeti-ségi kötvények kibocsátásáról stb.

A legérdekesebben a zsidókérdést akarja megoldani. Kár, hogy csak egy mondatot szent e fontos kérdésünkre: „A zsidókat pedig egy városba lehetne idővel öszszesűriteni.”

Ámbár az elején kevésnek találta a nagy kitelepítéshez szükséges magyarok számát, a cikk végén azt írja: „Magam csak nagyon durva kiszámítást végeztem arra, vajon elég magyar áll-e rendelkezésre a telepítés céljára, azt hiszem, hogy... elég-séges emberanyagot biztosítana és ha még mindig nem volna elég, tekintünk keletre,

turáni fajrokonaink felé és telepítsünk azokból.”

Ennyi, azt hisszük, elég volt ahhoz, hogy ismételen megállapíthassuk azt az igazságot, hogy nem oly egyszerű a nemzetiségi kérdés elintézése, mint ahogyan azt sok jószándékú magyar magában elképzeli. De legkevésbé lehet azt megoldani — Kolumbusz tojásához hasonlóan — sebtében, feleltlenül megirt cikkekcske keretén belül, amely tele van egymással elentmondó zavaros „gondolatokkal”. Nem, mert az nemcsak a mi akarunktól és elképzelésünktől függ, hanem sok-sok körülmény gátolja vagy segíti azt elő. S ma, amikor barát és ellentél még gondolatunk rezzenését is egyképen figyeli, jól fontoljuk meg, mit frunk le a fehér papírra, nehogy alkalmas pillanatban a bolhát elefánttá felfújva terejék ellenünk. Több felelősséget a nemzetiségi kérdés tárgyalásánál!

NATION UND STAAT. Wien, 1943. március.

E szám közleményeiből két tanulmányfolytatást emelünk ki. P. Bruck (*Die Völker Europas und das Reich*) a cseh történelem egy részét viszonyítja a Németbirodalomhoz. Itt is, mint előzőleg, azzal a föltevessel dolgozik, hogy a Németbirodalom s a felújított nyugat-római császárság fedik egymást, a Birodalom önmagával mindig azonos egység volt; mindaz pedig, ami a szomszédos államokban történik, lényegében a Németbirodalom szellemének és politikájának kisugárzása. Így állapítja meg, hogy a csehek 895 óta tartoznak a Birodalomhoz, amikor is a cseh hercegségek egyesülnek a Prezemysliddák fejedelemsége alatt s elismerik a frank birodalom főségét, Adalbert, a cseh uralkodóházból sarjadó térítő „a német nemzet római birodalmának” missziós szentje; térítő munkájával, Magyar- s Lengyelországban is, III. Ottó politikáját szolgálja, Kereszténység címen a Birodalom hatáskörét terjeszti ki. A szerző is elismeri, hogy a csehek sohasem voltak a nyugat-római császárság egyszerű vazallusai, hanem egy nagyhatalmi szövetség jelentős tagja. Hiszen a császári koronát cseh király is, IV. Károly viselte, az ő idejében Prága volt a birodalom kulturális és politikai központja, ott keletkezett a birodalom első német egyeteme, s a prágai udvari kancelláriában született meg az újfelnémet írásnyelv. Mindig inkább a cseh történezet felfogását igazolja, ami szerint a nyugat-római császárság nem német, hanem egyetemes, legalábbis egységes keresztény intézmény volt. Bruck itt és a következőkben bőszesen idéz cseh szerzőktől. Amint a császárság egyetemes jellege megszűnt, s németté vált, a két nemzet közt küzdelem kezdődött. A csehek kialakítják a cseh koronának, mint államuk szimbólumának és jogi személyének tanát, a kor nyelvén, vallási formában nemzeti harcot kezdenek a német befolyás és nyelv ellen, Huss Jánosnak ez a jelentősége; s eljutnak a messiánizmusig, a cseh nép hivatástudatáig. Podiebrád György még tovább lazítja a kapcsolatot, s már arra gondol, hogy teljesen kiválik a Birodalomból. A pápa és császár ellen irányuló éllé, s néhány német fejedelem rokonszenvezésével, elkészítette az első európai béketervet: a francia király vezetésével az európai keresztény államok szövetségét. (A terv valódi szerzője a grenoblei Antonius Marius.

P. Gy. csak elfogadta a francia tervét.) Ez is a cseh szabadság és függetlenségtörévések egy láncszeme volt. A törökvés azonban elbukott a mohácsi síkon. II. Lajos halálával Cseh- és Magyarország sorsközösségbe került a Habsburg-birodalommal. Ezután ismét közeledett a cseh és német nemesség: az utraquisták és a lutheránusok közösen harcoltak vallásszabadságukért I. Ferdinánd ellen.

Werner Hasselblatt: *Die Völker des Ostens* folytatása a letteket és lettgallokat veszi sorra. A lett nép őselemei az észl, liv és a finnugor kur törzsekben látja. A szomszédos népektől és a lettgalloktól az különbözeti meg őket, ami bennük a némethez hasonló; fajképükben északi hatások vannak. többségük evangélikus, tehát az északi protestáns kultúrkörhöz tartoznak, erős bennük a városias és a civilizációs hajlam. A lettgallok lettgal nyelven beszélő keleteurópai és keletbalti keverék, a nyelvük is vegyülék, hagyományuk nincs, kultúrájuk alacsony, katolikusok, kisparasztok. A lettekhez kevés a vonatkozásuk; legfőképpen annyit, hogy szaporaságuk révén ők foglalják el a városba költöző lettek helyét.

A lettek történetéből azt emeli ki az író, ami néppé-válással függ össze. Előbb és teljesebben szabadultak fel a jobbágyság alól, mint Közép-Európa vagy Oroszország többi részének lakosai. Az 1849. évi parasztreform közép- és nagyparaszt réteget teremtett, a nagybirtokot eltiltotta a parasztbirtok megvásárlásától. A lettek birtokállománya tehát — jobban volt biztosítva, mint a poroszoké. Az általános tankötelezettséget 1765-ben vezették be. Az első világháborúig a Baltikumban kisebb volt az irástudatlanok száma, mint Németországban. A 19. sz. közepén a lettek voltak az orosz birodalom keretében a gazdaságilag és kultúrában legfejlettebb parasztság; területük idilli, békés jólét és műveltség képét nyújtotta. Az 1869-es lengyel felkelés reakciójaként indult meg a nagy orosz nacionalizmus. Ez ellen védekezve váltak néppé a lettek. Közben szembekerültek a németekkel, mert nemcsak az orosz, hanem a német kultúr-függés alól is szabadulni akartak. Hibáztatták a területük német felső réteget, hogy megátolta korábbi, önállóbb és erősebb fejlődésüket. Az izmosodó lett intelligencia az orosz forradalmi irányokkal kapcsolódott, legradikálisabb része pedig együtt működött a bolsevistákkal. 1918-ban lettek alkották a bolsevik elítéscapatokat, a lettek lakosságuk arányszáma szerint megelőzték a kommunista pártban az oroszokat; közülük számosan nyertek magas állást a Szovjetunióban. A lett önálló állam nagyvonalú tanító és kutató intézményeket alkotott, erősen pártolta a művészetet. Intenzív művelődési vágyuk bizonyította, hogy Európában elsők voltak főiskolái hallgatóik arányszámával. Az újabb világháború ismét súlyos próbák elé állította e kis államot.

Nánay Béla.

REVUE D'HISTOIRE COMPARÉE. (*Études Hongroises*, 1943 XXI. évf.)

A magyar összehasonlító történet francia nyelvű folyóirata megújult szerkesztéssel az élen folytatja a Kárpátmedence történelmi kérdéseinek a világ nyilvánosságára előtérbe tárását.

Kosáry Domokos előljáró tanulmányát

ban az összehasonlító történet kérdéseit világítja meg.

Deér József a Magyarország és Horvátország közötti politikai kapcsolatok kezdetét, László és Kálmán király korát helyezi megfelelő történelmi és tudományos világításba. Hiszen — mint mondja — a legutóbbi idők politikai küzdelmeiben ez a kérdés elvesztette minden tárgyilagosságát. Megállapítja, hogy a horvát ügyekbe való magyar beavatkozás ebben az időben tisztán családi, dinasztikus jellegű volt.

Gáldi László a magyar műveltségnek az erdélyi román tudományos tevékenységre tett hatását vizsgálja. Az első kapcsolatok nyomai a humanizmus, majd a reformáció tudományossága terén jelentkeznek. A XVIII. sz. folyamán egyenesen a magyar irodalom hatására látják be a románok, hogy a nemzeti tudomány fejlődése élet-szükséglet. Ekkor indul meg Erdélyben a román nyelvtudomány, majd a történet-tudomány teljesen magyar forrásokra támaszkodva, az erdélyi triász: Klein, Sincsei és Maior révén, kiknek tanításai a későbbi román tudományosságra is nagy hatással voltak. „Az erdélyi iskola magyar orientációja tartós nyomokat hagyott. Befolyása az egész XIX. századon át tartott s napjainkig ér” — állapítja meg befejezésül a szerző.

Hadrovics László a szerb nemzeti egyházaknak a XVI., XVII. sz.-ban a szerb nemzeti jellem kialakulására tett hatását vizsgálja. A keleti egyházak abban különböznek lényegesen a nyugatitól, hogy a keletiek sohasem képeztek egy egyetemességű szervezetet egy fő alatt. Népek, államok szerint kis egységekre tagolódtak, mindig szoros kapcsolatban tartván a maga egyházi szervezetét az államival. Ezért van az, hogy az ortodox egyházak elválaszthatatlan egységre kapcsolódtak népeik életével, s az egyházi szervezet a hatalmi törekvések letétele nyese és a nemzeti öntudat főtényezője lett. Így volt a szerb ortodox egyházak is nagy szerepe a szerbség török idők alatti fennmaradásában, a szerb társadalom, erköltes, szokások stb. kialakításában. „A bizánci ortodoxia és a hosszú török uralom a szerb erkölcsi magatartást a nyugati felfogással ellentétes irányba formálta.” A XVII. század végén a szerbség nem ismeri a humanizmus, a jog és törvény európai fogalmait. A XVIII. század végén Magyarországra beköltöző szerbek eleinte sok zavart okoztak, míg a nyugati fogalmakhoz hasonulva, népiarsaiktól eltérő fejlődés útjára lépnek.

Urhegyi Emilia a szlovák irodalmi nyelv megteremtőjének, Bernolák Antalnak az életét és szerepét ismerteti. Különösen érdekes művének az a részlete, melyben Bernolák utóéletét a cseh és szlovák tudományban napjainkig vázolja.

Rónai András a Kárpátmedence népi viszonyainak legújabb alakulásáról nyújt sekondalú képet. A Kárpátmedence legnagyobb számú népe az egy tömbben élő magyarság, utána a sorrendben románok, szlovákok, németek, horvátok, szerbek, rutének, zsidók, vendek következnek. Külön megvizsgálja Rónai a városok népességi viszonyait, s számításából kitűnik, hogy a viszonylagos nemzetiségi többségű területen is a városok lakossága túlnyomóan magyar. Külön táblázatokban mutatja be a népességi viszonyok legutóbbi harminc évben történt változását. Gondos kritikai beszámoló a történet-

tudomány stb. területéről egészítik ki a testes kötetet kitevő számot, melynek összeállítására Eckhardt Sándor professzor és kiváló szerkesztőtársai érdeme.

Tóth Réla

NOUVELLE REVUE DE HONGRIE. 1943 május.

A szám több érdekes cikke közül különösen kettő tarthat számot a Láthatár olvasóinak érdeklődésére. Az elsőben **Tias Mortigijja**, zágrábi publicista, Milan Sufflay-nak, a horvát nacionalizmus ideológusának életéről és műveiről ír. Milan Sufflay igen színes és érdekes egyéniisége volt a horvát kultúrális és politikai életnek: egyszerre történész, írodalmár, filozófus, nemzeti ideológus, politikus és harcos forradalmár. „Legfontosabb szerepe — jegyzi meg szerzőnk — kétségtelenül a horvát történet filozófiai kutatásában áll, melynek alapján megalkotta a modern horvát gondolkodás és a nagy európai közösség épületét. Milan Sufflay munkásságát még a régi monarchiában kezdte: tanársegéd volt a Nemzeti Múzeumban. A horvát nemzet sorsát szerinte az határozza meg, hogy Nyugat és Kelet határán fekszik, s hivatása, hogy „a fehér Nyugat védelmezője” legyen.” A horvát törekvéseknek joguk van Európában erkölcsi támogatására, sőt — saját szavai szerint — „A horvát nemzetnek, mint a nyugati civilizáció hatalmas birodalma tagjának, joga van fölkelni minden elnyomás ellen. S ha ez nem megy másként, Nyugathoz fog fordulni, Occidentem appello.”

Sufflay nemzeti érzéséért üldözöttség, börtönt szenvedett a szerbek alatt, s végül is, igazi balkáni módon meggyilkolták. Sufflay új fogalmazást adott a régi horvát politikai eszmének, új tartalmat és új alapokat. — fejezi be cikkét szerzőnk. — Igen érdekes még **Szabó István** tanulmánya Magyarország és a kisebbségek középkori viszonyáról. Az ország lakossága ebben a korban kb. 4 milliót tett ki — s ebből 3,200,000 lehetett magyar. A magyarokon kívül számottevő mértékben még tótokat, németeket, románokat és rácokat találunk. Számuk kb. 800,000—1,000,000 volt. A magyarság földrajzi elhelyezése is egységes volt. Az állam és az idegen népelemek viszonyát az határozza meg, hogy azok hívásra, egyszerre jöttek-e vagy csak úgy szívórogáltak. A velük való bánásmódban s az államhatalomhoz való viszonyukban nemzeti szempont nem érvényesült.

Az egyes népesorportok kiváltságai sem nemzeti, hanem társadalmi jellegűek — „Az államnak az önkormányzatokban és kiváltságokban megnyilatkozó magatartása a kor szemléletében azt jelenti, hogy az állam az önkormányzatban és kiváltságos jogokban részesített nem magyar népelemeket e kiváltságok útján illeszti be az ország társadalmi szerkezetébe.” — A népi élet természetes fejlődésében azonban e kiváltságokon kívül a tömeg kiterjedése és földrajzi elhelyezkedése is számított. A nem magyar elemek népességének sorsa e természetes erők hatása alatt önként, mesterséges beavatkozás nélkül alakult. „Az államhatalom a népesség maradványosságát és kifejlődését nem gátolja, s bár nemzetiségi céllal nem erősíti, a népességet tápláló elszigeteltség, sajátos életforma és hagyomány erejét társadalmi osztály önkormányzatok és más kiváltságok révén

mégis fokozza.” A magyar állam magatartásában csupán a zsidókkal és az izmaelitáknak nevezett különböző mohamedánokkal szemben mutatkozik törés. A nemzetiségek sorsára természetesen nagy hatással volt az állam magatartásán kívül a „népi együttélés” természetes ereje, melynek következménye vérségi keveredése és elgyedése volt.

Tóth Béla

DEUTSCHTUM IM AUSLAND. 1942. nov.—dec. Stuttgart.

E füzet Oroszország, főként a Kaukázus népeivel foglalkozik. **W. Hasselblatt** (*Die Abgrenzungselemente der Völker der Sowjetunion*) közli a Szovjet 1941. évi népességi megoszlását. A szovjetkimutatás szerint 52 százalék orosz, 48 százalék nem orosz. A szerző úgy gondolja, hogy megfordítva: 48 százalék az orosz és 52 százalék a többi nép. A lakosság elhatárolását több és változó szempontok szerint végzi. Az oroszoktól elhatárolja az észteket és letteket, hogy már a 18. sz.-ban jó anyanyelvű iskoláik voltak, protestánsok, paraszt földtulajdonuk van, túlnyomóan a litvánok az északi faji elem. A litvánok az orosz állam, egyház és a lengyel felsőbb osztályok szociális nyomása ellenére megőrizték népiségüket. Az oroszoktól katolicizmusuk, a lengyelektől parasztvoltuk s nagybirtokellenes magatartásuk választja el őket. A zsidókat elkülöníti az, hogy a cári rezsimben semmi részük-szerepük nem volt.

A kaukázusi népeket négy főcsoportban tárgyalja Hasselblatt. A grúzok ősrégi kultúrnép, erős bizánci hatás alatt álltak. A 19. és 20. sz.-ban nagymértékben áthatotta értelmiségüket a marxizmus. Az örmények is ősi kultúrájú nép. A rendiség ismeretlen náluk. Vallásuk katolikus. Erivanban székel a világ örményeinek egyházi feje. Az azerbajdzsánok szíti mohamedánok. A hegyi népek állítólag 99 nyelvre oszlanak.

A finn-ugor csoportok közt nem fejlődött ki az összetartozás érzése. Közülük több, mint félmillió teljesen eloroszosodott. Fajtypus szerint a mordvinok szőkék, arcsontjuk kiáll, a marik (csereim-szek) bőre sárgás, szemük ferdevágású, színe sötét; az udmurtok (votjakok) nyúlánkok, szőkék, szemük színe világos; a komik (zürjének és permiek) erősen elütnek az ismert keleti finn-ugor tipustól: szemük, hajuk sötét, de vannak közöttük szőkék és kékszeműek is. Vállalkozó, kereskedő szelleműek.

A török népek álltak valamennyi oroszországi nép közül leginkább ellene a kommunizmusnak. Közülük legkultúraltabbak a jözan, szorgalmas, alkoholkérülő tatárok.

A cári imperializmus csak az 1863. évi lengyel fölkelés után vált nacionalistává, de még így sem tett a politikája egysége-különbséget az oroszok és nem oroszok között egész az 1905-ös forradalomig. A szovjet alatt jogot nyertek a birodalom népei a saját nyelvű iskolázáshoz, igazgatóshoz és törvénykezéshez, de az orosz, mint összekötő nyelv, különáll.

Az oroszokról, ukránokról, fehér oroszokról a folytatás fog beszélni.

U. Frey (*Ist der Kaukasus Völkerbrücke oder Völkerwiege?*) Futó pillantást vet a Kaukázus történetére. Kijelenti, hogy nem áll meg többé a régi felfogás, mely az Európában a Kaukázuson túl elterjedt kaukázusi fajról szólt. Rámutat, hogy a Szovjet a kaukázusi nyelveknek és nyelv-

járásoknak, amennyire csak lehető volt, kulturális autonómiát adott, de még így is számos nyelv maradt műveletlenül. Ismerteti a kaukázusi népeket tizenkét csoportban. Végül megfelel a feltett kérdésre: a Kaukázus népviasztó, a népek hidja Ázsia és Európa közt, sőt legalább egy tucat nép bölesője is.

M. K. v. Strotha (*Die Völker des Kaukasus und seine Vorländer als kartographische Aufgabe*) kimutatja, mily nehézségbe ütközik jó térképet készíteni a Kaukázus népeiről. Ismerteti az eddigi vonatkozó jelentősebb térképeket.

M. Saebel (*Fremdstämmige im deutschen Hof- und Hauswesen der ehemaligen Kaukasussiedlungen*) A múlt század elején két német csoport: földművesek és kézművesek, majd intellektuális vándoroltak a Kaukázusba, részint Németországból, részint a Baltikumból. A kaukázusiak segítségével virágzó ipart és gazdaságot fejlesztettek. A viszony jó volt a munkáltató németek és a dolgozó kaukázusiak közt. Ez a viszony a kommunizmus alatt megszünt.

I. Theunis (*Die niederländische Auswanderung in das Reich*) rávilágít, mennyit köszönhet Németország a hollandoknak. A középkorban a német keleti hódítások területét a hollandok népesítették

be és művelték meg. Kisebb méretű település folyt a vallásüldözések idején. A 30 éves háborúban elpusztult német vidékeken, Nagy Frigyes alatt a pusztai területekre ismét hollandokat telepítettek. Az első világháború előtt Westfáliában s a Rajna mentén 150.000, magában Düsseldorfban 25.000 holland élt. A 20. sz.-ban elhidegült a két nép viszonya, különösen a holland értelmiség fordult el a németektől.

Fr. J. Brecht emlékezik *Martin Beheim* német utazóról és felfedezőről.

A *Kortörténet*-rovat felsorolja a magyarországi német középiskolákat. Gimnázium van Apatinban, Besztercén, Budapesten, Pécsen, Ujverbáson, Szászrégenben, polgári iskola Baján, Besztercén, Némethlyon, Bruckon (Hidas?), Nagykárolyban, Kolozsvárt, Ujvidéken, Ujverbáson; tanítóképző Ujverbáson Szászrégenben; kereskedelmi iskola Budapesten. Nemzetiszocialista fiánvelőintézet van Budapesten, Besztercén, Pécsen, Bruckon, Nagykárolyban, Mukácsban, Szászrégenben, leánynevelő Nagykárolyban és Budapesten. Ezek legfontosabb csoportvezetők képzése. — A repülőátutazásoktól sújtott Hamburgból és Westfáliából 8500 gyermeket láttak vendéggül a magyarországi németek.

Nánay Béla

Ó R H E L Y

IFJ. NAGYBÁNYAI VITÉZ HORTHY MIKLÓS KÖVET RÁDIÓÜZENETE A BRAZÍLIAI MAGYAROKHOZ

A magyar rádió tengerentúltra irányított rövidhullámú műsora keretében május 22-ről 23-ra virradó éjszaka közvetítette ifjabb nagybányai vitéz Horthy Miklós rk. követ és meghatározott miniszter rádióüzenetét a Brazíliában élő magyarsághoz. A rádióüzenet, amelyet a Láthatár olvasói részére itt feljegyzünk, a következőképpen szól:

— Brazíliai Magyar Testvéreim!

— Igéretemhez híven, újból szólok Hozzatok, hogy a közöttünk a hazafiúi szeretet alapján fennálló kapcsolatot továbbra is ápoljam. Bizonyoságot teszek ezzel arról, hogy gondolok rátok, de egyben figyelmeztetek Benneteket a közös származásunkból eredő és soha el nem múlható vérségi kapcsolatainkra is.

— Hála az évszázak törvényszerűségének, beköszöntött a tavasz. A tél zordon-ságát a föld ébredése és az új munka örömei váltják fel. Amidőn a nap melege új életet varázsol a magyar róna legkisebbik fűszálába is, fájó szívvel gondolok az örök virágzás és természet annyi szépségével megáldott Brazíliára és az ott eltöltött boldog időkre. Ti vagytok a tanúi annak, hogy mennyi szeretettel igyekeztem ott fajtám viszonyain segíteni és az új hazátokkal való kapcsolatainkat — a barátság és józanság alapján — kimélyíteni.

— A sors ezen álmaim teljes megvalósítását — sajnos — nem tette lehetővé. De most, midőn az ottlétem végéről származó emlékeim kezdenek feledésbe merülni, ismét hiszek abban, hogy e rendkívüli világégés elmúlása után megint csak meg fogjuk találni azt a közös utat, amely a mi nemzetünk és a Titeket magába ölelő világrész közötti kapcsolatoknak újra való

felvételét és reális kiépítését előzza.

— Amint én gondolok rátok, éppúgy veletek vannak gondolataim itthoni barátaitok és rokonaitok is. Bizony, nem könnyű az életük nekik sem, de becsülettel teljesítik kötelességüket, kiké a maga helyén. Munka mindig akad, de Isten segítségével a munkáskezek is rendelkezésre állnak, főleg most, amikor már ismét körünkben vannak a nehéz harcokból hazatért véreink. Sajnos, többeket a háború vihára elragadtatott sorainkból. Ezek emléket imáinkba foglalva, kegyelettel őrizzük meg.

— Az idők, amelyeket ma átélünk, a legnagyobb válságot jelentik, melyet az emberiség valaha is átélt. Az ilyen időkben a kis lélekszám, fizikai vagy fegyveres erő tekintetében gyengébb nemzetek sorsa természetesen nem kizárólag önmagukon fordul meg. A kis nemzetek nem húzhatják meg magukat a történelem árnyékában és talán gyakran azzal mentik meg pusztai létüket, amit a legszívesebben elkerültek volna. A veszélyeket és áldozatokat a sors kényszerűsége folytán kell magukra vállalniuk.

— De éppen ezért a kis nemzeteknek — a lehetőségek határain belül — olyan magatartást kell tanúsítaniuk, hogy a világ megbeesülését kivívják és bebizonyítsák az emberiségnek, hogy szükség van rájuk és közreműködésükre.

— Ezeréves történelmünk folyamán a keresztény civilizációért hozott nagy áldozatainkat, melyeket a Keletről jövő betöréseknek Európától való távollétásával hoztunk, a nyugati nemzetek nem igen ismerték el. Ennek oka pedig az volt, hogy ők éppen a mi áldozataink révén nem jutottak soha abba a helyzetbe, hogy a civilizációt elpusztító hadak regetegével közvetlenül találkozzanak volna. Ennek köszönhető, hogy ők naggyá és hatalmas-

sá fejlődhettek, mi pedig lélekszámában, anyagi erőnkben és a világ figyelmét anynyira felkeltő monumentális kultúrákban kisebbek és szegényebbek maradtunk.

— A jövőbe és a hivatásunkba vetett hitünk mindennek ellenére más népeknél soha nem tapasztalt elemi erővel él bennünk és mutatkozik meg egész történelmünk folyamán. Talán nincs még egy népe a világnak, amelyet annyiszor akartak eltemetni, mint minket. De mi ismételtén kiragadtuk magunkat a homályból és a pusztulásból és megtisztult erővel foglaltuk el a bennünk megillető helyet a történelem színpadán.

— Az ilyen rettenetes és vészekkel terhes kornak, amelyben ma élünk, szilote törvényszerű következménye, hogy a szellem és az erkölcsök romolnak. Egynéhányan a vak gyűlölettel, az erkölcszeten nyereszkedéssel és a testvérek hulláin való átgázolással igyekeznek maguknak hatalmat és helyzeti előnyöket kiharcolni. A történelem pedig már megantitott benűnket arra, hogy mindig akkor bukott el a magyar, amidőn „a politikai pártok jobban gyűlölték egymást, mint amennyire szerették a hazát”. De amint mindig a saját hüneink buktattak el bennünket, úgy viszont csakis a saját érények voltak azok, melyek mindig újra és újra fel-emeltek.

— Most, amidőn nemcsak hazánk, hanem az emberiség és az egész világ civilizációja forog kockán, arra kérlek Benneteket, ne gyűlölködjünk egymással se külföldön, se itthon! Hanem *tartsunk össze!* És kéz a kézben haladjunk a magyar fel-támadás útján a megértést, szeretetet és erőt sugárzó glóriás magyar címer három halma és kettős keresztje felé!

NAGY ÉRDEKLŐDÉSSSEL TARTOTTÁK MEG A MAGYAROK VILÁGSZÖVETÉSÉ- NEK IDEI KÖZGYŰLÉSÉT

A Magyarok Világszövetsége az idén május 10-én délelben tartotta meg Budapesten saját helyiségében ezévi rendes közgyűlését, amelyen nagy és előkelő közön-ség vett részt. A belügyminiszter képviselében ott láttuk Tomcsányi Kálmán m. kir. titkos tanácsos, államtitkár, ifj. vitéz nagybányai Horthy Miklós volt brazilai követünket, Bárdossy László ny. miniszterelnököt, Paikert Géza min. tanácsost, a kultuszminisztérium elnöki C. osztályának vezetőjét, Papp József min. tanácsost, Némethy Károly székesfővárosi tanácsnokot, a kulturális osztály vezetőjét, Karaffiáth Jenő ny. minisztert, Balogh Jenő és Lukács György ny. miniszteri tanácsosokat, Wünescher Frigyes, a Hangya alelnök-vezérigazgatóját, Nelky Jenő ny. követ, mh. minisztert, Ghika György volt newyorki követet, Barkóczy György min. tanácsost, a külügyminisztérium 9. ügyosztályának vezetőjét és másokat.

A közgyűlést báró Perényi Zsigmond, a Világszövetség elnöke vezette, az elnöki emelvényen mellette volt Ripka Ferenc ny. főpolgármester és Nagy Károly a Világszövetség igazgatója.

A közgyűlés megnyitása után Nagy Károly igazgató beszámolt a Magyarok Világszövetsége múltévi működéséről, amely a háborús nehézségek ellenére is feljegyzésre méltó eredményeket ért el. A külföldön élő magyarok ma is szeretettel gondolnak hazájukra és ennek egyik beszédes megnyilatkozása volt az, hogy az argentinai magyarság a Világszövetség útján ado-

mányt küldött a Magyar Vöröskeresztnek Budapestre. A mindig ritkábban érkező hírekből is látható, hogy tengerentúli magyar testvéreink — mint általában többi külföldön élő testvérünk is — a sok nehézség közepette is megállják helyüket és megbecsülést szereznek önmaguknak és az egész magyarságnak is. A Világszövetség hathatósan közreműködött abban, hogy a tavaly visszaérkező külföldi magyarok segítségét kapjanak. Különösen a Perzsiából hazatérő magyarok családtagjai élvezték a Magyar Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Iroda segítségét, valamint a Magyar Vöröskereszt támogatását is.

Megemlékezett Nagy Károly mindazokról az intézményekről és testületekről, amelyek a múlt évben a Világszövetség munkájában támogatták és megemlékeztek a rádiót is, amely az elmúlt évben is lehetővé tette, hogy minden kedden rövidhullámon át szólhasson a Világszövetség a külföldi magyar testvérekhez. Jelentősen gyarapodott az elmúlt évben a Világszövetség múzeuma és könyvtára is. Karácsonykor korácsosnyfa ünnepséget rendezett a Világszövetség, hadd érezzék külföldön élő magyar testvéreink, hogy a szent estén is meleg szeretettel gondol az óhaza minden külföldön élő magyarra. Augusztus 15-én országos ünnepséget rendezett a Világszövetség Julián barát szobránál és ezen az ünnepségen dr. Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter mondotta az ünnepi beszédet. Megtette a Világszövetség az első lépést a magyarok II. világtkongresszusa ama határozatának megvalósításához, hogy a külföldi magyarok részére Budapesten minél előbb Magyar Házat kell felépíteni.

Zlinszky György a közgyűlésen visszatámasztotta Vámbéry Rusztemnek egyik amerikai lapban megjelent Magyarországról ellenes cikkét. Almásy János a bécsi magyarok életéről számolt be, Gregorevics Miksa pedig a zürichi magyarok működéséről. Horváth Anzelm főtitelendő, aki nemrég tért vissza Braziliából, az ötven ezer főnyi braziliai magyarság életét ismertette.

Nagy jelentőségű bejelentést tett a közgyűlésnek Halácsy Dezső író, a Világszövetség alapító tagja. Bejelentette, hogy egy nagyszabású munkán dolgozik, amely „A világ magyarságáért” címen az idei évben fog megjelenni és könyvének tiszta jövedelméből 10.000 pengét ajánl fel a Magyarok Világszövetségének a Külföldi Magyarok Háza-alap javára. Amennyiben a könyv tiszta jövedelme nem érné el a felajánlott 10.000 pengőt, a különbözetet mástermészetű írói vagy közírói jövedelméből fedezné. Hangsúlyozta Halácsy, hogy magánvagyonra nincs, kizárólag keresetéből él és a felajánlott tízezerpengős adományt írói munkájából kívánja kitermelni. A közgyűlés nagy lelkesedéssel és tapsal fogadta Halácsy Dezső bejelentését.

Sebestyén Endre azt indítványozta, hogy a jövő évben adja ki a Magyarok Világszövetsége Kossuth Lajos írásainak egy breviáriumát, amely főleg a nagy magyar államférfi külföldön elmondott beszédeinek legszébbjeit tartalmazná. A közgyűlés úgy határozott, hogy mindkét indítvány megvalósításával az elnökséget bízza meg. Végül Nagy Károly igazgató bejelentette, hogy a Világszövetség az idei év 1924-ig kezdve előadásorozatot rendez a külföldi magyarok életének széleskörű megismerésére.

A KÁRPÁTALJAI TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG ÉVI KÖZGYŰLÉSE

Nagy érdeklődés előzte meg a Kárpátaljai Tudományos Társaság május 20-án tartott ungvári közgyűlését, melyen Tomcsányi Vilmos Pál kormányzói biztossal és Sztojka Sándor munkácsi egyházmegyei püspökkel az élen a kárpátaljai vezető személyiségek, az irodalmi, művészeti és tudományos élet képviselői vettek részt.

Iliczky Sándor kárpátaljai főtanácsadó, a Kárpátaljai Tudományos Társaság elnöke hosszabb beszédben méltatta az elmúlt esztendő értékes kulturális munkáját, majd vázolta azt a szellemi küldetést, melyet a Társaság egyrészt a ruszin értelmiség és nép, másrészt a ruszinság és magyarság között tölt be. Hangsúlyozta, a Társaság elsősorban azért alakult, hogy levezesse azokat az idegenszerű irodalmi, kulturális és politikai törekvéseket, amelyek a múltban szembeállították a ruszint a ruszinnal. Azelőtt nagyorosz és ukrán politikum, orosz és ukrán irodalmi irányzatok bomlasztották a népi és értelmiségi egységet, most a népi nyelvből kialakítandó tiszta ruszin irodalmi nyelven munkálkodik a Társaság, mely már eddig is többet tett a ruszin művelődés és irodalom terén, mint az elmúlt évtizedekben az orosz és ukrán irányzatok politikai-irodalmi egyesületei, a Duchnovics-társaság és a Proszvita együttevő. A Társaság szellemi célkitűzéseit ismertette, örömmel számolt be az illusztris előadó arról, hogy a ruszin értelmiségi ifjúság nagy lelkesedéssel csatlakozott a Kárpátaljai Tudományos Társaság munkájához, mely különösen azért lehetett eredményes, mert a napi politikát teljesen távol tartották a kulturális szervezettől. Iliczky főtanácsadó, a Társaság elnöke a továbbiakban méltatta Tomcsányi Vilmos Pál, Kárpátalja kormányzói biztosa nagyvonalú támogatását a ruszin könyvkiadás és az u. n. nyelvi kérdés terén, melyet — mint mondotta — Kárpátalja kormányzói biztosa tanubizonyágot tett amellett, hogy a magyar kormányzatnak széleskörű elgondolása, értékes koncepciója van a ruszin-kérdésben. Nagy horderejű tényként említette, hogy Sztojka püspök főpásztori oltalmába vette a Társaság működését s ezzel mintegy atyai áldását adta a Társaság kebelében kialakuló magyar-ruszin kulturális együttműködésre és a rutén népi-irodalmi nyelv jövőjének fejlődésére.

A nagyfontosságú elnöki megnyitó beszéd után dr. Harajda János, a Társaság ügyvezető igazgatója részletes beszámolót adott a Társaság multesztendőkészítési munkásságáról. Röviden vázolta a kiadványok terén elért újabb eredményeket: Egy év alatt a Társaság Népkönyvtársaságában tíz könyv jelent meg és rendszeresen megjelenik a Társaság három folyóirata, a magyar-ruszin nyelvű Zorja (Hajnal), a Literaturna Negyilya (Irodalmi Vasárnap) és a Ruszjki Molodecsj (Ruszin Ifjúság), mely folyóiratok általános népszerűségnek örvendenek. A ruszin ifjúsági lap 8000 fiatal olvasója igazolja, hogy a ruszin ifjúság a Kárpátaljai Tudományos Társaság kulturális és népnevelő mozgalmá mögé sorakozott fel. Harajda igazgató a jövő feladatairól szólva népi olvasóköri és egy kárpátaljai néprajzi múzeum felállítását sürgette, majd megszívlelendő szavakat mondott egy kárpát-

aljai szakkönyvtár létesítését illetően, mely a közelműltben alakult Dunántúli Tudományos Intézet munkáját ruszin viszonylatban alkalmasan támogatná. A Kárpátaljai Tudományos Társaság — mondotta beszámolója zárórészében Harajda dr. — nem elszigetelt jelenség a magyar kulturpolitikában, hanem egy tájegység kifejezője, mely maga is része a nagy nemzeti egységnek.

A színvonalas kulturpolitikai beszámoló után a közgyűlés az elnökség indítványára hódoló táviratban köszöntötte Magyarország kormányzóját és dr. Szinyei Merse Jenő kultuszminisztert egyhangú lelkesedéssel a Kárpátaljai Tudományos Társaság tiszteletbeli tagjává választotta. k. g.

SZENDE ZOLTÁN, folyóiratunk régi, szorgalmas munkatársa az elmúlt hónapban hirtelen elhunyt. Csendes és látszatra nem fontos, ú. n. aprómunkát végzett a tanulmányírás terén, de cikkei mindig lelkiismeretes, gondos előtanulmányok eredményei voltak. Főleg bolgár viszonylatban írt folyóiratunk részére sok cikket, legutóbb pedig igen érdekes és figyelemre méltó tanulmányt írt a finnországi svéd nemzetiségi kérdésről. Emlékét szeretettel fogjuk megőrizni.

MORAVEK ENDRE MIN. O. TANÁCSOS, munkaközösségünk tagja május hó 13-án Léván tartott nagyszerű előadást a korszerű magyar nemzetiségszemléletéről. A város háza nagytermet zsúfolásig megtöltötte a hallgatóság. A bevezető szavakat dr. Hetényi Rezső alispán mondotta, a zárószavakat pedig Schubert Tódor kormányfőtanácsos, aki egyébként az előadás lelkes megrendezéséért is elismerés illet meg. A közönség mindvégig nagy érdeklődéssel hallgatta az előadást és teljesének lelkes tapsal adott kifejezést.

A Láthatár májusi számának címlapján dr. vitéz Nagy Iván „A külföldi magyar sajtó” című tanulmányával kapcsolatosan közölt „A Magyar Száműzöttek Lapja” c. lap első oldaláról készült fénykép másolatának eredetijét a Magyarok Világszövetsége hocsátotta rendelkezésünkre.

A DÉLVIDÉKI SZEMLE (Szeged) májusi számában Hadrovics László a délszláv nyelvészet magántanára a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen „A szerb nacionalizmus kialakulása és a magyarországi szerbség” címmel írt tanulmányt. Ebben rámutat arra, hogy a szerb nemzet újkori történelmének messzeható következményeinél fogva egyik legjelentősebb eseménye az a nagyarányú vándorlás volt, amelynek kapcsán 1690-ben Csernovics Arzen szerb pátriárcha mintegy 150 — 200 ezer főnyi néppel a császári hadakat a Balkánról visszazorító törökök elől menekülve átlépte a Dunát és Magyarországra költözött. Ezáltal a szerb egyház súlypontja Magyarországra tevődött át s ez a magyarországi szerbség politikai fejlődésére beláthatatlan következményekkel járt. A szerbeknek Magyarországon tisztán vallási és egyházi alapon sikerült a maguk számára bizonyos különállást biztosítani. A magyarországi szerbség már a XVIII. században nemzetiséget alkotott, csak hogy politikai kívánságai egyelőre valási és egyházi köntösben jelentkeztek. A félig egyházi, félig politikai természetű jogoktól csak egy lépés kellett, hogy a szerbek már a XVIII. század folyamán

Magyarországon autonóm területnek, az úgynevezett vajdaságnak kijelölését követeljük a maguk számára. A szerb egyházi autonómia a politikai aspirációk tulajdonképpen elindítója. A Balkánon élő szerbséggel ellentétben a magyarországi szerbség egy évszázad alatt (a XVIII. század folyamán) kultúrában messze megelőzte a török uralom alatt maradt nemzetrészt. A szerb népből a 18. század végéig csakis Magyarország talaján tudott felemelkedni olyan műveltebb polgári réteg, amely alkalmassá lett a nemzeti öntudatot átforgató nagy nyugati eszmé-áramlatoknak, t. i. a felvilágosodásnak és romantikának befogadására és az egész nemzet felé való közvetítésére. Más szóval a hazai szerbség lett az egész szerb nemzet szellemi vezére és mai értelemben vett nemzeti öntudatának kialakítója. Így érthető, hogy a XVIII. és XIX. század fordulóján éppen a magyarországi szerb polgári társadalomból emelkedik ki az író, aki a nyugati eszméket elsőnek közvetítette a szerbség felé: Obradovics Doszitej. Ő az, aki a szerb népi nyelvnek az irodalomba való bevezetését sürgette. Elsőnek szakított a szerb népi népszemlélet régi vallási-egyházi tradícióival s ha egyelőre csak irodalmi síkon is, a szerb nép vezetésében szerepet kért a nyugati műveltség felnőtt világi elem számára is. Irodalmi munkásságát a legkülönbözőbb tájakon politikailag széttagoltságban élő szerbség összetartozásának gondolata irányítja. A szerbség körében ő a legelső, aki a régi vallási-egyházi népszemlélet helyébe az új nyugati eszmék alapuló nyelvi és kulturális nemzeti egység fogalmát állítja. Munkássága nyomán ezek az eszmék először a magyarországi szerbségben váltak tudatossá s így alakult ki az úgynevezett nagyszerb eszme, amelynek végső megfogalmazását mintegy félszázaddal később a szerb nemzeti öntudat klasszikus tanítója, Karadzsisz Vuk adta. Ő azt tanította, hogy a Balkánon és a vele szomszédos középeurópai területeken tulajdonképpen csak egy szláv nemzet él: a szerb. A többi népek csak kiágazási, vagy különböző törzsei ennek a nagy szerb nemzetnek és el kell jönni annak az időnek, amikor ezek a népek valamennyien a nagy szerb nemzetben fognak egyesülni. A modern szerb nemzet-eszme és hivatástudat kezdetei tehát a magyarországi szerbség körében a VIII. század utolsó évtizedeiben fejlődtek ki és innen terjedtek szét. Ugyancsak a magyarországi szerbek voltak azok, akik a törökellenes szerb felkelést nemzeti irányba terelték. És amíg a XIX. század első felében a szerb nacionalizmusnak Magyarországról kiindult eszméi lassanként a belgrádi politika alapítványozójává váltak, ezalatt a magyarországi szerbség, főleg kulturális téren, elsősorban magyar mintára fejlesztette tovább a nemzeti öntudatosítást. Szerb kultúrintézményeket létesítettek és ami a legfontosabb, Magyarországon alakult ki az új, európai értelemben vett irodalom s vele együtt a színjátszás, ami által a nemzeti öntudat a szélesebb rétegek felé is útát talált. — A Délvidéki Szemle májusi számában Bálint Sándor, a néprajz tanára a szegedi egyetemen „A délszláv néphit körvonalai” címmel írt cikket. Ebben azt hangsúlyozza, hogy a néprajzi kutatás terén aligha van sürgősebb feladatunk, mint a magyarsággal szomszédos népi kultúránk vizsgálata és a kínáló magyar tanulságok méltá-

tása. Cikkében a délszláv néphit legjellemzőbb vonásait rajzolja meg Schneeweis összefoglalása nyomán. Rámutat arra, hogy a délszláv néphit több eleméből tevődött össze. A szláv őshazából hozott vallásos képzetekből, amelyek az új hazában az antik vallások hagyományaival keveredtek. A kereszténység hatása is jelentős. Ezekhez járulnak még a szomszéd népektől való átvételek. A délszláv ősvallást a démonhit jellemezte, amelynek nyomait a mai népi hitvilágban is találunk. A magyar és délszláv néphit sok azonos vagy legalább is hasonló elemet tartalmaz, ami kölcsönhatásra enged következtetni. Ennek tisztázása szép feladata lesz az összehasonlító folkore-kutatásnak.

MAGYAR ALBUM (Pozsony) VI. Szlovákia mai fővárosában Dallos István szerkesztésében megjelent a Magyar Album hatodik kötete, amelyhez Esterházy János írt előszót. Ebben rámutat arra, hogy a Magyar Album a szlovákiai irodalmi élet hatékonyosságát igazolja. Somos Elemér, a Magyar Hírlap főszerkesztője a „Magyar Album” hivatására mutat rá. Hangoztatja, hogy amikor a számban és erejében megfogyatkozott szlovákiai magyarság hitében kissé megtörve nekifutott második kisebbségi életének, sokáig mindössze egy-két intézményben élt és adott hangot gondjairól és új körülményeiről. A Magyar Album is e létfontosságú intézmények közé tartozott kezdettől fogva. Tulajdonképpen Nyitrai gondoltak először arra, hogy mivel a szlovákiai magyarságnak nincsen folyóirata, sem rendszeres könyvkiadási lehetősége, megvalósítsák mindkettőt úgy, hogy kiadnak egy albumot, amely betölti a folyóirat és a könyv szerepét. Így indult, ilyen céllal kezdte el működését a Magyar Album. Összegyűjtötte a tartósabb megbecsülésre igény tartható rövidebb lélegzetű sajtótermékeket, amit a magyar szó egyetemes vonatkozásban termelt. Cikkében felveti a kérdést, hogy milyen legyen a Magyar Album hivatása a jövőben? A kérdésre azután a következő választ adja: „Pótolja a magyar könyvet és magyar folyóiratot és vállalja annak a munkáját az elvégzését, melyet a rendelkezésünkre álló napi és hivatalos heti pártajtó nem tud elvégezni. Vállalja a komoly, minden kérdésre kiterjedő orgánus munkakörét. Kutassa a tehetségeket és ösztökélje azokat. A zsenyéket nevelje, keresse és adjon helyet olyan nemcsak szépirodalmi, hanem szlovákiai vonatkozású tudományos írásoknak is, amelyek a napi sajtóban nem kaphatnak helyet. Legyen éber figyelője és kritikusa s ha kell ostora is a szlovákiai kultúréletnek. Ezen a téren rengeteg munkaközelmet kínálkozik. Foglalkozzék a működő színjátszással, tartsa számon és közvetítse a magyar kultúrházban folyó munkát, legyen öre és tanácsadója a falusi könyvtáraknak s ha a magunk házája körül kínáló sok-sok apró munkát már elvégezte, legyen hírhöz és közvetítő a határainkon túl folyó magyar életről.” — A „Magyar Album”-ban megjelent cikkek közül kiemelkedik Esterházy Lujza „Keresztény világnézet és nemzeti jogok” című tanulmánya. Ebben rámutat arra, hogy az Isten engedte meg az emberiség olyan kialakulását, hogy az fajokra és nemzetekre oszoljon. Ebből nyilván az következik, hogy az Isten rendelkezése az is, hogy az emberek saját nemzetük légkörében fejlődjenek ki olyanokká,

hogy kiemelkedjenek az Örök boldogságot. Szükséges az emberi személy harmónikus kiteljesedése érdekében például az, hogy saját nemzete nyelvén végezhesse tanulmányait, kezdve az elemítől egészen az egyetemi diplomáig. Hiszen az idegen nyelven folytatott tanulás a legtöbb ember szellemi és jellembeli fejlődése számára igen káros, mert idegrontó fölösleges fáradságot, bizonytalanságérzetet sőt alacsonyabbrendűségi érzeteket és így lelki ferdülést okozhat a gyermek és a serdülő pszichikai világában — és ezért távolról sem olyan előnyös a fiatalok szellemi érdeklődésének és munkakedvének felkeltésére s fokozására, mint a saját nemzetük nyelvén végzett tanulmányok. Ebből világosan látható, hogy az ember harmónikus kialakulása, tehát elikai kiteljesedése érdekében mennyire szükséges, hogy az emberek saját nemzetük iskoláiban tanulhassanak. De az emberi személy etikai kiteljesedése érdekében szükség van ennél többre is a nemzeti élet terén. Szükség van arra, hogy a kultúrateremtés minden más ágában is lehetőségük legyen az embereknek saját nemzetük irodalmával, történelmével, színművészetével táplálni szellemüket. Szükség van arra is, hogy az emberi személyek minél szerencsésebb erkölcsi fejlődése érdekében minden nemzetnek legyen saját államisága és minden népcsoportnak a legszélesebb önkormányzata. És pedig azért, mert sokkal szeretetteljesebb gondozásban részesednek az emberek főleg szociális és gazdasági téren a saját nemzetük államhatalma részéről, mint egy idegen nemzet államhatalma részéről. A keresztény világnézet multhatatlanul szükségesnek tartja a nemzeti élet jogának hiánytalan tiszteletbentartását: és pedig azért, mert sokkal könnyebb az erkölcsi emelkedés az emberek számára, ha nemzetük szabadságban él, azaz, ha természetes fejlődését nem nyomják el külső erők. A keresztény világnézet szemében igen súlyos rosszat jelent a nemzetek és népcsoportok életjogainak elgáncsolása. Rosszat jelent az ilyen elgáncsolás a jogfosztott nemzetek számára, mert ez az elnyomottság megnehezíti etikai kiteljesedésüket.

Pusztai-Popovits József

A LÁTHATÁR

a tudományosság higgadságával, a tiszta magyarság ezeréves nyugalomával tárgyalja a nemzetiségi kérdést!

Olvasd!

Terjeszd!

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A *Láthatár* kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Joó Tibor dr., Kemény Gábor, Kozoésa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Mindszenti Béla dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Sípos Sándor dr., Stitz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál dr., vitéz Técsői Mórész Kálmán dr., Vájlak Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczehidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a közép-európai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 24 pengő, egyébként 12 pengő. Egyes szám ára 1.30 pengő

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

DOLGOZÓTÁRSAINK:

Balla Pál dr. miniszteri osztályfőnök, a miniszterelnökség I. ü. oszt. vezetője — Kordás Ferenc v. braziliai Julián-tanító — Kniezsa István dr. egyetemi ny. r. tanár — Dr. Tóth Kálmán ref. lelkész, vallástanárr — Szalutnai Rezső, pozsonyi gimn. tanár.

A budapesti könyvnapokon

május 31, június 1 és 2-án

A kolozsvári könyvnapokon

június 4, 5 és 7-én

a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség
a Senteleky Kornél Irodalmi Társaság és a Kalangya
délvidéki irodalmi szemle írói és könyvkiadványai

a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet,
a Kisebbségi Körlevél szakirói és könyvkiadványai

a Láthatár kisebbségi kultúrszemle írói és könyvkiadványai

BUDAPESTEN

a Studium könyvesbolt IV. Kecskeméti utca 8. sz.
előtti könyvsátrában

KOLOZSVÁRON

a Minerva könyvesbolt főtéri könyvsátrában

t a l á l h a t ó k .

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

A „Studium” (Budapest) könyvnapj könyve:			
Széchenyi vallomása és tanítása (Széchenyi anthológia) II. kiadás. Összeállították Fekete József és Váradi József. 442 old. Könyvnapj ára	8.— P	Carte etnografiche rumene e loro critica. 41 old. 15 tábla	10.— P
A Minerva (Kolozsvár) könyvnapj könyve:		Rumänische ethnografische Landkarten und ihre Kritik. 44 old., 15 tábla	10.— P
Herményi Diénes: A nagyenyedi Demokritus. (Régi erdélyi anekdoták gyűjteménye) 2 kötetben. Könyvnapj ára	8.— P	Steinsch Irma: Die Ansiedlung der privaten Grundherrschaften d. schwäbischen Türkei in Ungarn im 18. Jahr.	6.— P
Bogner József: A szerb uralom hatása a délvideki magyar nyelvre	4.— P	Beraneck: Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaues, 91 old.	11.36 P
Kemény Gábor: Bartha Miklós és a nemzetiségek (Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kiadása)	5.— P	Buckreis: Politik des 20. Jahrhunderts. Weltgeschichte 1901—1936. 792 old.	25.26 P
Pasztai Popovits József: Az észak-erdélyi románok kultúrúnnepélyei (Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kiadása)	1.50 P	Goetz: Ungarn. Eine Reise durch seine Städte u. Gemeinden	6.39 P
Szenteleky Kornél: Irodalmi levelei 1927—1933. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel látta Bisztray Gyula és Csuka Zoltán Szenteleky Társaság kiadása	24.— P	Höhu: Reich, Grossraum, Grossmacht. 143. old.	9.23 P
Herceg János: Gyászoló köművesek (Elbeszélések)	5.— P	Lange: Kleine und grosse Völker. 152 old.	1.70 P
Szenteleky Kornél: Holnap-holnapután (Elbeszélések) A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség kiadása	6.— P	Meynen: Amtliche und private Ortsnamverzeichnisse des Grossdeutschen Reiches und der mittel- u. osteuropäischen Nachbargebiete 1910—1941. 162 old.	8.52— P
Szenteleky Kornél: Ugartörés (A Délvidék nagy irodalomszervezőjének tanulmányai a kisebbségi időkben) DMKSz kiadása	6.— P	Moravec: Tatsachen und Irrtümer. Der Weg ins neue Europa, Die Tschechen und der gegenwärtige Krieg	2.13 P
Délvidéki daloskönyv. Bácskai, bánügyi és szerémségi magyar népdalok. Egybegyűjtötte Kiss Lajos dr. (Magyar Kórus kiadása)	2.— P	Pfeiffer: Zur Geschichte der Madjarisierung des Sathmarer Deutschtums. 101 old.	9.94 P
Radványi—Radicevich Sándor: Hűszünk	4.— P	Schneefuss: Donauräume und Donaureiche	5.68 P
Follajtár Ernő: Baranya vármegye eltűnt helységei 30 old. térképmelléklettel (Községi Adattár 4. sz.) füzve	2.— P	Ullmann: Die Völker im Südosten. 297 old.	6.80 P
Krisztics János: Nép, nemzet, állam viszonya körünkben, 28 old. füzve (Szociogr. Értekezések Tára 3. sz.)	2.— P	Köhler: Beiträge zur Ideologie der kroatischen Frage in ihrer Entwicklung bis 1918. 89 old.	7.81 P
Ruh György: Magyarok Horvátországban, 16 old. térképmelléklettel, füzve (Szociogr. Értekezések Tára 4. sz.)	2.— P	Das Deutschum in Slawonien und Syrmien. Landes- u. Volkskunde, 595 old. számos ábrával, térképpel	51.12 P
Dr. Tóth István: Délvidéki szerbek élete és szokásai, 17 old. füzve (Szociogr. Értekezések Tára 6. sz.)	2.— P	Deutsches Blut im Karpatenraum. 15 old., 7 térkép, 35 képpel	10.65 P
Dr. Vörös László: Bonyhád, 24 old. füzve (Községi Adattár, 6. sz.)	2.— P	Das ist Suomi. Finnland in Bild und Wort. kötve	8.52 P
Dr. Imre Sándor: Háborús élet, megújulás, nemzetnevelés, 348 old.	2.— P	Finnland. Jahrbuch, térképpel, kötve	14.20 P
Mályusz Elemér: A magyar történettudomány. 156 old. Füzve 5.— P, kötve	6.50 P	Loesch u. Mühlmann: Die Völker und Rassen Südosteuropas	4.97 P
Mályusz Elemér: Erdély és népei	6.80 P	Die Rückkehr der Volksdeutschen aus der Dobrudscha und dem Südbuchenland	6.80 P
Pukánszky Béla: Erlélyi szászok és magyarok. 196 old. kötve	6.80 P	Geschichte der Rumänen. Herausg. v. Ladislaus Gáldi und Ladislaus Makkai. 488 old., térképekkel, táblákkal kb.	56.— P
		Hoffmann: Rumänien von heute. Ein Querschnitt durch Politik, Kultur und Wirtschaft. 263 old., füzve 11.36, kötve	14.20 P
		Osteuropa, historisch-politisch gesehen. T. 1. Osteuropa. v. P. Rohrbach; 2. Polen. Von A. Schmidt	14.62 P
		Hauke: Bulgarien. Land, Volk, Geschichte, Kultur, Wirtschaft. 180 old. Képekkel, térképekkel, kötve	10.65 P

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK
Kiválóak!

Olcsók!

Évtizedek óta
Imperiál fügekávét